

TÜRKİYE'DE TUTUKLU VE HÜKÜMLÜLERİN YENİDEN
SOSYALLEŞTİRİLMESİ

Berivan YAKIŞIR
103614013

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HUKUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
(İNSAN HAKLARI HUKUKU)
Galma JAHİC,MA

2006

TÜRKİYE'DE TUTUKLU VE HÜKÜMLÜLERİN YENİDEN
SOSYALLEŞTİRİLMESİ

RE-SOCIALIZATION OF ARRESTED PERSON AND CONVICTS IN
TURKEY

Berivan YAKIŞIR
103614013

Galma JAHİC,MA	:	
Prof. Dr. Cemal Bali AKAL	:	
Yrd. Doç. Dr. Aslı AKDAŞ	:	
Tezin Onaylandığı Tarih	:	20 ARALIK 2006
Toplam Sayfa Sayısı	:	129
Anahtar Kelimeler (Türkçe)		Anahtar Kelimeler (İngilizce)
1) Yeniden Sosyalleştirme		1) Re-Socialization
2) Tutuklu ve Hükümlü		2) Arrested person and convict
3) Cezaevi		3) Prison
4) Cezanın İnfazı		4) Execution of punishment
5) Denetimli Serbestlik		5) Probation

TÜRKÇE ÖZET

Türk ceza infaz sistemi, tutuklu ve hükümlünün sosyalleştirilmesine dayanır. Tutuklu ve hükümlünün sosyalleştirilmesi, öncelikle bu kişilerin tıbbi ve sosyal yönden incelenmesidir. Ardından tutuklu ve hükümlülerin gruplandırılması yapılıyor. Hükümlülerin incelenip gruplandırılmasındaki amaç suçun tekrar işlenmesine engel olmaktır. Bunun yolu ise doğru sosyalleştirme programlarının uygulanmasından geçer. Cezaevlerinde yeniden sosyalleştirmenin gerçekleşebilmesi için bu sosyalleştirme unsurlarının hayata geçirilmesinde sorunların yaşanmaması gerekir. Oysa sosyalleştirme programlarının uygulanmasında birçok sorun yaşanmaktadır. Bu sorunların en önemli nedeni cezaevlerinin aşırı doluluğudur. Cezaevlerinin aşırı dolu olması ve ayrıca yeterli eğitilmiş personelin bulunmaması da sosyalleştirme programlarının uygulanmasını engellemektedir. Sosyalleştirmenin sağlanabilmesi için çözümlerden biri de hapis cezası dışında başka yaptırımların uygulanmasıdır. Türk Ceza Sistemine yeni giren denetimli serbestlik, suçlunun iyileştirilmesi, sosyal ortamdan kopmaması için bir fırsattır.

Yeniden sosyalleştirmenin temel sorunlarından biri de süresinin belirsizliğidir. Hükümlünün iyileşene kadar cezaevinde kalması gerekir, ama bu süre hükümlülük süresini aşabilir. Değişimin nasıl ölçüleceği ise ayrı bir sorundur. Hükümlüler değiştiği, iyileştiği noktasında farklı davranışlar göstererek görevlileri yanıltabilir. Bir de hükümlüler genellikle koşullu salıverilmeden yararlanabilmek için bu tür yeniden sosyalleştirme programlarına katılmaktadır. Bu nedenle birçok yeniden sosyalleştirme faaliyetine katılan hükümlünün gerçekten iyileşmeyi mi yoksa koşullu salıverilmeden yararlanmak suretiyle cezaevinden bir an önce çıkmayı mı amaçladığı üzerinde durulmalı ve gerçekten iyileşip iyileşmediği saptanmalıdır. Her suçlunun özellikleri farklı olduğu için her suçlu için ayrı bir bireyselleştirilmiş sosyalleştirme programına ihtiyaç duyulmaktadır. Her suçlu için ihtiyaç duyulan ayrı bir sosyalleştirme programı ise çok masraf gerektirmektedir. Bu noktada da özelleştirme başka bir çözüm olabilir. Bir diğer sorun ise, tutuklu ve hükümlüye karşı anlayış ve bilinç sorunu. Önyargıya sahip olan, sosyalleştirme bilincine sahip olmayan kafa yapısındaki Devlet görevlilerinin özelleştirme de denetim görevini üstlenmeleri özelleştirmenin amacına hizmet etmeyecektir. Oysa, Devlet tarafından tutuklu ve hükümlünün iyileştirilmesinin, topluma kolay uyum sağlayabilmesinin tüm topluma fayda sağlayacağı, bu kişilerin iyileştirilmesinin toplum barışı ve kamu düzeni için vazgeçilmez olduğu bilincinin oluşması gereklidir.

THE SUMMARY IN ENGLISH

Turkish Punishment Execution System is based on socializing the prisoners and convicts. Socializing the prisoners and convicts is mainly to investigate them medically and socially. Then the classification of the prisoners and convicts are made. The aim of investigating and classification of the prisoners is to prevent the crime not to be committed again. The way to do so is to apply the right socialization programs. In order to realize the socialization in the prisons, it is necessary not to encounter with the problems during the application of these socialization. Nevertheless, many problems are experienced in the application of the socialization programs. The most important reason for these problems is the extreme occupancy of the prisons. The extreme occupancy of the prisons and also the unavailability of the adequate educated personnel prevent the application of the socialization programs. One of the solutions to provide the socialization is to apply other enforcements apart from the penalty of imprisonment. The controlled liberty which has recently entered into Turkish Punishment System is an opportunity to rehabilitate the convict and for the convict not to be alienated from the social environment.

Also, one of the major problems of re-socializing is the uncertainty of its period. The convict should stay in prison until he recovers, but this period may exceed the time of imprisonment. How to measure out the change is also another problem. The convicts may mislead the officers by displaying different behaviors as if they recovered. Moreover, the convicts generally participate in this kind of re-socialization programs in order to benefit from the conditional release. For this reason, it should be focus on whether the convicts who participate into many re-socialization programs really want to recover or they aim at being released from the prison as soon as possible by benefiting from the conditional release and it should be identify whether they really recover or not. As every convict has different characteristics, an individualized socialization program is needed separately for each convict. The different socialization program needed separately for each convict requires so much cost. In this respect, privatization can be another solution. Another problem is the understanding towards the convicts and the problem of consciousness. On the contrary, the consciousness of the rehabilitation of the prisoner and convict by the government, their easy adaptation to the community will benefit all the society; the rehabilitation of these people is indispensable for the peace of the society and public order is to be created.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	1
GİRİŞ.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

CEZA İNFAZ VE CEZA İNFAZ HUKUKU TANIMI, KAVRAMI, AMACI, İNSAN İMGESİ, TARİHÇESİ, CEZA İNFAZ HUKUKUNUN YERİ

I. CEZA İNFAZ VE CEZA İNFAZ HUKUKU TANIMI.....	6
A. Genel Anlamda İnfaz.....	6
B. Hukuki Anlamda İnfaz.....	6
II. CEZA İNFAZ HUKUKU KAVRAMI VE AMACI.....	7
A. Ceza İnfaz Hukuku Kavramı.....	7
B. Ceza İnfaz Hukukunun Amacı.....	8
III. CEZA İNFAZ HUKUKUNUN İNSAN İMGESİ.....	10
IV. CEZA İNFAZ HUKUKUNUN YERİ.....	11
A. Ceza İnfaz Hukuku ve Anayasa Hukuku.....	11
B. Ceza İnfaz Hukuku ve İdare Hukuku.....	12
C. Ceza İnfaz Hukuku ve Ceza Hukuku ile Ceza Yargılaması Hukuku.....	13
D. Ceza İnfaz Hukukunun Kriminoloji ve Ceza Adaleti ile Bağlantısı.....	15
V. CEZA İNFAZ HUKUKUNUN TARİHÇESİ.....	15
VI. İNFAZ SİSTEMLERİ.....	21
A. Topluluk Sistemi (Amsterdam Sistemi, Terkibi Sistem).....	21
B. Hücre Sistemi.....	22
1. Philadelphia veya Pennsylvania hücre sistemi.....	22
2. Auburn hücre sistemi.....	23
C. Tedrici Serbesti Sistemi (İrlanda Sistemi, Dereceli Sistem).....	23
D. Elmira İslahevi Modeli.....	24

İKİNCİ BÖLÜM
TUTUKLU VE HÜKÜMLÜLERİN YENİDEN SOSYALLEŞTİRİLMESİ

I. YENİDEN SOSYALLEŞTİRME KAVRAMI	25
II. ULUSLAR ARASI BELGELERDE YENİDEN SOSYALLEŞTİRME	26
III.KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA YENİDEN SOSYALLEŞTİRME	37
IV. TÜRK İNFAZ HUKUKUNDA YENİDEN SOSYALLEŞTİRME	52
A. Genel Olarak.....	52
1. Yeniden Sosyalleştirme Programları.....	58
a) Çalışma, Meslek Kazandırma.....	58
b) Eğitim ve Öğretim.....	69
c) Boş Zamanın Değerlendirilmesi.....	73
d) Psikolojik Müdahale Programları.....	75
2. Cezaevi Fiziki Koşullarının Yeniden Sosyalleştirme Programlarına Etkisi.....	76
a) Barınma, Beslenme, Temizlik ve Sağlık.....	76
aa) Barınma.....	76
bb) Beslenme.....	79
cc) Temizlik ve Sağlık.....	81
b) Dış Dünya ile İletişim.....	87
aa) Haberleşme.....	87
bb) Ziyaret.....	90
cc) İzin.....	93
B. Çocuklar.....	95
C. Gençler.....	105
D. Kadınlar.....	106
E. Tehlikeli Suçlular	109
V. GENEL DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER	116
SONUÇ	127
KAYNAKLAR	129

KISALTMALAR

ABD.....	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.....	Adı Geçen Eser
a.g.m.....	Adı Geçen Makale
AİHS.....	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİÖK.....	Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi
AİÖS.....	Avrupa İşkenceyi Önleme Sözleşmesi
A.Ş.....	Anonim Şirketi
B.M.....	Birleşmiş Milletler
C.....	Cilt
CGİK.....	Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
CMK.....	Ceza Muhakemeleri Kanunu
CMUK.....	Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
çev.....	Çeviren
İÜHF.....	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
F.....	Fıkra
m.....	Madde
MAHIS.....	Mahpusların Islahı için Asgari Standart Kurallar
No.....	Numara
S.....	Sayı
s.....	sayfa
s.z.t.....	son ziyaret tarihi
T.C.....	Türkiye Cumhuriyeti
TCK.....	Türk Ceza Kanunu
TMK.....	Terörle Mücadele Kanunu
TUHAK.....	Herhangi bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması için Prensipler Bütünü
vb.....	ve benzeri
vd.....	ve devamı
y.a.g.e.....	Yukarıda Adı Geçen Eser
y.a.g.m.....	Yukarıda Adı Geçen Makale

GİRİŞ

Ceza kanunlarında suç sayılan eylemleri yaptığı şüphesi nedeniyle yargılanan tutukluların veya suç sayılan eylemleri yapması nedeniyle cezalandırılan hükümlülerin bizim aramızdan çıkıp cezaevine konduktan sonra bir gün tekrar aramıza dönebilecekleri unutulmamalıdır. Her ne kadar cezaevlerine konan tutuklu ve hükümlülerin hareket özgürlükleri kısıtlansa da Anayasadan kaynaklanan bireysel temel hakları devam etmektedir. Bu nedenle cezaevlerindeki insanların haklarına, sorunlarına duyarlı olunmalıdır.

Günümüzde cezaevlerini, hem toplumun korunması hem de hükümlülerin toplum içinde tekrar suç işlemelerinin önüne geçecek surette iyileştirilmelerinin, yeniden sosyalleştirilmelerinin gerçekleştirildiği hizmet kurumları olarak değerlendirmek gerekir. Tüm bu nedenlerle tez konusu “Türkiye’de tutuklu ve hükümlülerin yeniden sosyalleştirilmesi” olarak seçildi.

Tezin ilk bölümünde infaz hukukunun tanımına, kavramına, amacına, tarihçesine, sistemlerine ve infaz hukukunun diğer hukuklarla bağlantısına yer verildi. Tezin ikinci bölümünde ise öncelikle yeniden sosyalleştirme kavramı incelendi. Uluslararası belgelerde ve karşılaştırmalı hukukta yeniden sosyalleştirme nerede yer almaktadır kısaca bunlara değinildi. Ardından infaz hukukunun unsurları irdelendi. Bu unsurlar; çalışma, meslek kazandırma, dış dünya ile iletişim, barınma, beslenme, sağlık, boş zaman değerlendirme, eğitim ve öğretimdir.

Cezaevlerinde yeniden sosyalleştirmenin gerçekleşebilmesi için bu unsurların hayata geçirilmesinde sorunların yaşanmaması gerekir. Oysa tutuklu ve hükümlüler, cezaevlerinde sağlık, beslenme, temizlik koşullarının yetersizliğinden, haberleşme, ziyaretler vb. konularda yaşadıkları sıkıntılardan sürekli şikayet etmektedirler. Bu sorunların en önemli nedeni cezaevlerinin aşırı doluluğudur. Cezaevlerinin aşırı dolu olması ve ayrıca yeterli eğitilmiş personelin bulunmaması da sosyalleştirme programlarının uygulanmasını engellemektedir.

Bilindiği üzere TCK., CMK. ile CGİK. ve ilgili tüzükler değişti. Bu kanunlardaki bazı kurumların işlerliğinin kazanması için yeni kanunlar çıktı. Tezde özellikle CGİK.’nin tutuklu ve hükümlülerin yeniden sosyalleştirilmesi ile ilgili hükümleri irdelenerek, bu hükümlerin uygulamaya yansıyor yansımalarına değinildi.

Günümüzde suçlu çocuklar, suçlu yetişkinlerden farklı bir sosyalleştirme programına ihtiyaç duymaktadır. Suçlu çocukların, yetişkin suçlulardan farklı bir biçimde ele alınması, çocuğun korunması açısından önemli bir konudur. Çocuklar için

özel yargılama sistemi ve infaz sistemi yetişkinler için başvuru sisteminden farklı olmalı; sosyal ve eğitim tedbirleri, çocukların topluma yeniden kazandırılması için tercih edilmelidir. Bu nedenle tezde çocukların ve gençlerin yeniden sosyalleştirilmesi ayrı bir başlık altında incelendi. Ayrıca tezde genel olarak tutuklu ve hükümlülerin sosyalleştirmesine değinildikten sonra kadın suçluların ve tehlikeli suçluların da yeniden sosyalleştirilmesine ve barındırıldıkları kurumlara değinildi.

Teze bir bütün olarak bakıldığında, tutuklu ve hükümlülerin yeniden sosyalleştirilmesi nedir, ceza kanunlarında nasıl yer almıştır, sosyalleştirme programları uygulamaya yansıyabilmiş midir, eksiklikler nelerdir bunların cevapları verilmeye çalışıldı. Ayrıca, cezaevlerinin ve sosyalleştirme programlarının uygulamadaki eksikliklerinin, sorunlarının nedenlerine ve çözüm önerilerinin neler olabileceğine değinilmeye çalışıldı. Oda sistemi kanunlarımıza göre tehlikeli hükümlüler için sözkonusu. Ancak oralarda da tecrit uygulaması devam etmekte, hükümlülerin dış dünyayla iletişimde sıkı kısıtlamalara gidilmektedir. Doğru uygulanmayan sosyalleştirme adı altındaki programlarda ve özellikle yüksek güvenlikli cezaevlerinde insanın yalnızlaştırılmaya çalışılmasıyla depresyon kendini, ruhsal ve duygusal bozukluk, saldırganlık, intihara teşebbüs biçiminde göstermektedir. Oysa olması gereken, oda sisteminin 8-9 kişinin bir araya gelebileceği, birbirini kontrol edebileceği, ortak kullanım alanlarının serbestçe kullanılacağı bir ortam olmasıdır. seçenekli yaptırımlar kısa süreli hapis cezaları için düzenlenmiştir. Oysa seçenekli yaptırımlar uzun süreli hapis cezalarının yerine de uygulanması sosyalleştirme açısından bir çözüm olabilir. Ancak hükümlüleri denetleyecek kuruluşlar oluşturulmadığı için kanunda yerini alan kısa süreli hapis cezaları için düzenlenen bu tür alternatif yaptırımlar hayata geçirilemiyor.

Ayrıca tutuklular için de alternatif bir yaptırım getirilmiştir. CMK. 109 gereği üst sınırı üç yıl ve daha az hapis cezasını gerektiren suçlarda şüpheli hakkında tutuklama sebepleri oluşmuşsa, bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutularak adli kontrol altına alınabilir. Adli kontrol, sosyal hizmet uzmanları tarafından yerine getirilecek bir görevdir. Yani, adli kontrol üç seneye kadar hapsi gerektiren suçlarda geniş bir yelpazesi bulunan "yükümlülükler" içeren bütün suçlarda da "yurt dışına çıkma yasağı" ve "güvence" yükümlülüğü kabul etmiş olan modern bir denetim sistemidir. Denetimli serbestlikte şüpheliye konan yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediği, uzman sosyal görevliler tarafından denetlenecektir. Denetimli serbestlik

suçlunun iyileştirilmesi, sosyal ortamdan kopmaması için bir fırsattır. Burada denetim ve yardımı birlikte ele almak gerekir. Suçlulara denetimle birlikte danışmanlık ve psiko-sosyal yardımlar götürülmezse denetimli serbestlikten beklenen amaç gerçekleşmeyebilir.

Denetimli serbestliğin özelliği ayrıca, salıverilme sonrası hükümlülere yapılan yardımlardır. Bu yardımlardan ilki, şartlı salıverilen hükümlülere rehberlik ve danışmanlık yapmak için hakim tarafından bir rehberin görevlendirilmesidir. Hükümlüye rehberlik yapan uzman, belli sürelerle hükümlünün davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişme hakkında hakime rapor düzenler. Bu rehberlik çalışması, şartlı salıverilen ve topluma tekrar geri dönecek hükümlülerin toplumsal hayat şartlarına uyum sağlamalarına yönelik profesyonel bir yardımdır ve gereklidir.

Salıverilen hükümlülere yönelik yapılan yardımlardan birisi de, “Koruma Kurulları” aracılığı ile yapılan yardımlardır. Koruma kurullarınca yapılacak yardımlar daha kapsamlı ve maddi içerikli yardımlardır. Bu yardımlardan, suçtan zarar görenler (suç mağdurları) ile salıverilen hükümlüler ve eğitime devam edemeyen çocuk ve genç hükümlüler faydalanabilecektir. Bu Kurul, Ağır Ceza Merkezlerinde Cumhuriyet Başsavcılarının başkanlığında il veya ilçenin üst düzey yöneticileri ve sivil toplum örgütlerinin katılımıyla oluşturulmuştur. Bu kurul Türkiye’de ilk olması bakımından önemlidir.

Cezasını çekmekte olan hükümlüye ceza infaz kurumunda mesleği varsa mesleğini geliştirecek çalışmaların içinde görev verilmezse, mesleği olmayan hükümlülere meslek eğitimi verilmezse ve hükümlülere tahliye olduktan sonra topluma uyum sağlaması için gereken başta psikolojik destek olmak üzere maddi ve ayni yardım ile iş olanağı sağlanamazsa ceza adaletinden beklenen amaç sağlanamamış olmakla beraber, bu hükümlülerin tekrar suç işleyip ceza infaz kurumlarına dönmeleri de büyük olasılıktır. Bu nedenle Koruma Kurullarının görevi önemlidir. Denetimli Serbestlik ve Koruma Kurulları kurulmuş, eğitimini tamamlayan personeller de göreve başlamışlardır ve tahliye sonrası yukarıda ayrıntılarıyla anlattığım nakdi ve ayni yardımlar yapılmaya başlanmıştır. Ancak hem daha çok yeni kurulmuş olması nedeniyle hem de bu Kurulun, fonu, parasal kaynağı olmayan bir Kurul olması nedeniyle sıkıntılar yaşanmakta; başvuruda bulunan her hükümlüye şu aşamada yetişilememektedir.

Yeniden sosyalleştirmenin temel sorunlarından biri de süresinin belirsizliğidir. Hükümlünün iyileşene kadar cezaevinde kalması gerekir, ama bu süre hükümlülük süresini aşabilir. Değişimin nasıl ölçüleceği ise ayrı bir sorundur. Hükümlüler değiştiği, iyileştiği noktasında farklı davranışlar göstererek görevlileri yanıltabilir. Bir de hükümlüler genellikle koşullu salıverilmeden yararlanabilmek için bu tür yeniden sosyalleştirme programlarına katılmaktadır. Bu nedenle birçok yeniden sosyalleştirme faaliyetine katılan hükümlünün gerçekten iyileşmeyi mi yoksa koşullu salıverilmeden yararlanmak suretiyle cezaevinden bir an önce çıkmayı mı amaçladığı üzerinde durulmalı ve gerçekten iyileşip iyileşmediği saptanmalıdır. Önceden de belirtildiği gibi her suçlunun özellikleri farklı olduğu için her suçlu için ayrı bir bireyselleştirilmiş sosyalleştirme programına ihtiyaç duyulmaktadır. Her suçlu için ihtiyaç duyulan ayrı bir sosyalleştirme programı ise çok masraf gerektirmektedir. Bu noktada da özelleştirme başka bir çözüm olabilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

CEZA İNFAZ VE CEZA İNFAZ HUKUKU TANIMI, KAVRAMI, AMACI, İNSAN İMGESİ, TARİHÇESİ VE CEZA İNFAZ HUKUKUNUN YERİ

I. CEZA İNFAZ VE CEZA İNFAZ HUKUKUNUN TANIMI

A. Genel Anlamda İnfaz

İnfaz; bir kararı, bir emri yerine getirme, uygulama anlamında kullanılır.¹ Başka bir deyişle infaz, yetkili bir kişi tarafından verilen bir emirle, yapılması istenileni gerçekleştirmektir. İnfaz tanımının içerisinde emri veren bir kişi, verilen bir emir, emrin icaplarının yerine getirilmesine yönelik bir eylem vardır.² Bu unsurların hukuki olup olmamasının önemi yoktur. Örf ve adet, aile, dostluk, arkadaşlık, iş ilişkileri ve diğer sosyal ilişkiler infazın konusu olabilirler. Bu tür ilişkilerde verilen emrin yerine getirilmesinde her zaman zorlayıcı bir güç yoktur. İnfazda belirleyici bir başka unsur ise sonuçtur. İnfazda elde edilen sonuç, ilişkide bulunulan sosyal grubun yararınadır. Bu yararın da hukuka uygunluğu zorunlu değildir.³

B. Hukuki Anlamda İnfaz

Cezaların infazı, ceza mahkemelerinden verilerek kesinleşen tüm ceza mahkumiyetlerinin yerine getirilmesidir. Güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesinin de, infaz kavramı içine girdiği kuşkusuzdur. Kesinleşmiş ceza mahkemesi kararlarının yerine getirilmesi hukuki anlamda infazın karşılığıdır.⁴ Türk Hukuk Sözlüğünde cezaların infazı, “*cezaya ait kat’ileşmiş hükümlerin icabının yerine getirilmesi*” olarak tanımlanmıştır.⁵

Hukuki anlamda infaz belirgindir, sınırları çizilmiş, unsurları değişmiştir. Cezaların infazında, yetkili mahkeme, tutuklanmaya yada mahkumiyete ilişkin karar, infazın icrasına ilişkin işlemler, infazın icrasını yapacak kamu görevlileri, sonuç unsurları yer alır.⁶

¹ Türkçe Sözlük; 6. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, S.403, Bilgi Basımevi, Ankara, 1974, s. 412

² Sağlam, M.Yılmaz; “İnfaz ve İnfaz Hukuku Kavramları Üzerine Bir İnceleme”; Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.4, Afşaroğlu Matbaası, Ankara, 1995, s. 580

³ Sağlam, M.Yılmaz; a.g.m.; s. 580

⁴ Demirbaş, Timur; İnfaz Hukuku; 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, Temmuz 2003, s. 32 ve Bardak, Cengiz; Cezaların İnfazı ve İnfaz Müesseseleri; Yetkin Yayınları, Ankara, 1996, s. 23

⁵ Yılmaz, Ejder; Hukuk Sözlüğü; 5. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996, s. 388

⁶ Sağlam, M.Yılmaz; a.g.m.; s. 581

Sayılan unsurların ışığında hukuki anlamda infazı şöyle tanımlayabiliriz: Ceza mahkemelerince verilen tutuklama yada kesinleşmiş mahkumiyet kararlarının ne şekilde yerine getirileceğini gösteren hukuk kurallarına “infaz hukuku” denilir.

İnfaz hukukunun bir başka tanımlaması, Ceza Hukuku Milletlerarası 3. Kongresinde (Palermo 1933) yapılmıştır. Burada yapılan tanımlamaya göre infaz hukuku, “Mahkumiyet kararlarının kesinleştiği andan itibaren en geniş manası ile ceza infazının sona erdiği ana kadar devlet ile hükümlü arasındaki münasebeti tanzim eden Hukuk’dur”.⁷ 1933 yılında gerçekleştirilen bu Kongrede yapılan infazın tanımında infaz hukukunun kesinleşmiş mahkumiyet kararları ile başlayacağı kabul edilmektedir. Oysa günümüzde infaz hukukunu tutuklama kararı ile başlatıyoruz.

II. CEZA İNFAZ HUKUKU KAVRAMI VE AMACI

A. Ceza İnfaz Hukuku Kavramı

Ceza infaz hukuku kavramı çok kapsamlı, genel bir kavramdır. Basit bir tanım yaparsak; cezalar ile güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesini ve cezalar ile güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi sona erinceye kadar tutuklu ve hükümlülerin devletle olan ilişkilerini düzenleyen kurallar bütünüdür diyebiliriz.

Ceza infaz hukuku kavramı genel bir kavram olmakla birlikte kesinliği de yoktur. Şöyle ki, ceza hukuku kavramını maddi ve şekli ceza hukuku diye ayırırsak üçüncü bir ceza hukuku alanı yoktur. Fakat ceza infaz hukuku, maddi ve şekli ceza hukuku mudur? Teknik anlamda maddi ceza hukuku kuralları ile infaz hukuku kuralları aynı mahiyette değildir. Bu nedenle de ağırlıklı olarak ceza infaz hukuku, şekli ceza infaz hukukuna dahil edilmektedir.

Bir kuralın maddi ceza hukukuna mı yoksa infaz hukukuna mı dahil olduğu hususunda kuralın niteliğine bakılmalı; kural, sanığa verilecek ceza ile ilgili bir konu hakkında ise maddi ceza hukukuna aittir. Bir başka ifadeyle kural, cezanın gerçekleştirilmek istenen amaçları için konulmuşsa maddi ceza hukukuna; sadece infazın sağlanması ve infazın şekli için konulmuşsa infaz hukukuna dahil olduğu kabul edilmelidir. Bu bakımdan infaz hukukunu, maddi ve şekli ceza hukukundan bağımsız görenler de vardır.⁸ Tezde “Ceza İnfaz Hukukunun Yeri” bölümünde de açıklanan nedenlerle infaz hukuku, bağımsız bir hukuk dalı olarak kabul edilmelidir.

⁷ Kunter, Nurullah; Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku; İÜHF Yayınları, No:562, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1978, s. 13

⁸ Önder, Ayhan; Ceza Hukuku Dersleri; Filiz Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 361, 362, 671, 672 ve Wettrich, Paul - Hamann, Helmut; Strafvollstreckung,4. Auflage, München, 1989, s. 2 (naklen; Demirbaş, Timur; y.a.g.e.; s.32)

B. Ceza İnfaz Hukukunun Amacı

Ceza adaletinin sağlanması sürecinde emniyet teşkilatının, mahkemelerin ve infaz kurumlarının rolü vardır. Emniyet teşkilatının rolü halkın güvenliğini sağlamak, suçluları yakalamak ve bireysel suç vakalarını önlemektir. Ülkemizde emniyet teşkilatının yapılanmasını, işleyişini, görevlerini ayrıntılarıyla 3201 Sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu, 2559 Sayılı Polis Vazife ve Selahiyeti Kanunu ve tabii ki 5271 Sayılı Ceza Muhakemeleri Kanunu düzenlemiştir.

Ceza adaletinin sağlanması sürecinde ceza mahkemeleri, hakimleri ve savcılarıyla gerçeğe ulaşmakla ve beraate veya mahkumiyete karar vermekle ilgilenmektedir.⁹ Ceza yargılamasında kural olarak soruşturma faaliyetini savcı, kovuşturma faaliyetini ise hakim yürütür. Soruşturma ve kovuşturma, yetkili kişilerce, ceza kanunlarında suç olarak nitelenen ve toplumdaki düzeni bozduğu varsayılan bir eylemin gerçekleşip gerçekleşmediğinin araştırıldığı bir faaliyettir. İşlenmiş olan bir suç varsa, bunun en kısa sürede tespiti ve suçlunun cezalandırılması, toplumdaki düzenin sağlanması için gereklidir.¹⁰

Kovuşturma faaliyeti sonunda mahkeme bir hüküm verir. Eğer kovuşturma faaliyeti mahkumiyet hükmü ile son bulmuşsa o takdirde, devlet ile hükümlü arasındaki ilişki, "infaz ilişkisi" şeklinde devam eder. İşte bu noktada infaz kurumları devreye girer. Ceza infaz kurumları, tutukluluğun veya hürriyeti bağlayıcı cezanın etkili olarak infazı için tutuklanan veya hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkum edilen kimselerin kişisel özgürlüklerinin kısıtlandığı, barındırıldığı, çalıştırıldığı, eğitildiği iç ve dış güvenlik bakımından özel tedbirlerin alındığı kamu binalarıdır. Burada görevli personelin temel görevi, hükümlülerin topluma yeniden kazandırılacak şekilde ıslah edilmek suretiyle cezaların infazının sağlanmasıdır.¹¹

5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 3. maddesi ile infazın temel amacı şöyle düzenlenmiştir: *“Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenilen temel amaç, öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, hükümlünün yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek,*

⁹ Jahic, Galma; “Ceza Adaleti Sistemini Kullanarak Suçu Önlerken Adaleti Sağlamak”; Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi, S.5, Gümüşçi Yayıncılık, İstanbul, Nisan 2005, s.167

¹⁰ Bıçak,Vahit; “Ceza Adaleti Yönetiminde Kalite ve Etkinlik”; www.geocities.com/vbicak/kaliteson.htm - 39k, s.z.t.:19.12.2005

¹¹ Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 33 ve Bıçak, Vahit; Ceza Adaleti Yönetiminde Kalite ve Etkinlik”; http://www.geocities.com/vbicak/kaliteson.htm - 39k ve Jahic, Galma; a.g.m.; s. 167

üretken ve kanunlara, nizamlara ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır.”.

CGİK.'nun 3. maddesinde infazın amaçları genel olarak sıralanmıştır. Bu amaçlardan biri genel ve özel önlemedir. Özel önleme ile kastedilen, cezanın, uygulandığı kişiye etkisidir. İnfaz kurumunda cezasını çeken hükümlü, gerçekleştirdiği suça konu eylemin kendisinde yarattığı olumsuz sonuçları görecektir ve gelecekte tekrar suç teşkil eden eylemleri gerçekleştirmeyecektir. Kanunda genel önleme ile kastedilen ise toplumdaki kişilerin, suç eylemini gerçekleştirip ceza alan hükümlüyü görüp, suç işlemekten vazgeçmeleridir. Yani, genel önleme özelliği “ibret esasına” dayanmaktadır¹²

İnfazın öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamasını amaçlayan kanun, bu amaçla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmeyi, toplumu suça karşı korumayı, hükümlünün yeniden sosyalleşmesini teşvik etmeyi, üretken ve kanunlara, nizamlara ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumlarını kolaylaştırmayı öngörüyor. Başka bir deyişle, CGİK. infazın amaçlarını her yönüyle sıralamış. Şöyle ki, özel önlemede hükümlüyü değiştirme ve iyileştirme çok yer almaz. Daha çok, hükümlünün tekrar suç eylemini gerçekleştirmemesini korkutarak sağlama vardır. Ancak yine CGİK.'da sayılan infazın amaçlarından olan yeniden sosyalleştirmede, hükümlünün iyileşmesinin sağlanması amaçlanmaktadır. CGİK.'da infaz kurumu personelinin hükümlüyü iyileştirmesi amacı esası vardır. Hükümlü, korkutularak değil de suç eyleminin sorumluluğunu taşıması öğretilerek, verdiği zararı telafi etmesi sağlanır. Yeniden sosyalleştirmede hükümlünün, suça neden olan davranışının sonuçlarını anlaması ve yaptığı yanlışın meydana getirdiği olumsuz sonuçları ortadan kaldırmak için gerekenleri yapmaya hazır olması sağlanmaya çalışılmaktadır.¹³

Genel önleme ibret esasına dayanır denilmişti ve burada korkutarak hem bireyi hem de toplumu suç işlemekten caydırma söz konusu. Oysa iyileştirme ve/veya yeniden sosyalleştirme ile hükümlünün gerçekleştirdiği suç eylemini neden gerçekleştirdiğini anlaması, o nedeni yok etmeye çalışması veya baş etmeyi öğrenmesi, suç eyleminden hem kendisinde hem aile ve sosyal çevresinde hem de mağdurda yarattığı olumsuzlukları iyice anlaması, görmesi sağlanır; bunların sorumluluğunu taşıması ve

¹² Jahic, Galma; a.g.m.; s. 171

¹³ Jahic, Galma; a.g.m.; s. 171-173

verdiği zararı telafi etmesi sağlanır. Böylelikle, hükümlünün iyileştirilmesi ve sosyalleştirilmesinden toplum bütün olarak faydalanır.¹⁴

III. CEZA İNFAZ HUKUKUNUN İNSAN İMGESİ

“Suçluyu kazı altından insan çıkar”

F.EREM

T.C. Anayasasının 7. maddesi gereği yasama yetkisi Türk milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisine aittir. Seçip gönderdiğimiz temsilcilerden oluşan TBMM, nisbi temsilin gereğini yapıp bizim adımıza kanunları yapar. Meclis bu kanunları yaparken, özellikle ceza kanunlarını yaparken, kendilerinin de bir gün suç işleyebileceklerini ve günün birinde cezaevinde olabileceklerini düşünerek ceza kanunlarını hazırlamaları gerekir. Ancak, yasama faaliyeti sırasında milletvekillerinin çoğunun böyle bir sanal rol değişimini gerçekleştirebilme yeteneği oldukça azdır çünkü, genelde vatandaşlarda da bir gün kendilerinin suç işleyip cezaevinde olabileceklerine ilişkin bir düşünce olmadığından, başlarına böyle bir şey gelmeyeceğine ilişkin inanç yaygın olduğundan, yasama faaliyetini yürüten Meclis, toplumdaki kişilerin, suç işleyenleri tehlikeli kişi olarak algılaması ve etkin cezalandırılması taleplerine yönelik olarak hareket etmektedir.¹⁵

Günther, kişilerin kendilerini değil bir hükümlü yerine koymak, suçlunun yerine koymakta bile zorlandıklarını ifade etmiştir. Ayrıca Günther, kişilerin kendilerini bir suçlu veya hükümlü yerine koymakta zorlandıkları için bu kişilerin, ceza ve ceza infaz hukukunun sertleşmesine yönelik siyasi taleplerde bulduklarını; suçluyu bir canavar, cezaevindeki tutuklu ve hükümlüyü de esrarengiz, karanlık ve tehdit edici bir yabancı varlık olarak nitelendirildiğini ifade etmiştir.¹⁶

Oysa yasama faaliyetini gerçekleştirenler ceza, ceza muhakemesi ve infaz kanunlarını, kendilerini suçlu ve hükümlü yerine koyarak ve temel insan hakları ilkelerine sadık kalarak hazırlamalıdır.

Hazırlanan ceza kanunları neticesinde kanunda suç sayılan bir eylemi gerçekleştiren ve ceza yargılaması faaliyetinden sonra hürriyeti bağlayıcı cezaya çarptırılan kişi, cezaevine girecek bir hükümlü haline gelir. Hükümlü, cezaevinde yaşam hakkı dışında en temel hak olan hareket özgürlüğü kısıtlanmış kişi olur. İşte bu noktada

¹⁴ Bıçak,Vahit; “Ceza Adaleti Yönetiminde Kalite ve Etkinlik”;
<http://www.geocities.com/vbicak/kaliteson.htm> - 39k

¹⁵ Günther, Klaus; “Ceza İnfaz Hukukunun İnsan İmgesi”; İnfaz Hukukunun Sorunları-24/25.11.2000 Sempozyum, Öz Özen Matbaacılık, Ankara, 2001, s. 55

¹⁶ Günther, Klaus; a.g.m; s. 55

anayasanın bireysel temel hakları ve insan haklarını içermesi halinde hükümlü cezaevinde yaşayan sıradan bir kişiyken, bir temel hak öznesi olabilecektir.¹⁷

T.C. Anayasasının 12. maddesinin ilk fıkrasına göre “*Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulamaz, devredilemez, vazgeçilemez, temel hak ve hürriyetlere sahiptir*”. Bu temel hak ve hürriyetler, özlere dokunulmaksızın ancak Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen nedenlerle ve kanunlarla sınırlanabilir. Burada karşımıza suç ve cezalarda kanunilik ilkesi çıkmaktadır. Anayasanın 38. maddesi, TCK.’nun 2. maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 7. maddesi kanunilik hakkını düzenlemiştir. Bu ilkeye göre kimse, işlediği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Ceza yargılamasında ve cezanın infazı esnasında da kişi, anayasadan kaynaklanan temel haklara sahip olmaya devam eder. Cezanın infazında hükümlünün her ne kadar özgürlüğü kısıtlansa da belli sınırlamalarla dış dünya ile iletişim, sağlıklı yaşama hakkı, güvenliğinin temin edilmesi hakkı ve buna benzer birçok hakkı devam etmektedir. Ceza yargılaması ve cezanın infazında en temel insan hakları olan insan haysiyetinin dokunulmazlığı, işkencenin yapılamayacağı, güvenliğinin temin edilmesi hakkı anayasayla, ceza kanunlarıyla ve uluslararası belgelerle güvence altına alınmıştır. T.C. Anayasasının 17. maddesinin 3. fıkrası “*Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz*” demektedir. Yine işkence yasağı AİHS.’nin 3. fıkrasında ve Avrupa İşkenceyi Önleme Sözleşmesinde yerini almıştır. Yine TCK.’nun 94. ve 95. maddelerinde işkence ağır bir suç olarak düzenlenmiştir. CMK.’nun 148. maddesi gereği de ifade alma ve sorguda işkence yapılamayacağı, insan haysiyeti ile bağdaşmayan bedensel ve ruhsal müdahaleler yapılamayacağı düzenlenmiştir.

IV. CEZA İNFAZ HUKUKUNUN YERİ

A. Ceza İnfaz Hukuku ve Anayasa Hukuku

Hürriyeti bağlayıcı cezalara ilişkin kurallar, gerek anayasalarda gerekse anayasal değer taşıyan belgelerde yer almaktadır. Anayasamızın 17. maddesinin işkence yasağını düzenlediği belirtilmişti.

Anayasanın 18. maddesinde düzenlenen zorla çalıştırma yasağının istisnası

¹⁷ Günther, Klaus; a.g.m; s. 57-60

olarak maddenin 2. fıkrasında, “Şekil ve şartları kanunda düzenlenmek üzere hükümlülük veya tutukluluk süreleri içindeki çalıştırmalar;...zorla çalıştırma sayılmaz” şeklinde düzenleme mevcuttur.

Anayasanın kişi hürriyeti ve güvenliğini düzenleyen 19. maddesinin 2. fıkrasında, “Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz” denmektedir.

Ancak, diğer ülkelerin Anayasalarına bakıp karşılaştırıldığında, T.C. Anayasasında hürriyeti bağlayıcı cezalara ilişkin kurallara yeterli yer verildiğini, düzenleme yapıldığını söylemek zordur.

B. Ceza İnfaz Hukuku ve İdare Hukuku

Cezaevinin idaresi ve uygulaması genellikle idari tasarruf niteliğinde olduğundan, bundan zarar gören tutuklu ve hükümlü idari yargı yoluna başvurabilecektir. Aslında, İnfaz Hakimliği Kanunu'nun (4675 Sayılı Kanun) 16.05.2001 tarihinde kabul edilmesinden sonra, infaz uygulamalarına ilişkin hususlarda infaz hakimine başvurulması mümkün olduğundan, idari yargı yolunun önemi eskiye göre azalmıştır. Bununla birlikte, idarenin tasarruflarına karşı idari yargı yoluna gidilebilir; örneğin, hükümlünün nakil talebi ile ilgili Adalet Bakanlığının işlemlerine karşı hükümlünün idari yargı yoluna başvurusunda olduğu gibi.¹⁸

Burada infaz hakimliğine kısaca değinmekte yarar var. İnfaz Hakimliği Kanunu 16.05.2001 tarihinde kabul edilip, 23.05.2001 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Kanuna göre infaz hakimi, tutuklu ve hükümlülerin tutukevlerine ve ceza infaz kurumlarına kabul edilmeleri, yerleştirilmeleri, barındırılmaları, ısıtılmaları ve giydirilmeleri, beslenmeleri, temizliklerinin sağlanması, bedensel ve ruhsal sağlıklarının korunması amacıyla muayene ve tedavilerinin yaptırılması, dışarıyla ilişkileri,

¹⁸ Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 39

çalıştırılmaları gibi işlem veya faaliyetlere ilişkin şikayetleri; tutukluların sevk ve tahlieleri gibi işlem veya faaliyetleri; hükümlülerin cezalarının infazı, kontrole tabi tutulmaları, açık cezaevlerine ayrılmaları, izin, sevk, nakil ve tahliyelerine ilişkin şikayetleri inceler ve karara bağlar. Ayrıca infaz hakimi, tutuklu ve hükümlüler hakkında alınan disiplin tedbirleri ve verilen disiplin cezalarının kanun, tüzük veya yönetmelik hükümleri ile genelgelere aykırı olduğu iddiasıyla yapılan şikayetleri inceleyip karara bağlar. Bunlarla birlikte infaz hakiminin tutukevleri ve ceza infaz kurumları izleme kurullarının kendi yetki alanlarına giren tutukevleri ve ceza infaz kurumlarındaki tespitleri ile ilgili olarak düzenleyip intikal ettirdikleri raporları inceleyerek, varsa şikayet niteliğindeki konular hakkında karar vermek gibi görevleri vardır.

C. Ceza İnfaz Hukuku ve Ceza Hukuku ile Ceza Yargılaması Hukuku

Ceza hukuku, suç kabul edilen fiillere karşı öngörülen yaptırımları düzenler. Genel bir ifade ile, *“hukuki ihlallerin, sapmaların nelerden ibaret olduğunu, bu husustaki kaideleri ve esasları gösteren hukuk dalıdır”*.¹⁹

Ceza hukukunda önce hangi davranışın veya davranışların suç kabul edileceğini gösteren “kurallar”, daha sonra da suçu oluşturan “eylemler” belirleyici unsurları oluşturur. “Kurallar” ve “eylemler” hukuki sürecin devamında yargılamayı beraberinde getirir. Bu aşamada karşımıza ceza yargılaması hukuku kavramı çıkar. Ceza yargılaması hukuku, suç olarak kabul edilen fiilleri işleyen kişilerin yargılanacakları makamları ve yargılanma süreci tamamlanıncaya kadar uygulanacak usulü ortaya koyar. Peki, ceza ve ceza yargılaması hukuku, sistemin tamamlanması açısından yeterli midir? Tabii ki yeterli değildir. Doğal olarak, kişiye verilen cezanın yerine getirilmesi gerekir. Bu noktada devreye infaz sistemi girer.

Ceza hukukunun, ceza yargılaması hukukunun ve ceza infazının amacı, kapsam ve yöntemleri birbirinden farklıdır. Ceza infazı özel bir bilim dalıdır. Her bilim dalı gibi diğer bilim dallarıyla metot, kural ve kavram açısından ilişkilidir. Ancak ülkemizde ceza infazı, 647 Sayılı İnfaz Kanunu hazırlanıncaya kadar bağımsız olamamıştır; sürekli olarak ceza hukuku ve ceza yargılaması hukuku içinde yer almıştır. Oysa, Tosun’a göre de ceza infazı, ceza hukuku ve ceza yargılaması hukukundan farklıdır, çünkü infaz, yargılama hukukunun dışındadır. İnfaz sırasında istisnai olarak yargılama yapılsa bile bu durum, infaz hukukunun yargılama hukuku içinde olduğunu göstermez. Ayrıca, infaz

¹⁹ Kunter, Nurullah; a.g.e.; s. 9

hukuku birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de ceza hukuku içinde öğretilmektedir. Fakat bu durum infaz hukukunun ve ceza hukukunun birliğini ispat etmez.²⁰ Daha önce de değinildiği gibi, teknik anlamda maddi ceza hukuku kuralları ile infaz hukuku kuralları aynı mahiyette değildir. Zaten birçok ülkede olduğu gibi bizde de infaz hukuku bağımsızlığını kazanmış ve ayrı infaz kanunları yapılmıştır.

Önce 647 Sayılı İnfaz Kanunumuz ve ardından 13.12.2004 tarihinde kabul edilip 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunumuz ile bu kanuna uygun usul kurallarını düzenleyen önce 8517 Sayılı Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük en son olarak da 5275 Sayılı CGİK.'na uygun hale getirilen ve 06.04.2006 tarihinde yürürlüğe giren Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük bize ceza infazının bağımsız bir alan olduğunu göstermektedir. Ayrıca, bazı üniversitelerin hukuk fakültelerinde de infaz hukuku adı altında seçimlik dersler vermeye başlanmıştır. İnfaz hukukunun hukuk fakültelerinde ayrı bir ders olarak okutulması ile akademik görüşlerin infaz hukuku sorunlarının çözümüne büyük katkıları olacaktır.

Daha önce de belirtildiği gibi, ayrı bir infaz kanunumuz olmasına karşılık, infaz hukukunun kapsamına girmesi gereken hükümler TCK. ve CMUK.'da yer almaktaydı. Fakat infaz hukukunun kapsamına giren bazı hükümler artık CGİK.'da yer almaktadır. 765 Sayılı TCK.'nun 13, 19, 21, 22, 23. maddeleri bazı cezaların uygulanma tarzını gösterdiği gibi, 71-77. maddeleri içtima ile ilgili hükümleri, 40. madde mahsupla ilgili işlemleri, 17. ve 41. maddeleri fer'i cezaların başlama, yerine getirme ve mahsubu işlemlerine yer vermektedir. Yürürlükte olan 5237 Sayılı TCK.'da ise, 45-52. maddeler cezaların uygulanma tarzını göstermektedir. Yine 5237 Sayılı TCK.'nun 53-60. maddeleri güvenlik tedbirlerini, 61-63. maddeleri cezanın belirlenmesi, takdiri indirim sebeplerini ve mahsubu düzenlemiştir. Belirtmek gerekir ki, 765 Sayılı TCK.'da yer alan 71-77. maddelerinde düzenlenen cezaların içtima ve 17. maddede yer alan şartla salıverilmenin geri alınması hükümleri 5237 Sayılı TCK.'da düzenlenmemiştir.²¹ Koşullu salıverilme ile ilgili hükümler 5275 Sayılı CGİK.'nun 89, 90, 91. ve 107. maddelerinde düzenlenmiştir. 1412 Sayılı CMUK.'nun 395-396. maddeleri cezaların infazını, 399-400. maddeleri ise infazın ertelenmesini düzenlemekteydi. Oysa, 5271

²⁰ Tosun, Öztekin; Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri; 2.Baskı, İÜHF. Yayınları No: 469, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1976, s.14 (naklen; Sağlam, M.Yılmaz; a.g.m.; s.587)

²¹ Özmen, Remzi; Notlu-Gerekeçeli-Karşılaştırmalı 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu; Seçkin Yayıncılık, Ankara, Aralık 2004, s.806-811

Sayılı CMK.'da bu düzenlemeler yer almamaktadır. Cezaların infazı ve infazın ertelenmesi ile ilgili hükümler de artık 5275 Sayılı CGİK.'nun 23-25. ve 16-19. maddelerinde düzenlenmiştir.

D. Ceza İnfaz Hukukunun Kriminoloji ve Ceza Adaleti ile Bağlantısı

İnfaz hukukunun kriminoloji ve ceza adaleti ile de bağlantısı vardır. Kriminoloji, suçu bilimsel metotla inceleyen bir bilim dalıdır. Bu nedenle kriminoloji bilimini, suçlu davranışı ve toplumun bu davranışa tepkisini inceleyen bilim dalı olarak tanımlayabiliriz.²²

Kriminoloji, suçun önlenmesi ve suç siyasetinin belirlenmesi amacıyla bilimsel metotlar kullanarak sonuçlar üretir. Bu bilimin infaz hukukuyla bağlantısı suç ve suçlu kavramlarıdır çünkü, infaz hukukunun ilgi alanı suç ve suçlu kavramlarıdır. Suçun önlenmesi için ortaya konulan bilimsel sonuçlar, infaz hukuku alanında - özellikle hükümlüye uygulanacak yeniden sosyalleştirme programlarının belirlenmesinde - uygulanır.²³

Ceza adaleti ise, suçun sonuçlarını inceleyen bir bilim dalıdır. Günşen İçli'ye göre ceza adaleti, *“Yasayı çiğneyenin, toplumun yasaya uyan bir üyesi haline nasıl geleceğini ve onun suç mağduruna verdiği zararın nasıl onarılabileceğini analiz eder”*.²⁴

Kısacası, kriminolojinin suç öncesi, ceza adaletinin ise suç sonrası için ortaya koyduğu sonuçlar, infaz hukukunu doğrudan ilgilendirdiğinden, yeniden sosyalleştirme programlarının bu sonuçlara uygun olarak belirlenmesi gerekir. Ama şunu unutmamalıyız ki, infaz hukuku her ne kadar bu iki bilim dalı ile ilişkili olsa da, bu iki bilim dalından bağımsızdır.

V. CEZA İNFAZ HUKUKUNUN TARİHÇESİ

İnsanoğlunun geçmiş çağların zindancılık anlayışından çağımızdaki modern infaz sistemlerine ulaşması kolay olmamıştır. Hükümlüyü ıslah çabaları, zaman içerisinde sosyal ve siyasal şartların da etkisiyle amacı ve uygulaması açısından önemli ölçüde değişikliklere uğramıştır.

Eski çağların kralları, imparatorları yada sultanları suçluların işlediği suç ne olursa olsun onları bir yerde beslemek yerine vücutlarını ortadan kaldırmayı daha uygun görmüşlerdir. Antik dönemde toplum, bir suçun işlenmesinden dolayı, Tanrının

²² Günşen İçli, Tülin; Kriminoloji; Bizim Büro Basımevi, Ankara, 1994, s.15

²³ Sarıhan, Şenal; “Türk İnfaz Sisteminin Sorunları”; Ankara Barosu İnsan Hakları Yayınları, İnsan Hakları Dizisi 5, Ankara, 2000, s.5 ve Sağlam, M.Yılmaz; a.g.m.; s.588, 589

²⁴ Günşen İçli, Tülin; a.g.e.; s.18

gazabına uğrayacağı düşüncesiyle, suçluyu Tanrı için kurban ediyordu. Roma döneminde ise suçlu, yırtıcı hayvanlarla seyirciler önünde boğuşturuluyordu. Fakat ilk defa hapis cezasını uygulayanlar da Romalılar olmuştur. Roma’da hapsedme bir cezadan çok bir güvenlik önlemi olarak görülüyordu. Bu nedenle suçlu kabul edilen kişiler, ağır işlerde, maden ocaklarında çalıştırılıyor, bu ocakların galerileri de cezaevi olarak kullanılıyordu. Bazen de ördükleri duvarların önüne koydukları nöbetçilerle cezaevi haline getirdikleri yapılara köleleri ve asi askerleri hapsediyorlardı. Hapsin çeşitli dereceleri vardı. Ağır suçlular ve devlete karşı suç işlemiş olanlar yargı kararlarını beklerken ya da infazları için Mamertina hapisanesinde tutulurdu. Belirli düzeydeki Roma vatandaşları çıkmamaya söz vererek kendi evlerinde cezalarını çekebilirlerdi.²⁵ Bir başka deyişle, dünyada 18. yüzyılın ilk yarısına kadar fiziki ceza, temel ceza yaptırımı olarak uygulanmaktaydı. Bu devrede bugünkü anlamda hapisaneler kurulamamış, sadece yargılanmayı ve cezalandırılmayı bekleyenleri veya borcunu ödemeyenleri kısa bir müddet tutmak amacıyla çeşitli zindanlar kurulmuştur. Ancak zindanlar bugünkü anlamda hükümlüyü ıslah etmek için kurulmamış, zindanlarda tutulan kimselere fiziki işkenceler uygulanmıştır. Hapis cezası, suçluyu ıslah ama çoğu kez korkutma amacıyla Ortaçağ başlarında kilise hukuku uygulamaya koyulmuştur. Bu dönemde kilise ve manastır hücrelerinin yanısıra şato hücre ve zindanları da bu işler için kullanılıyordu.²⁶

Kısacası, 16. yüzyılın sonlarına kadar olan dönemde intikam düşüncesi esas olduğundan ölüm ve bedeni cezalar vardı. 16. yüzyıldan itibaren yapılan cezaevlerinde hücre sistemi uygulanıyordu. 16.yüzyıl sonlarında Hollanda’da ortaya çıkan Amsterdam cezaevleri ile modern anlamda hürriyeti bağlayıcı ceza, bedeni ceza yerine uygulanmaya başlandı. Amsterdam’da 1595 yılında açılan cezaevi, ilk bilinen toplu cezaevidir. Başka bir deyişle, artık sadece cezalandırma değil, hükümlünün iyileştirilmesi ve yeniden sosyalleştirilmesi amaçlanmaya başlandı. Amsterdam cezaevlerinin doğuşuyla, 16. yüzyıldan itibaren “yeniden sosyalleştirme” düşüncesi önem kazanmış ve 17. yüzyılda Avrupa’yı etkilemiştir. Bu cezaevlerinin doğuşu, 1588’de Amsterdam ceza mahkemesi jürisinin, 16 yaşını aşmamış bir genç hırsızın mutad olduğu gibi ölüm cezasına mahkum etmeyerek, devlet tarafından eğitilip

²⁵ Bardak, Cengiz; a.g.e.; s.24 ve Demirbaş, Timur; “Cezaevlerimiz ve Sorunları”; İstanbul Barosu Dergisi, S.10-12, C.73, Ufuk Matbaası, İstanbul, 1999, s. 879

²⁶ Demirbaş, Timur; y.a.g.m.; s.879 ve Dursun, Hasan; “Cezaların İnfazının Kriminolojik Bir Çerçeve İncelenmesi”; Yargı Reformu 2000 Sempozyumu, İzmir Barosu Yayını, İzmir, 2000, s. 724

iyileştirilmesi yönünde karar vermesine dayanır.²⁷ Ceza mahkemesi ve Belediye Başkanı arasındaki uzun tartışmalardan sonra, Şehir Meclisi, 1595’de Klarissen Manastırı’nın bir kısmının çalışma ve iyileştirme kurumu olarak düzenlenmesine karar vermiştir.²⁸

Erkekler için oluşturulan Amsterdam cezaevlerinin, yeteneksiz gençleri, çalışma yeteneği olan dilencileri, serseri ve avareleri, dürüst ve Allah’tan korkan insanlar olarak yetiştirmek ve böylece hükümlünün topluma yeniden kazandırılmasını amaçlayan görevleri vardı.

Kısacası bugünkü anlamda ilk cezaevi, 1595’de Amsterdam’da erkekler için yapılan cezaevidir. 1597’de onu kadınlar için olan Spinnhaus takip etti.²⁹ Amsterdam Spinnhaus’unun üzerindeki, “*Korkma! Kötülüğe karşılık vermeyeceğim, aksine iyiye zorlayacağım. Ellerim serttir, hissiyatım sevgi doludur*” şeklindeki yazı, Amsterdam cezaevlerindeki anlayışı bir anlamda ifade etmektedir. Bu, modern ceza infaz tarihinin belirleyici ilk infaz amacı idi.³⁰

Michel Foucault, cezaevlerinin ortaya çıkmasını, azap çekmenin ortadan kalkması ve seyirlik unsurunun silinmesi, fakat aynı zamanda bedenın tutuklanması şeklinde ifade etmiştir.³¹ Nedeni ise biraz önce de değinildiği gibi 16. yüzyılın sonlarına kadar olan dönemde intikam düşüncesinin esas olması, ölüm ve bedeni cezaların varlığı ve hürriyeti bağlayıcı cezaların bilinmemesidir.

Hapishane fikrinin ilk defa 1777 yılında John Howard tarafından İngiltere’de ortaya atıldığını da savunanlar vardır. Howard, suçluyu cezalandırma ve onu ıslah etmenin hapishaneler yoluyla gerçekleştirilebileceğini savunmuştur ve İngiltere’de ilk hapishanelerin inşasına Howard’ın savunduğu düşünceler esas alınarak başlanılmıştır.³²

Hürriyeti bağlayıcı cezanın ve onun infazının ortaya çıkması ile gelişmesinin nedenleri arasında hümanist düşüncenin ortaya çıkması ve reform hareketlerinin Hristiyanlık üzerinde yaptığı etkiler olduğu söylenebilir. Ancak, 18. yüzyılın ilk

²⁷ Demirbaş, Timur; “Cezaevleri Gerçeği”; Seyfullah Edis’e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir, 2000, s. 235

²⁸ Demirbaş, Timur; “Cezaevleri Gerçeği”; s. 235, 236

²⁹ Albrecht Niels H.M. – Eicker Andreas, *Leben hinter Gittern, Die Justizvollzugsanstalt Bremen – Oslebhausen*, Bremen 1999, s.16 (naklen; Demirbaş, Timur; “Cezaevlerinde Yeniden Sosyalleştirme (Tretman) Sorunları”; İnfaz Hukukunun Sorunları-24/25.11.2000 Sempozyum, Öz Özen Matbaacılık, Ankara, 2001,s.145)

³⁰ Kaiser Günther- Kerner Hans- Jürgen- Schöh Heinz, *Strafvollzug, Ein Lehrbuch*,4.Auflage, Heidelberg 1991, s.35 (naklen; Demirbaş, Timur; “Cezaevlerinde Yeniden Sosyalleştirme (Tretman) Sorunları”; s.146)

³¹ Foucault Michel; *Hapishanelerin Doğuşu*; çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, Kasım 2000, s.12

³² Dursun, Hasan; a.g.m.; s. 725

yarısında hapishaneler bozulmuş, buralar korku ve dehşet yerleri haline gelmiştir. Buralara hükümlüler dışında kişiler de konulmaya başlanmış, gruplandırma kaldırılmış ve hatta asgari insani ihtiyaçlar bile karşılanmamaya başlanmıştır. Ayrıca dayak, kötü muamele ve acımasız cezalar uygulanmaya başlanmıştır.³³

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren aydınlanma çağı başlangıcı ile birlikte geleneksel uygulamalara karşı çıkmıştır. J.J.Rousseau ve Beccaria gibi düşünürler cezaevlerinde hükümlüler lehine bazı değişiklikler yapılması için çalışmışlardır. Beccaria yazdığı eserinde daha o dönemlerde bile infaz hukuku için ilerici, modern ve insancıl öneriler getirmiştir. Beccaria eserinde, suç isnat edilen kişinin hapsedilmiş veya beraat etmiş olsun, kötü olarak damgalanmaması gerektiğini; birçok Romalıya önemli suçlar isnat edildikten sonra masum bulunarak çeşitli kamu görevleri ile onurlandırıldıklarına değinmiştir. Daha o dönemde Beccaria, tutuklu ve hükümlünün aynı hücreye konulmasına karşı çıkmıştır.³⁴

Fransız Devrimi ile başlayan süreçte, cezalandırmanın amacının hükümlünün bedeninin incitme olduğu şeklindeki uygulamadan vazgeçilmeye başlanmış ve hükümlüyü ıslah uygulamalarının tarzı ve amacı değişmeye başlamıştır. Bu dönemde, suçluya halkın gözü önünde işkence edilmesi uygulamasından vazgeçilmiş ve kişinin işlediği suça uygun cezai yaptırımlar getiren modern ceza kanunları yapılmaya başlanmıştır. Burjuva devrimleri, cezaevlerine ve infaz anlayışına üç alanda yenilik getirmiştir: Bunlardan ilki, Laikleşme: Tanrı, cezaevinden atıldı. İkincisi, insanileştirme: Bedensel ceza yasağı getirildi. Üçüncüsü ise rasyonalleştirme: Akla uygun olarak insanı, yeniden sosyalleştirme, onun toplumsal yaşama dönmesine olanak sağlama anlayışını yarattı.³⁵

Aydınlanma felsefesi, cezaevlerinde de insan onurunu temel almıştır. Serbest girişim, sözleşme özgürlüğü, hukuksal güvence, hukuksal eşitlik ve kanunilik ilkelerinin yaratıcısı olan Fransız Devrimi, infaz sistemini, intikam sistemi olmaktan çıkaran anlayışa temel olmuştur.

İnfaz hukukunun tarihsel gelişiminde 1847 yılında, Brüksel’de ilk Cezaevleri Uluslararası Kongresi toplandı. Bu kongrede ceza ve cezaevleri hakkında yeni formüller gösterildi. Zamanla, infazın amacının ıslah olduğunun ve yeniden sosyalleştirmenin sadece cezaevinde değil cezaevi dışında da devam etmesi gerektiği fikri yayıldı.

³³ Demirbaş, Timur; “Cezaevlerimiz ve Sorunları”; s. 879 ve Dursun, Hasan; a.g.m.; s. 724

³⁴ Beccaria, Cesare; Suçlar ve Cezalar Yahut Beşeriyetin Mecellesi; çev. Muhiddin Göklü, 3.Baskı, İnkilap&Aka Kitabevi, İstanbul, 1964, s.19

³⁵ Sarıhan, Şenal; y.a.g.m.; s.4

Gerçekten Uluslararası Ceza ve İnfaz Komisyonu, farklı hürriyeti bağlayıcı cezaların birleştirilmesi konusunu ilk defa 1872 yılında Londra’da toplanılan kongrede ele almış, 1878’de Stockholm’de toplanılan ikinci kongrede konu derinlemesine tartışılmış, hürriyeti bağlayıcı cezaların tek ceza altında birleştirilmesi fikri kabul edilmiştir. Bu konu esas olarak 1951 yılında Bern Kongresinde çözüme kavuşturulmuştur. Bu kongrede alınan karara göre, *“hürriyeti bağlayıcı cezaların suçun mahiyet ve ağırlığına dayanarak bölünmesi ve derecelendirilmesi reddedildikten sonra cezanın bireyselleştirilmesi için cezanın yeni bir sınıflandırmaya tabi tutulması gereğine işaret edilmiş, bir başka ifade ile suçların ve cezaların kanuni sınıflandırılması reddedilirken suçluların kriminolojik sınıflandırılması gereğine işaret edilmiştir”*.³⁶

Bir yandan Ceza ve İnfaz Kongrelerinde bu görüşler savunulurken, diğer yandan da İtalya’da doğup gelişen Pozitivist Okul, suçların ağırlıklarına göre sınıflandırılmasını reddetmiş; ceza hukukunun suç ile değil suçlu ile uğraşması gereğine ve toplumu suçlulardan korumak için süreli veya süresiz hürriyeti bağlayıcı güvenlik tedbiri uygulanması gereğine işaret etmiştir. Pozitif hukuk düzeyinde hürriyeti bağlayıcı cezaların tek ceza içinde birleştirilmesi olgusu 1881’de bir kanunla Hollanda’da ve 1948 yılında Criminal Justice Act ile İngiltere’de gerçekleştirilmiştir. 25.08.1953 tarihli Kanun ile de Almanya, hürriyeti bağlayıcı cezaların birliğini getirmiştir. Kara Avrupası’nda Fransa gibi devletlerde ise hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkum olanlar, uzun ve kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalar olarak ayrılmışlardır (Bir yıldan az ise kısa süreli hürriyeti bağlayıcı ceza, bir yıldan fazla ise uzun süreli hürriyeti bağlayıcı ceza söz konusu olacaktır).³⁷ 20. yüzyılın ikinci yarısında uluslararası reform hareketleri ortaya çıkmış ve Birleşmiş Milletlerce 1955 yılında Cenevre’de düzenlenen “Suçların Önlenmesi ve Hükümlülere Muamele” konulu kongrede alınan “Hükümlülere Muamelede Asgari Esaslar” ve “İnfaz Kurumu Açma Tavsiyeleri”, infaz hukukunun gelişimini derinden etkilemiştir. 31 Temmuz 1957 tarihinde “Hükümlülere Muamelede Asgari Esaslar” Birleşmiş Milletlerce kabul edilmiştir.³⁸

Standart kurallar, Birleşmiş Milletler Ekonomik Konseyinin 3 Mayıs 1977 tarihinde eklediği maddesiyle birlikte toplam 95 maddeden oluşmaktadır. Bu kuralların önemi, ilk defa infaz hukuku ile ilgili iç hukuka yön veren uluslararası kurallar

³⁶ Germain, C.L’unification de la Peine Privative en Droit Compare, 1955. s. 456-458 (naklen; Soyaslan, Doğan; “Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfaz Rejimleri”; İnfaz Hukukunun Sorunları-24/25.11.2000 Sempozyum, Öz Özen Matbaacılık, Ankara, 2001 s.166, 167)

³⁷ Stefani, G.- Levasseur, G.Droit Penal General. Huitieme edition. 1975.s.376 (naklen; Soyaslan, Doğan; a.g.m.; s.168)

³⁸ Demirbaş, Timur; “Cezaevlerimiz ve Sorunları”; s.879,880 ve Dursun, Hasan; a.g.m.; s.724, 725

olmasıdır. Standart kurallara göre infaz, hükümlüyü yeniden toplumun içine katmaya yönelik uygulamalar zincirinden oluşmalıdır. Avrupa Konseyi tarafından da 19 Ocak 1973 tarihinde “Hükümlülere Muamelede Asgari Esaslar” kabul edilmiştir. Ancak, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından bu esaslar üzerinde yeniden çalışılmış ve 12 Şubat 1987 tarihinde kabul edilen tavsiyeler ve kararlaştırılan yenileriyle birlikte 100 adet “Avrupa Ceza İnfaz Esası” belirlenmiştir. Türkiye hem Birleşmiş Milletler hem de Avrupa Konseyine üye olan bir devlet olarak infaz hukuku uygulamasında bu esasları gözönünde bulundurmamak zorundadır.

Şimdi de Türkiye’de ceza infaz hukukunun tarihsel gelişimine kısaca değinelim. Ülkemizde ilk cezaevi 1831 yılında İstanbul’da İbrahim Paşa Sarayı’nın bir bölümünde “Hapishane-i Umumi” adıyla kurulmuştur. Ancak, aynı tarihlerde kale burçlarında da cezaevi görevi yapan bazı binalar vardır. İlk ceza kanunu 1840’lı yıllarda “Ceza Kanunname-i Hümayunu” adıyla yayınlanmış ve bunun yayınlanmasının hemen ardından 1851’li yıllarda yeni suçlar, yeni suç tanımları kabul edilmiş ve bunlara uygun olarak da bunların infazı konusunda yeni önermeler gündeme gelmiştir. 1858 tarihli Fransız Ceza Kanunundan etkilenecek kürek cezası, kalebentlik, hafif ve ömür boyu hapis cezaları gündeme gelmiş; bunların uygulanabilmesi için de cezaevi inşaatlarına başlanmıştır. İlk cezaevi binası da 1864 yılında Diyarbakır’da inşa edilmiştir. 1867 yılında da Kırklareli’nde bir cezaevi inşaatı yapılmıştır. Bunların yönetim ve denetim işleri o zamanki İçişleri Bakanlığı’na verilmiştir.³⁹

8 Mayıs 1880’de Memaliki Mahrusa-i Şahane’de bulunan “Tevkifhane ve Hapishanelerin İdare-i Dahiliyelerine Dair Nizamname ve İnfaz Rejimi” adıyla bir nizamname düzenlenmiş ve burada her il ve ilçede bir tutukevi ve cezaevi bulunması öngörülmüş; aynı zamanda cezaların infazıyla ilgili süreler de bu nizamnamede belirtilmiştir.⁴⁰ Bu nizamnameye göre, Hapishane-i Umumilerde kürek mahkumları olacak, kadınlara özel yer ayrılacak. İnfaz personeli ve görevlileri tanımlanacak. Tutuklu ve hükümlü ayrımı belirlenecek, yiyecek ve giyecek giderleri devlete yüklenecek. Onsekiz yaşından küçükler için ayrı bir koğuş düzeni getirilmesi önerilecek. Bu cezaevlerinde çalışma zorunluluğu gelecek, tutuklu ve hükümlülerin dışarıyla ilişkileri düzenlenecek.

³⁹ Sarıhan, Şenal; “Türkiye’deki Cezaevleri Sorunu ve Tarihsel Gelişimi”; Cezaevleri Sempozyumu, 29-30 Haziran 2002, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2002, s. 31

⁴⁰ Sarıhan, Şenal; “Türkiye’deki Cezaevleri Sorunu ve Tarihsel Gelişimi”; s.31, 32

Şu anda infaz kanunumuz ve tüzüğümüzde yer alan hususlar 1880 tarihli nizamnamede de saptanmış olarak karşımıza çıkıyor. Bu nizamnamenin düzenlenmesinden sonra 1864 yılında tutukevleri ve cezaevi yönetimlerinin İçişleri Bakanlığı'na bağlanması açıklığa kavuşturulmuş ve illerdeki cezaevlerinin yönetimi de doğrudan valiye bağlanmıştır. Hapishane müdürleri ise o dönem sadece mali işlerden sorumlu olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴¹

Bu uygulama 1926 yılında Türk Ceza Kanununun çıkarılmasına kadar sürmektedir ve 1929 yılında cezaevleri Adalet Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bu tarihten sonra yeni cezaevleri yapılmaya başlanmıştır. İş esasına dayalı olarak yapılan ilk cezaevi de İmralı Yarı Açık Cezaevidir. 1941 yılında “Ceza ve Tevkifevleri Nizamnamesi” hazırlanmıştır. Mahkemenin bulunduğu her yerde bir ceza ve tevkifevinin kurulması, yine bu cezaevlerinin valiliklerden alınarak doğrudan Adalet Bakanıyla ilişkili hale gelmesi, çocuk cezaevleri ve ıslahevlerinin de açılması çalışmaları 1941’li yıllarda yürürlüğe girmiştir.⁴² Daha sonra bir önceki infaz kanunumuz olan 647 Sayılı Ceza İnfaz Kanunu (Türkiye’ye, 1965 yılında kabul edilen 647 Sayılı Kanun ile B.M. Standart Kuralları yansıyabilmiştir) ve daha çok yeni olan 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile 8517 Sayılı Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük ve en son olarak da 5275 Sayılı CGİK.’na uygun hale getirilen, 06.04.2006 tarihinde yürürlüğe giren Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük, Türk İnfaz Hukukunda yerini almaktadır.

VI. İNFAZ SİSTEMLERİ

Bugünkü gelişimine kadar hürriyeti bağlayıcı cezalar çeşitli aşamalardan geçmiştir. Hapis cezasının amacının değişmesiyle, bu cezanın infaz şekli de değişikliğe uğramıştır ve infaz sistemleri uygulandıkları dönem içerisinde görülen birtakım sakıncaları nedeniyle değişikliğe uğramış ve yerlerini yeni infaz sistemleri almıştır.

A. Topluluk Sistemi (Amsterdam Sistemi, Terkibi Sistem)

Bu sistemde yaş, ceza ve başka özelliklere bakılmaksızın tutuklu ve hükümlüler cezalarını topluca, beraber çekerlerdi. Bu sistem, tutuklu ve hükümlülerin bir arada olduğu bir sistemdir. İlk defa 1596 yılında Amsterdam’da uygulanmıştır. Bu sistem, etkileşim ve toplu davranışa neden olmakla eleştirilmektedir çünkü, tutuklu ve

⁴¹ Sarıhan, Şenal; “Türkiye’deki Cezaevleri Sorunu ve Tarihsel Gelişimi”; s.32

⁴² Sarıhan, Şenal; “Türkiye’deki Cezaevleri Sorunu ve Tarihsel Gelişimi”; s.32

hükümlüler ile çocuklar bir arada tutuluyor, ayrıca değişik suçlu grupları birbirinden etkileniyor, tesadüfi suçlu olarak girenler bu etkileşim sonucunda, bir süre sonra, itiyadi suçlu olarak tekrar cezaevlerine giriyorlardı.⁴³ Topluluk sistemine tepki olarak hücre sistemi uygulamaya konuldu. İngiltere’de hapisane fikrini ilk defa ortaya koyan John Howard da hükümlülerin cezasının tek başına çektirilmesine, yani hücre sistemine taraftardı.⁴⁴

B. Hücre Sistemi

Hücre sistemi, hükümlülerin ayrı hücrelerde tek başlarına cezalarının çektirilmesidir. Bu sistemde, hükümlülerin birbirini görmesi mümkün değildir; konuşma olanakları yoktur, tam anlamıyla bir yalnızlık, iletişimsizlik hakimdir. Hücre sistemini:

- 1.Philadelphia veya Pennsylvania hücre sistemi ve
- 2.Auburn hücre sistemi olmak üzere iki ana grup altında incelemek mümkündür.

1. Philadelphia veya Pennsylvania hücre sistemi

Bu sistem ilk defa 1790 yılında Robert Vaux tarafından Philadelphia’da yaşayan bir kimse tarafından ortaya atılmış ve bu yıllarda Philadelphia’daki Walnut Street hapisanesinde sınırlı bir şekilde uygulama alanı bulmuştur.⁴⁵ Bu sisteme uygulandığı yer adı olarak Philadelphia veya Pennsylvania Sistemi denmiştir. Bu sistemin temel düşüncesi hükümlüyü tek başına hapsedmektir. Hükümlüler sadece toplumdan soyutlanmakla kalmayıp, bir diğerinden de soyutlanmaktadır. El sanatları dahil hükümlünün yapacağı bütün işler hükümlünün kendi hücrelerinde gerçekleştirilmektedir. Hükümlülerin bir arada olmasına sadece hükümlüler İncil okumak istedikleri zaman izin verilmekteydi. Bu sistem, dürüst ve şerefli insan yetiştirme amacına ulaşmaya çalışmıştır. Sistem, hükümlülerin kendi hayat tarzlarını değiştirebileceklerine ikna edici şekilde davranılmasına, bütün hükümlülerin hücre şeklinde yerlerde kalmasına, soyutlanma nedeniyle kendi yaptıkları hatayı anlayacaklarına ve pişman olacaklarına, hücre hapsinin kendi başına bir ceza niteliğinde olmasına ve hücre hapsinin ekonomik olmasına dair prensiplere dayanmaktadır.⁴⁶ Yukarıda belirtildiği üzere Howard, hücre sisteminin taraftarıydı. Howard, “Cezaevlerinin Durumu” adlı eserinde hücrenin,

⁴³ Teoman, Mete; “Cumhuriyetin 60.Yılında Türk İnfaz Hukukuna Genel Bir Bakış”; Adalet Dergisi , S.8, Temmuz-Ağustos 1983, s. 735

⁴⁴Bardak, Cengiz; a.g.e.; s. 25 ve Teoman, Mete; a.g.m.; s.734

⁴⁵ Wickman, Peter- Whitten, Phillip; Criminology Perspectives on Crime and Criminality, D.C.Heath and Company,1980, s.529(naklen; Dursun, Hasan; a.g.m.; s.725)

⁴⁶ Myers, E.Charles; Study Guide for Cole’s The American System of Criminal Justice; 6th Edition, Brooks/Cole Publishing Company, California,1992 (naklen; Dursun, Hasan; a.g.m.; s.726)

cezanın amacının elde edilmesi hususundaki rolünü şöyle ifade etmiştir: “ *İnziva (tek başına yaşama) ve sukut (susma, konuşmama) suçun en büyük düşmanıdır. İnsanı düşünceye ve düşündükçe nedamete sevkeder. İnziva ve sukut en şiddetli cezalardan, en ulvi dini telkinlerden daha ziyade insanı iyiliğe ve dürüstlüğe kavuşturur*”.⁴⁷ Bu sistemin en önemli sakıncası, yalnızlıktan doğan ruhsal ve bedensel çöküntülerdir. Hükümlü, senelerce süren yalnızlıktan dolayı, infazı bitip dışarı çıkınca serbest hayata uyum sağlayamamaktadır.

2. Auburn hücre sistemi

Müşterek hapis ve hücre hapsi sistemlerinin sakıncalarının ortadan kaldırılması ve avantajlarının bir araya getirilmesi için karma bir sisteme başvuruldu. Bu sistem, Auburn sistemidir. İlk defa 1816 yılında inşa edilen Auburn Cezaevinde uygulandığı için bu sisteme Auburn sistemi adı verilmiştir.⁴⁸ Bu sistemde her hücreye ikişer kişi konuluyordu. Ancak daha sonra bu uygulamanın sakıncaları görülerek hücrelere tek hükümlü konulmaya başlandı; Pennsylvania sisteminin uygulamasına geçildi.

Auburn sistemine göre hükümlüler geceleri hücrelerinde kalmakta, gündüzleri ise yapılacak işler için diğer hükümlülerle biraraya gelerek sessiz bir şekilde çalışmaktadırlar. Sessizliğin amacı, suçlunun saldırganlık duygusunu kırabilmektir.⁴⁹ Auburn sistemine göre yapılan ilk cezaevlerinde dışarıdan mektup ve ziyaretçi kabul edilmemiş, hükümlülerin haberleşmesine izin verilmeyerek onların cezaevi duvarları dışında öldüğü hissi verilmiştir. Bu sistemin insan haklarıyla bağdaşmayan yönünün yanısıra, hükümlüler çalışırken birbirleriyle konuşmamaları için çok sayıda gözetim memuru gerektiğinden infaz masrafları da artmıştır. Zaten pek taraftar bulamayan bu sistemin uygulamasından kısa zamanda vazgeçilmiştir.

C. Tedrici Serbesti Sistemi (İrlanda Sistemi, Dereceli Sistem)

Walter Crofton tarafından İrlanda’da uygulandığından İrlanda sistemi de denen bu sisteme göre, ceza devrelere ayrılarak infaz edilmektedir. Crofton’un uyguladığı dereceli sistem iki devreli idi.⁵⁰ İlk devrede suçlu, mahkumiyetinin ilk günlerinde, ağır şartlar altında bulunduruluyor, mahrumiyeti yaşıyordu. İlk devreyi hükümlü, iyi halle bitirmesi durumunda diğer devreye geçiliyordu. İkinci devrede hükümlü, ilk devreye nazaran daha serbest bırakılıyordu. İnfaz rejimi yavaş yavaş yumuşatılarak onun toplum

⁴⁷ Güran, Sakıp; Cezaların İnfazı; Ankara, 1942, s. 12 (naklen; Gökçen, Ahmet; “Hürriyeti Bağlayıcı Cezanın Amacı ve İnfazı Sistemleri”; Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi- Milenyum Armağanı, S.1-2, C.8, 2000, s. 208)

⁴⁸ Gökçen, Ahmet; a.g.m.; s. 209 ve Teoman, Mete; a.g.m.; s. 734

⁴⁹ Dursun, Hasan; a.g.m.; s. 726

⁵⁰ Gökçen, Ahmet; a.g.m.; s. 210

hayatına uyum sağlamış bir biçimde iadesi sağlanmaya çalışılıyordu. Başlangıçta sert biçimde uygulanan infaz, suçlunun cezaevinden çıkması yaklaştıkça ve fail iyi hal göstermeye devam ettikçe yumuşatılmakta, ıslahının, uslanmasının sağlanmasıyla hükümlü şartla salıverilmekteydi.

Bu sistemde, hükümlü ilk devrede gece-gündüz bir hücrede katı koşullar altında bulundurulsa da hükümlünün bulundurulacağı hücre, disiplin cezalarının uygulandığı hücreden farklı ve bütün sağlık koşullarına haiz olmalıdır.⁵¹ Bu devreyi hükümlünün iyi hal göstermesine bağlı olarak birinci devreye göre daha özgürlükçü bir devre izler. Daha sonra ise iyileşmekte olan hükümlü şartla salıverilir.

Görüldüğü gibi bu sistem, yukarıda incelenen diğer sistemlere göre daha fazla insan haklarını esas almaktadır. Bu sistem, hürriyeti bağlayıcı cezaların infazında ileri bir aşamayı oluştursa da bugün de artık bu sistem terkedilmiştir. Zaman ilerledikçe ve sosyal, ekonomik koşullar değiştikçe infaz sisteminin günün koşullarına göre değişmesi kaçınılmazdır ve her değişimde insan haklarına uygunluk esas olmalıdır.

D. Elmira İslahevi Modeli

Amerika İç Savaşı sonrası ceza reformunda iyimser bir hava oluşmaya başlamış ve 1870 yılında Sinsinnati kentinde düzenlenen “Ceza ve Çocuk İslahevleri Ulusal Kongresi” sonunda Sinsinnati Bildirgesi yayınlanmıştır. Bu bildirmede, suçluların ahlaki yönden düzeltilmesi için yeni infaz politikaları uygulanması gerektiği vurgulanarak, cezanın amacının suçluyu ıslah etmek olduğu belirtilmiş ve suçlulara fiziksel şiddetin uygulanmasından vazgeçilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu esaslardan yola çıkarak genç suçlular için ilk defa New York’un Elmira kasabasında 1876 yılında Elmira Çocuk İslahevi açılmıştır. Elmira kasabasında ilk defa uygulama alanı bulduğu için Elmira Çocuk İslahevi modeli olarak adlandırılan bu yöntem, 1913 yılına kadar Amerika Birleşik Devletlerinin 17 eyaletinde oluşturulan ıslahevleri için bir model oluşturmuştur. Bu modele uygun olarak yapılan ıslahevlerinin temelinde yatan düşünce, normlardan sapan kişilerin rehabilitasyonuna büyük önem verilmesi ve bunun esasının da eğitim olmasıdır.⁵²

⁵¹ Gökçen, Ahmet; a.g.m.; s. 210, 211

⁵² Dursun, Hasan; a.g.m.; s. 726

İKİNCİ BÖLÜM

TUTUKLU VE HÜKÜMLÜLERİN YENİDEN SOSYALLEŞTİRİLMESİ

I. YENİDEN SOSYALLEŞTİRME KAVRAMI

*“Bir ceza siyaseti olarak yeniden sosyalleştirme, iyi işleyen bir ceza adaleti sisteminin, kişileri, yalnızca davranışlarıyla sınırlı olmaksızın değiştirebileceği varsayımına dayanır”.*⁵³

Yeniden sosyalleştirme, tutuklu ve hükümlünün gelecekte sosyal sorumluluk içinde, suçsuz bir yaşam sürdüreceği bilinci kazanması amacına götüren cezaevindeki gayretlerin toplamıdır.⁵⁴ Başka bir deyişle yeniden sosyalleştirme, tutuklu ve hükümlülerin bedensel ve zihinsel sağlıklarını sürdürmeleri veya yeniden kazanmaları için zorunlu olan bütün önlemler ile onların, topluma yeniden kazandırılmaları ve suçluluk duygusundan arındırılmış olarak toplumsal sorumluluklarının bilinci içinde yaşamalarını teşvik ve geliştirici nitelikteki bütün faaliyetleri içeren bir kavramdır.⁵⁵ Yeniden sosyalleştirme kavramı yerine tedavi, iyileştirme, rehabilitasyon kavramları da kullanılmaktadır.

Yeniden sosyalleştirme düşüncesinin geliştiği döneme kadar suçlular, “kötü ve şeytan” olarak değerlendiriliyorlardı. Ancak, Aydınlanma dönemi felsefecilerinin de etkisiyle, bireyin akılcı ve davranışlarını kontrol edebilen bir varlık olarak görülme eğilimi güçlenmeye başlamıştır. Böylece suçluların da toplumun diğer üyeleri gibi, kurallara uyan bireyler olmaları yönünde tedavi edilmeleri gerektiği üzerinde durulmaya başlanmıştır. Buna göre, kanunlara uygun davranmak kimilerine göre sosyal olumsuzlukları nedeniyle güç gelse de, kanuna uygun davranabilme ihtimali her zaman vardır. Bu nedenle, bu kişiler iyileştirilmek üzere tedavi edilmelidir. 1800’lü yıllarda suçluların sıkı bir disiplin, eğitim, çalışma ve dini eğitimle tedavi edilebileceği düşüncesi yaygınlaşmıştır. Bu nedenle cezaevinde, suçluların içinde bulunması gereken sosyal ortamın, onlara cezaevi dışındaki bozuk düzene kapılmayacak ahlaki değerlerin verilmesi gerektiği hedeflenmiştir. Başka bir ifadeyle, artık cezaevlerinin suçluları cezalandırmak yanında, onları iyileştirme görevi, sorumluluğu da ortaya çıkmıştır.⁵⁶

⁵³ Jahic, Galma; a.g.m.; s. 173

⁵⁴ Laubenthal Klaus, Strafvollzug, 2. Auflage, Berlin- Heidelberg 1998, s.52 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 204)

⁵⁵ Reynaud, Alain; Hapishanelerde İnsan Hakları; çev. İhsan Kuntbay, TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Yayın No: 240, Ankara, 1992, s.26

⁵⁶ Günşen İçli, Tülin - Öğün, Aslıhan; Türkiye’de Cezaevlerindeki Rehabilitasyon Faaliyetleriyle İlgili Sosyolojik Bir Analiz; Ankara, 1999, s.51 vd. (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 204)

Artık ceza, bir yaptırımdan çok, suçlunun toplumun bir üyesi haline gelmesine yardım etme fırsatı olarak değerlendirilmeye başlamıştır.

Yeniden sosyalleştirmede temel amaç, suç işlemek suretiyle kanunları ihlal eden suçluları, kanunlara uyan bireylere dönüştürmektir. Bu nedenle de kişileri suç işlemeye iten nedenleri doğru tespit edip, bu nedenleri ortadan kaldırarak, tekrarını engellemeye çalışıp, aynı zamanda suç işleyen kişileri iyileştirerek tüm topluma etki etmesi sağlanmalıdır.

Yeniden sosyalleştirmenin uygulanmasında, hem özel terapi tedbirleri hem de genel tarzda hükümlülerin eğitim ve ders, kişisel ve ekonomik problemlerin çözülmesinde akıl verme, sosyal ve ekonomik yaşamı içeren ve suç eğilimlerini ortadan kaldırmaya yönelik kurumun müşterek çalışmalarına katılmanın büyük önemi vardır.⁵⁷

Yeniden sosyalleşmede infaz amacının üstünlüğü, fiilden ve cezanın uzunluğundan bağımsız olarak tüm hükümlüler için geçerlidir. Müebbet hapse hükümlüler de, yaşam gayretlerini korumalı ve özgürlükten yoksunluğun zararlı etkilerine karşı koymalıdır.⁵⁸

Suçlu insana genel olarak verilen ceza, o kişinin özgürlük alanını, hareket etme özgürlüğünü kısıtlamaktır, o kişiyi bir yere hapsedmektir; o takdirde suçlu insanın kapatıldığı alan içinde yani cezaevinde, o insana orada en özgür ve en insani koşullarda hizmet verilmelidir. Başka bir ifade ile, infaz kanunu ve ceza infaz kurumları, hükümlünün iyileşmesini ve cezasının infaz edilmesinden sonra bir daha suç işlemeye yönelmemesini sağlamalıdır. Cezaevi içindeki atölyeler, hükümlünün çalıştırılacağı yerler de cezaevinin doğal olmayan ve onun ruhunu yansıtan etkilerinden kurtarılmalıdır.

II. ULUSLARARASI BELGELERDE YENİDEN SOSYALLEŞTİRME

İnfaz ilişkilerinin iyileştirilmesi yolundaki düzenlemelere, hem Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kuralları Kural 65 ve 66⁵⁹, da hem de

⁵⁷ Menil Beatrice du; Die Resozialisierungsidee im Strafvollzug, Diss., Augsburg 1994, s.64 vd (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 205)

⁵⁸ Schüller- Springorum Horst; Was stimmt nicht mit dem Strafvollzug? Hamburg 1970, s.47 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 204) ve Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 204

⁵⁹ MAHIS 66: (1) Bu amacı gerçekleştirmek için, her mahpusun toplumsal geçmişini ve suç sicilini, fiziksel ve ruhsal kapasitesini ve kabiliyetini, şahsi tabiatını, hapis cezasının süresini ve tahliye edildikten sonrası için beklentilerini dikkate alarak, mahpusun bireysel ihtiyaçlarına uygun biçimde, mahpusun bulunduğu ülkede mümkün olduğu takdirde dinsel tedbirler de dahil, eğitimsel, meslek rehberliği ve öğretimi, grup çalışması, iş danışmanlığı, fiziksel gelişme ve morali güçlendirme gibi her türlü uygun vasıta kullanılır.

(2) Mahpusun cezaevine girişinden sonra cezaevi müdürüne, belirli bir uzunlukta ceza almış her mahpus için yukarıdaki fıkrada belirtilen konularda tam rapor verilir. Bu tür bir rapor her zaman, mümkün olduğu

Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 65⁶⁰ ve 66⁶¹, da yer verilmiştir. Bu kurallara göre, infaz kurumunda cezasını çekmek için bulunan hükümlülere, kanunlara saygı ve tahliyeden sonra yaşamlarını sürdürecektir becerileri kazandırmak gereklidir. MAHIS Kural 65’de “...*İslah rejimi, mahpusların öz saygılarını ve sorumluluk duygularını geliştirecek şekilde uygulanır*” denmektedir. Bunun için, başta kendilerine saygı ve sorumluluk duygusu verilmek suretiyle, dış dünya ile ilişkilerini sürdürmek, aile ve yakınları ile ilişkilerini muhafaza etmek ve kuvvetlendirmek; Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 65’in (d) bendinde de belirtildiği gibi “*mahpusların salıverme sonrası başarılı olarak toplumda yeniden yer alması beklentilerini kuvvetlendirici hüner ve yeteneklerinin gelişmesine imkan veren fırsatlar sağlamak*”, ruhsal destek, meslek eğitimi, öğrenim, boş zamanlarını değerlendirme gibi bir çok programın uygulanması gerekir.

MAHIS 67 ve 68. Kuralları ile Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 11 ve 12 gruplandırmayı düzenlemiştir. MAHIS Kural 67’e göre, “*Sınıflandırmanın amacı şunlardır:*

- (a) *Ceza sicilleri ve kötü karakterleri nedeniyle, başkalarını kötü yönden etkileme ihtimali bulunan mahpusları diğer mahpuslardan ayırmak;*
- (b) *Mahpusların sosyal rehabilitasyonu bakımından kendilerine uygulanacak rejimi kolaylaştırmak amacıyla onları sınıflara ayırmak.”.*

takdirde psikiyatri alanında tecrübesi olan bir sağlık görevlisinin mahpusun fiziksel ve ruhsal durumu hakkında vereceği bir raporu da içerir.

(3) Raporlar ve konuyla ilgili belgeler şahsi dosyaya konur ve dosya günü gününe tutulur. Dosyalar ihtiyaç duyulduğunda görevli personel tarafından her an bakılabilecek bir şekilde düzenlenir.

⁶⁰ Avrupa Cezaevi Kuralları 65: Kurumlarda tesis edilecek rejimler aşağıdaki hususları gerçekleştirecek şekilde düzenlenmeli ve idare edilmelidir:

- (a) Yaşam koşullarının insan onuru ve toplumdaki yerleşik standartlara uyumlu olmasını sağlamak;
- (b) Mahpusluğun zararlı etkilerini ve mahpusların kendine saygınlıklarını veya bireysel sorumluluklarını azaltmaya yöneltici nitelikli cezaevi yaşamı ile dış dünyadaki yaşam arasındaki farklılıkları asgariye indirmek;
- (c) Mahpusların ve ailelerinin yüksek menfaatlerini geliştirici ilişkileri, yakınları ve dış dünya ile muhafaza etmek ve kuvvetlendirmek;
- (d) Mahpusların salıverme sonrası başarılı olarak toplumda yeniden yer alması beklentilerini kuvvetlendirici hüner ve yeteneklerinin gelişmesine imkan veren fırsatlar sağlamak.

⁶¹ Avrupa Cezaevi Kuralları 66: Bu amaçlarla, uygun görülen tüm tedavi edici, eğitici, ahlaki, ruhsal ve diğer kaynaklar var olmalı ve mahpusların bireysel tedavi ihtiyaçlarına uyarlık içerisinde değerlendirilmelidir. Böylece rejimler şunları içermelidir:

- (a) Ruhsal destek ve rehberlik ile uygun iş, sanat rehberliği ve eğitimi, öğrenim, beden eğitimi, sosyal yeteneklerin geliştirilmesi, danışmanlık, grup ve boş zamanları değerlendirme faaliyetleri için fırsatlar;
- (b) Organize edilen bu faaliyetlerin, mümkün olduğunca, salıverme sonrası toplumda yeniden yer alma beklentilerini kuvvetlendirmek için dış toplumla temas ile oradaki fırsatları artırmasını sağlayıcı düzenlemeler;
- (c) İlgili tüm personelle yapılan konsültasyonlar ve mümkün olduğunca bu süreçlere katılımı gerekli olan bireysel mahpus ile yapılan görüşme sonrası her mahpus için bireysel tedavi ve eğitim programlarının belirlenmesi ve gözden geçirilmesi usulleri;
- (d) Etkili ve destekleyici rejimler ve tedavi programları beklentilerini geliştirici nitelikte personel ve mahpuslar arasında uygun ve olumlu ilişkileri teşvik edici iletişim sistemleri ve bir yönetim biçimi.

MAHIS Kural 68’de ise “*Farklı sınıflardaki mahpuslara uygulanacak rejim için, mümkün olduğu kadar ayrı kurumlar ve aynı kurumun farklı bölümleri kullanılabilir.*” demektedir.

Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 11⁶², gruplandırmanın hangi kriterlere göre yapılacağını düzenlerken; Kural 12⁶³, gruplandırmanın amaçlarını belirtmektedir. Ayrıca, gruplandırmada, Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 11’in 4. fıkrasının yanısıra, Çocuk Hakları Sözleşmesi 37. maddesinin (c) bendi, Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Küçüklerin Korunması İçin BM Kuralları Kural 28 ve 29 ve Pekin Kuralları Kural 26/3’de de cezaevindeki çocukların genellikle yetişkinlerden ayrı bir bölümde tutulması gerektiği ve yaşlarına ve hukuki statülerine uygun davranılması gerektiği vurgulanmıştır.

MAHIS Kural 71-76 ve Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 71-73’de çalışma, yeniden sosyalleştirme açısından önemi nedeniyle düzenlenmiştir. MAHIS Kural 71’ e göre:

“(1) Cezaevinde çalışma, acı verici bir nitelikte olamaz.

(2) Hüküm giymiş tüm tutuklulardan, sağlık görevlisi tarafından saptanmış bedensel ve zihinsel uygunluklarına göre çalışmaları istenir.

(3) Normal bir çalışma gününde mahpusların aktif olarak çalışmaları için, kendilerine yararlı nitelikte bir iş yaptırılır.

(4) Yaptırılan iş, mümkün olduğu kadar, mahpuslara tahliye edildikten sonra geçimini sağlama yeteneği kazandırır veya bunu artırır.

(5) Mahpusların ve özellikle genç mahpusların kazanç sağlamaları için yararlı olabilecekleri alanlarda kendilerine mesleki eğitim verilir.

⁶² Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 11: (1) Mahpusların farklı kurumlara dağıtımında adli ve kanuni durumu (tutuklu veya hükümlü, ilk defa veya itiyadi hükümlü, kısa veya uzun süreli hükümlü tretmanları için özel gereksinmeler, tıbbi ihtiyaçları, cinsiyetleri ve yaşları) özenle göz önünde bulundurulacaktır.

(2) Erkekler ve kadınlar, mevcut tretman programının bir kısmı olarak düzenlenen faaliyetlere birlikte katılabilirlerse de ilke olarak ayrı ayrı bulundurulmalıdır.

(3) Tutuklular, rıza göstermedikçe veya kendilerine yararlı nitelikte düzenlenmiş faaliyetlere birlikte katılmadıkça ilke olarak hükümlülerden ayrı bulundurulacaktır.

(4) Genç mahpuslar kendilerini mümkün olduğunca her türlü zararlı etkilerden koruyacak ve yaşlarına özgü gereksinmeleri gözönünde tutan koşullar içerisinde bulundurulacaktır.

⁶³ Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 12: Mahpusların sınıflandırılması veya yeniden sınıflandırılmasının amaçları şunlar olmalıdır:

(a) Sabıkaları veya kişilikleri nedeniyle yararlanabilecekleri veya zararlı etki yapabilecekleri, diğerlerinden ayırmak; ve

(b)Yönetim ve güvenlik gerekleri gözönüne alınarak tretmanları ve toplumda yeniden yerleşmelerini kolaylaştırmaya yönelik olarak mahpusların dağıtımında yardımcı olmak.

(6) Seçilebilecek uygun meslekler arasından ve kurum idaresinin ve kurum disiplin şartlarına uygun olarak, mahpuslara yapmak istedikleri işi seçme imkanı verilir.”

Kural 72, “Mahpusların normal mesleki yaşam şartlarına hazırlanmalarını sağlamak için, kurum içindeki çalışma düzeni ve yöntemi, mümkün olduğu kadar kurum dışındaki çalışma şartlarına benzetilir. Ancak mahpusların elde ettikleri kazançlar ve kendilerine verilen mesleki eğitim, kurum içinde belirli bir sektörden mali kazanç sağlama amacına yöneltilemez.” şeklinde düzenlenmiştir.

Kural 73’e göre, “(1) Sanayi veya tarım kuruluşunun doğrudan idare tarafından işletilmesi ve özel işletmeciler tarafından işletilmemesi tercih edilir.

(2) Mahpusların idare tarafından işletilmeyen bir işletmede çalıştırılmaları halinde, mahpuslar her zaman kurum personelinin gözetimi altında bulunurlar. Eğer mahpuslar, hükümetin başka bir kuruluşu için çalıştırılmıyorlarsa, bu tip bir iş normal olarak verilen ücret, mahpusların ürettikleri dikkate alınarak, mahpusları çalıştıran tarafından tam olarak idareye ödenir.” denmektedir.

Kural 74’e göre, “(1) Mahpus olmayan işçilerin güvenliğini ve sağlığını korumak için alınan önlemler, aynı oranda bu kurumlarda da alınır.

(2) Mahpusların iş kazası ve meslek hastalıklarından ötürü, mahpus olmayan işçiler için kanunun öngördüğü tazminattan daha az olmayacak oranda bir tazminat alabilmeleri için düzenleme yapılır.”

Kural 75 : “(1) Mahpusların günlük ve haftalık çalışma saatleri, mahpus olmayan işçiler için uygulanan yerel kurallar veya gelenekler dikkate alınarak, yasayla veya idari düzenlemelerle belirlenir.

(2) Çalışma süresi, dinlenmek için haftanın bir günü ve mahpusların ıslah ve rehabilitasyonun gereği olarak eğitim ve diğer faaliyetler için yeterli zaman ayrılacak biçimde düzenlenir.” demektedir.

Kural 76 ise şöyle düzenlemiştir: “(1) Mahpusların çalışmalarına karşılık eşit ücret alabilecekleri bir sistem kurulur.

(2) Kurulan sisteme göre, mahpusların kazançlarından en azından bir kısmını izin verilen maddeleri kullanmak üzere alabilmeleri için harcamalarına ve bir kısmını da ailelerine göndermelerine izin verilir.

(3)Bu sistemde aynı zamanda, mahpusların kazandıklarının bir kısmı, salıverildiklerinde kendilerine geri ödenmek üzere, idare tarafından bir fonda biriktirilir.” Avrupa Cezaevi Kurallarında da çalışmaya ilişkin MAHIS’e benzer düzenlemeler bulunmaktadır.

Türkiye’deki ceza infaz kurumlarında çalışma alanları kurum içi hizmetler, kurum işyurtları, kurum dışı kamu sektörü, kurum dışı özel sektör şeklindedir. Ancak, zamanla çalışan tutuklu ve hükümlü sayısının istenen düzeyde olmadığı görülmüştür. Bu konuda etkili olabilecek en akıllıca girişim ise özel sektör firmalar ile yapılacak sözleşmeler ile kurumlara çağdaş işletmeciliğin sokulmasıdır. Bu durum, Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 73’de “Mahpuslara cezaevi idaresince sağlanacak iş: (a) Ya kurum alanında, atölyelerde ve çiftliklerde; veya

(b) Sözleşme yapan özel müteşebbislerle işbirliği sonucu kurum içi veya dışında... olmalıdır” şeklinde düzenlenmiştir.⁶⁴

Tutuklu ve hükümlünün infazında yeniden sosyalleştirilmesi ve iyileştirilmesi açısından dış dünya ile iletişim kurma hakkının da rolü önemlidir. “Herhangi bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması için Prensipler Bütünü” (TUHAK)⁶⁵ madde 18 “avukatla irtibat hakkı”nı düzenlemiştir. Bu maddeye göre, tutulan veya hapsedilen bir kimsenin avukatı ile iletişim kurma, avukatına danışma hakkına sahip olduğu; tutulan veya hapsedilen bir kimseye avukatı ile görüşebilmesi için yeterli zaman ve kolaylıklar sağlanması gerektiği hükme bağlanmıştır. Bu maddenin 3. fıkrası ise çok önemlidir. 18. maddenin 3. fıkrasına göre, “Kanunda veya kanuna dayanan bir düzenlemede belirtilen istisnai hallerde güvenliği ve düzeni korumak için yargısal veya başka bir makam tarafından kısıtlamanın zorunlu olduğuna karar verilmedikçe, tutulan veya hapsedilen bir kimsenin hemen avukatı tarafından ziyaret edilebilme, hiçbir sansüre tabi olmaksızın tam bir gizlilik içinde görüşebilme ve iletişim kurabilme hakkını kullanması geciktirilemez veya kısıtlanamaz.” Maddenin 5. fıkrası ise şöyle düzenlenmiştir: “İşlenmekte olan veya işlenmeye teşebbüs edilen bir suç ile bağlantılı olarak tutulan veya hapsedilen kimse aleyhinde deliller bulunması halinde, tutulan veya hapsedilen kimsenin bu prensibe göre avukatıyla kurması mümkün olan iletişimlere izin verilmez.”

TUHAK madde 19’da tutulan veya hapsedilen kimsenin kanunda veya kanuna dayanan bir düzenlemede belirtilen makul şartlar ve sınırlamalar çerçevesinde aile

⁶⁴ Yücel, Mustafa T.; “Ceza İnfaz Kurumlarında Tehlikeli Suçluların Tretmanı”; İnfaz Hukukunun Sorunları-24/25.11.2000 Sempozyum, Öz Özen Matbaacılık, Ankara, 2001, s. 233

⁶⁵ Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 9 Aralık 1988 tarihli ve 43/173 sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

üyeleri tarafından ziyaret edilebilme, onlarla haberleşme gibi dış dünya ile iletişim kurma hakkı düzenlenmiştir. Madde 28’de ise tutma yeri veya hapisane güvenliğini ve kamu düzenini sağlamak için belirlenen makul sınırlar içinde tutulan veya hapsedilen kimsenin makul miktarda eğitsel, kültürel, basın ürünü ve aracını elde etme hakkı düzenlenmiştir.

MAHIS 37⁶⁶ ve 38.⁶⁷ Kuralları ile Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 43⁶⁸,45’de de dış dünya ile iletişim hakkı düzenlenmiştir. Ayrıca, Uluslararası Ceza Reformunda belirtildiği gibi, *“Mahpusların dışarıyla ilişkileri, bir ayrıcalıktan daha çok bir kazanım olarak görülmelidir. Bu nedenle, dışarıyla ilişki bir ödül yada ceza olarak kullanılmamalıdır. Mahpusları bu gibi ilişkilerden bir disiplin yaptırımı olarak mahrum bırakmak kabul edilemez niteliktedir. Dışarıyla ilişkinin kötüye kullanılması hali buna bir istisna teşkil eder. Aile ilişkilerinde bu gibi engellemelerden kaçınılmalıdır”*.⁶⁹

Cezaevine konan çocuklar da Çocuk Hakları Sözleşmesinin 37. maddesinin (c) bendi gereği, istisnai durumlar hariç, aileleriyle iletişim ve ziyaret kabul haklarına sahiptirler.

Tutuklu ve hükümlülerin avukatlarıyla görüşmeleri ve onların hukuki yararlanmaları savunma hakkının en temel unsurudur. Buna ilişkin olarak MAHIS Kural 93’de *“tutukluların savunmalarını hazırlayabilmeleri için ücretsiz adli yardım almak üzere başvurularına ve savunmaları konusunda görüşmek üzere avukatı tarafından ziyaret edilmelerine ve hazırladıkları gizli talimatları avukatlarına verebilmelerine imkan tanınır. Bu amaçlar için, tutuklunun istemesi halinde kendisine yazılı materyaller sağlanır. Mahpuslar ile avukatları arasındaki görüşmeler gözle izlenebilir, ancak polis veya kurum personeli onları dinleyemez.”* şeklinde düzenleme mevcuttur.

Tutuklu ve hükümlülerin barınma hakkı ile ilgili olarak hem MAHIS Kural 9,19, 85 ve 86’da hem TUHAK madde 8 ve 29’da hem de Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 14’de düzenlemeler bulunmaktadır. Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 14’de her

⁶⁶ MAHIS Kural 37: Gerekli gözetim altında mahpusların düzenli aralıklarla aileleri ve yakın arkadaşları ile haberleşmelerine ve ziyaret edilmelerine imkan verilerek onlarla iletişim kurmalarına izin verilir.

⁶⁷ MAHIS Kural 38: (1) Yabancı ülke vatandaşı olan mahpusların vatandaşı oldukları ülkenin diplomatik ve konsolosluk temsilcileriyle makul imkanlarla iletişim kurmalarına izin verilir.

(2) Hapsedildikleri ülkede, vatandaşı oldukları Devletin diplomatik veya konsolosluk temsilcisi bulunmayan mahpuslar, mülteciler veya vatansız kimseler, kendilerinin menfaatlerinden sorumlu olan Devletlerin diplomatik temsilcileriyle veya bu durumdaki kimseleri korumakla görevli ulusal veya uluslararası makamlarla aynı imkanlarla iletişim kurmalarına izin verilir.

⁶⁸ Avrupa Cezaevi Kuralları 43: (1) Mahpusların aileleri ve tretman, kurum güvenliği ve düzeni gereklerine tabi olarak, kişiler veya dışarıdaki kuruluşların temsilcileri ile haberleşmesine ve bu kişilerden mümkün olan sıklıkta ziyaretçi kabul etmelerine izin verilmelidir.

(2) Dış dünya ile teması teşvik etmek için bu kuralların IV.Kısımında yer alan tretman hedefleri ile uyarlık içinde cezaevi izin sistemine yer verilecektir.

⁶⁹ Standartları İşler Kılmak- Cezaevlerinde Doğru Uygulamalar Üzerine Uluslararası El Kitabı; Uluslararası Ceza Reformu, çev. Orhan Kemal Cengiz, bg Yayınları, 2001, s.147

hükümlünün kural olarak, diğer hükümlülerden ayırt edilmiş ve tek kişilik bir cezaevi odasında kalacağı düzenlenmiştir. MAHIS Kural 9'a göre de: *“(1) Mahpusların uyuyacakları yerler, tek kişilik küçük bir yer veya oda ise, her mahpus gece tek başına bu odada kalır. Geçici kalabalık gibi özel nedenlerle hapishane merkez idaresinin bu kurala istisna getirmesi gerektiğinde bile, iki mahpusun küçük bir yerde veya odada bir arada tutulması uygun değildir.*

(2) Koşuş sisteminin uygulandığı yerlerde, aynı koşuşa bu şartlar altında birbirleri ile uyuşabilecek kişiler dikkatle seçilerek yerleştirilir. Kurumun özelliği dikkate alınarak, düzenli biçimde gece denetimleri yapılır.”

MAHIS Kural 19'a göre: *“Her mahpusa, yerel ve ulusal standartlara uygun olan ve verildiği anda temiz bulunan, iyi korunan ve temizliğin sağlanmasına yetecek sıklıkta değiştirilen tek kişilik ve yeterli büyüklükte bir yatak sağlanır.”*

MAHIS Kural 8'de erkeklerin ve kadınların mümkün olduğu kadar ayrı kurumlarda tutulacakları veya hem erkekleri hem de kadınları barındıran kurumlarda kadınlara tamamiyle ayrı yerler tahsis edileceği belirtilmiştir. Ayrıca MAHIS Kural 53'e göre de, hem erkeklerin hem de kadınların bulunduğu kurumlarda kadınlara ayrılan yerler, kadın görevlilerin sorumluluğu altındadır; kurumun bu kısmının anahtarları kadın görevlilerin elinde bulunur. Bir kadın görevli refakat etmedikçe hiç bir erkek görevli kurumun kadınlara ayrılan bölümüne giremez. Kadın tutuklu ve hükümlüler sadece kadın görevliler tarafından dinlenebilir ve izlenebilir. Ancak bu kural, erkek görevlilerin ve özellikle doktorların ve öğretmenlerin, kurumda veya kurumun kadınlara ayrılmış olan bölümünde mesleki görevlerini yerine getirmelerini engel olmaz.

MAHIS Kural 85'de, tutukluların hükümlülerden ayrı bir yerde tutulacaklarını belirtirken Kuralın 2. fıkrasında da genç tutukluların yetişkinlerden ayrı bir yerde ve kural olarak ayrı bir kurumda tutulacaklarını düzenlemiştir. MAHIS Kural 86'da da tutukluların iklim şartları bakımından değişik yerel adetler saklı kalmak koşuluyla, geceleri ayrı odalarda tek başlarına kalacakları düzenlenmiştir.

TUHAK ise tutuklunun barınması ile ilgili hakkı şu şekilde düzenlemiştir. Madde 8 uyarınca, *“Tutulan kişiler, mahkum edilmemiş olmalarının gerektirdiği tarzda muamele görürler. Buna göre tutulan kişiler mümkün olan en kısa sürede hapsedilmiş kişilerden ayrı bir yere konur.”* TUHAK madde 29 ise tutma yerlerinin denetimini düzenlemiştir. Maddeye göre, *“(1) Tutma yerlerinde kanunlara ve hukuki düzenlemelere tam olarak uyulup uyulmadığının denetlenmesi için, tutma yerinin idaresinden doğrudan sorumlu*

makamın dışında yetkili bir makam tarafından atanan ve bu makama karşı sorumlu olan ehliyetli ve deneyimli kişiler tarafından düzenli olarak ziyaret edilir.

(2) Tutulan veya hapsedilen bir kimse, bu tür yerlerde güvenliği ve kamu düzenini sağlamak için gerekli makul koşullar içinde, bu prensibin birinci fıkrasına göre tutma yerini veya hapisaneyi ziyaret eden kişilerle serbestçe ve tam bir gizlilik içinde iletişim kurma hakkına sahiptir.”

Hükümlü ve tutukluların beslenmesi ile ilgili olarak uluslararası düzenlemelere baktığımızda MAHIS Kural 20’de “(1) Kurum idaresi tarafından her mahpusa sağlık ve kuvvet için yeterli ölçüde besin değerine sahip olan, iyi hazırlanan ve uygun saatlerde servisi yapılan yemekler verilir.

(2) Her mahpusun ihtiyacı olduğu her an içebileceği içme suyu bulundurulur.” şeklinde bir düzenleme ile karşılaşmaktayız. Ayrıca Kural 87’de “*Tutuklular istedikleri takdirde, kurumun düzenine uygun düşecek sınırlar içinde, bedelini kendilerinin ödemeleri koşuluyla yiyeceklerini kurum vasıtasıyla veya aileleri veya arkadaşları aracılığıyla dışarıdan temin edebilirler. Aksi takdirde, kurum idaresi tutukluların yiyeceklerini sağlar.”* şeklinde bir düzenleme mevcuttur. Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 25⁷⁰, de de beslenme ve içme suyunun teminine ilişkin açık düzenlemeler getirilmiştir.

Hükümlü ve tutukluların temizliği ve sağlık hizmetleri konusunda MAHIS Kural 15’de “*Mahpusların kendilerini temiz tutmaları istenir ve bu amaçla kendilerine sağlıkları ve temizlikleri için gerekli su ve tuvalet malzemeleri sağlanır.”* ve Kural 16’da da “*Mahpusların özsaygılarına uygun bir dış görünümü sürdürebilmeleri amacıyla, saç ve sakalların uygun şekilde bakımı için gerekli araçlar sağlanır ve erkeklerin düzenli olarak traş olmalarına imkan verilir.”* şeklinde düzenleme mevcuttur.

MAHIS Kural 22’de yer alan düzenlemeye göre, “(1) Her kurumda, psikiyatriden de anlayan en az bir nitelikli sağlık görevlisi hizmet verir. Kurumdaki sağlık hizmetleri, toplumun veya ulusun genel sağlık yönetimiyle yakın ilişki içinde düzenlenir. Kurumdaki sağlık hizmetleri, psikiyatrik vakalarda teşhisi ve gerektiğinde ruh sağlığındaki normal dışı olan halleri tedavi etmeye imkan verecek şekilde düzenlenir.

⁷⁰ Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 25: (1) İdare, sağlık yetkililerince saptanan standartlara göre mahpusları, normal zamanlarda uygun bir biçimde hazırlanan ve verilen, nitelik ve nicelik olarak diyetik ve modern hijyen standartlarına uyan ve onların yaş, sağlık, çalıştıkları işin tabiatı ve mümkün olduğunda dini ve kültürel gerekleri gözönünde tutarak beslemelidir.

(2) Her mahpusa içme suyu sağlanmalıdır.

(2) Durumu özel bir tedaviyi gerektiren mahpuslar, uzman kurumlara veya sivil hastanelere sevk edilir. Hastane hizmetlerinin kurum içinde verilmesi halinde, bu kurumların araçları, donanımları ve ilaç stoklarının hasta mahpusların tıbbi bakım ve tedavilerini karşılayabilecek uygunlukta olur ve buralarda bu işe uygun eğitim görmüş görevliler bulunur.

(3) Her mahpusa, nitelikli bir dışının hizmetinden yararlanma imkanı verilir.”

MAHIS Kural 23’de ise “ (1) Kadın mahpusların tutulduğu kurumlarda doğum öncesi ve doğum sonrası her türlü bakım ve tedavi için özel bir yer bulunur. İmkan bulunan yerlerde, çocukların kurum dışında bir hastanede doğmaları için gerekli düzenlemeler yapılır. Bir bebek hapisanede doğmuş ise, hapisanede doğduğu doğum belgesine işlenmez.

(2)Bebeklerin anneleri ile kalmalarına izin verilen kurumlarda, bebeklerin annelerinin bakımı altında olmadığı zamanlarda bırakabilecekleri ve nitelikli kişiler tarafından hizmet verilen bir kreş sağlanır.”

MAHIS Kural 24’de ise “Sağlık görevlisi, mahpusların özellikle fiziksel ve ruhsal hastalıklarını teşhis etmek ve gerekli bütün önlemleri almak, bulaşıcı hastalık taşıdığından kuşkulandığı mahpusu diğerlerinden ayırmak, rehabilitasyonu önleyebilecek fiziksel ve ruhsal kusurları not etmek ve her birinin fiziksel çalışma kapasitesini tespit etmek amacıyla, her mahpusun kuruma girişinden sonra en kısa sürede ve daha sonra gerektiği her zaman mahpusu görür ve muayene eder.” şeklinde bir düzenleme mevcuttur.

MAHIS Kural 25’e göre de, “(1) Sağlık görevlisi, mahpusların fiziksel ve ruhsal sağlıklarının bakımını yapar ve bütün hasta mahpusları, hastalıktan şikayet edenleri ve sağlığı bakımından özel olarak dikkat çekenleri her gün görür.

(2) Sağlık görevlisi, bir mahpusun fiziksel veya ruhsal sağlığının bozulmuş olmasını ve mahpusun sağlığının mahpusluğun devamı veya mahpusluk şartlarından biri nedeniyle kötü biçimde etkilenmiş olmasını kurum yöneticilerine bildirir.”

Sağlık hususunda MAHIS’de yer alan başka bir düzenlemeye göre de “(1) Sağlık görevlisi, aşağıdaki konularda düzenli olarak denetim yapar ve yöneticiye tavsiyelerde bulunur:

a) yiyeceklerin kalitesi, hazırlanması ve servisi;

b)kurumun ve mahpusların hijyenik şartları ve temizliği;

c) kurumun temizliği, ısınması, aydınlatılması ve havalandırılması;

d) mahpusların giysilerinin ve yatacak yerlerinin uygunluğu ve temizliği;

e) beden eğitimi ve spor faaliyetlerinden sorumlu bir teknik personelin bulunmaması halinde, beden eğitimi ve sporla ilgili kurallara uyulması

(2) Kurum yöneticisi, sağlık görevlisinin 25(2) ve 26. kurallara göre sunduğu raporları ve tavsiyeleri dikkate alır; yapılan tavsiyelere yöneticinin de katılması halinde, bu tavsiyeleri uygulamak için acil tedbirler alınır; eğer alınacak tedbirler yöneticinin yetkisine girmiyorsa veya yönetici yapılan bu tavsiyelere katılmıyorsa, hemen kendi raporunu ve sağlık görevlisinin yaptığı tavsiyeyi daha yüksek makamlara sunar.”⁷¹

TUHAK madde 24’de tutuklu ve hükümlüye tıbbi muayene yapılması hususu düzenlenmiştir. Maddeye göre, “Tutulan veya hapsedilen bir kimsenin tutma yerine veya hapisaneye girişı yapıldıktan sonra mümkün olan en kısa sürede, tam ve doğru bir şekilde tıbbi muayenesi yapılır; bundan sonra da gerekli olduğu zaman tıbbi bakım ve tedavisi yapılır. Bu bakım ve tedavi ücretsiz verilir.”.

TUHAK madde 25 ise tutuklu ve hükümlünün ikinci kez muayene talebini düzenlemiştir. Buna göre, “Tutulan veya hapsedilen bir kimse veya avukatı, sadece tutma yerinin veya hapisane güvenliğinin ve düzeninin gerektirdiği makul şartlara tabi olarak, ikinci kez tıbbi muayene yapılması veya tıbbi müatalaa alınması için yargısal veya diğer bir makama talepte bulunma hakkına sahiptir.”.

TUHAK madde 26’da tıbbi muayene tutanağı ve tutanağı edinme hakkı düzenlenmiştir. Maddeye göre, “Tutulan veya hapsedilen bir kimsenin tıbbi bir muayeneye tabi tutulması halinde, doktorun adı ve muayenenin sonuçları tam ve doğru biçimde tutanağa geçirilir. Bu tutanağı edinme hakkı sağlanır. Bunun şekil ve usulü ilgili iç hukuk hükümlerine göre tespit edilir.”.

TUHAK madde 22’de de çok önemli bir husus düzenlenmiştir. “Tutulan veya hapsedilen bir kimse, kendi rızası bile olsa, sağlığına zarar verebilecek tıbbi veya bilimsel bir deneye tabi tutulamaz.”.

İnfaz kurumlarında tutuklu ve hükümlülerin sağlık sorunları bakımından cezaevi doktorlarının sorumluluğu büyüktür. Bu nedenle, Uluslararası Cezaevi Sağlık Hizmetleri Konseyi tarafından “Atina Andı” olarak adlandırılan bildiri de bu husus ifade edilmiştir: “Biz, cezaevi kuruluşlarında çalışan sağlık profesyonelleri, 10 Eylül 1979 tarihinde

⁷¹ MAHIS Kural 26

Atina'da buluştuk. Hipokrat yemininin ruhuna bağlı kalarak, cezaevlerinde her ne sebeple olursa olsun hapsedilmiş kimselere, önyargısız ve meslek etiğimizin kapsamı dahilinde olabilecek en iyi sağlık bakımını sağlamaya söz veriyoruz. Mümkün olan en iyi sağlık bakımını almanın hapsedilmiş bireylerin hakkı olduğunu kabul ediyoruz.

a. Herhangi fiziksel bir cezaya izin vermek ya da onaylamaktan kaçınmaya,

b. İşkencenin hiçbir türüne katılmamaya,

c. Hapsedilmiş kişilere bilgi verilip rızaları alınmadıkça, üzerlerinde insan deneyleri yapmamaya,

d. Hapsedilmiş hastalarla mesleki ilişkilerimiz sırasında öğrendiğimiz her türlü bilginin gizliliğine saygı göstermeye,

e. Tıbbi hükümlerimizin hastalarımızın gereksinimlerini temel alacağına ve her türlü tıp dışı mülahazanın üzerinde olacağına söz veriyoruz.”.

Tutuklu ve hükümlülerin eğitimi ile ilgili olarak MAHIS Kural 77⁷², TUHAK madde 28⁷³ ve Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 77⁷⁴,78,⁷⁵ 79,⁷⁶ 80⁷⁷ ile 81⁷⁸ de düzenlemeler mevcuttur. Ayrıca, boş zamanın değerlendirilmesi amacıyla MAHIS Kural 21'de beden eğitimi ve spor düzenlenmiştir. Kurala göre, dışarıda çalıştırılmayan her tutuklu ve hükümlünün hava koşulları uygun olduğunda günde en az bir saat açık havada uygun bir biçimde beden eğitimi yapmasına imkan verileceğini ve genç tutuklu ile hükümlülere ve fizik durumu itibarıyla uygun olan diğer tutuklu ve hükümlülere egzersiz

⁷² MAHIS Kural 77: (1) Bütün mahpuslara kendilerine yarar sağlayacak öğretim ile, dinsel eğitimin verilmesi mümkün olan ülkelerde dinsel eğitim de verilir. Okur-yazar olmayan mahpuslar ile genç mahpusların eğitimi zorunludur ve idare tarafından bu kişilerin eğitimine özel bir dikkat gösterilir. (2) Mahpusların eğitimi, salıverildikleri zaman güçle karşılaşmadan eğitimlerini sürdürebilmeleri için, mümkün olduğu takdirde, ülkenin eğitim sistemi ile bütünleştirilir.

⁷³ TUHAK madde 28: Tutulan veya hapsedilen bir kimse, mevcut kamu kaynaklarının imkan verdiği ölçüde ve tutma yerinde veya hapisanede güvenliği ve kamu düzenini sağlamak için gerekli makul sınırlara tabi olarak, makul miktarda eğitsel, kültürel ve basın ürününü ve aracını elde etme hakkına sahiptir.

⁷⁴ Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 77: Mahpusların en azından bazı bireysel ihtiyaç ve arzularına cevap verecek fırsatları sağlamak üzere her kurumda etraflı eğitim programları düzenlenmelidir. Bu programlar mahpusların başarılı bir biçimde toplumda yer alma beklentilerini, moral düşünceleri ile kendilerine saygınlıklarını geliştirmeyi hedef olarak benimsemelidir.

⁷⁵ Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 78: Eğitim, normal çalışma saatleri içinde yer almak ve tasdikli bireysel tretman programının bir kısmı olmak kaydıyla çalışma ile aynı statü ve temel ücreti içeren bir rejim faaliyeti olarak düşünülmelidir.

⁷⁶ Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 79: Cezaevi idaresince genç mahpusların eğitimine, yabancı orijinli veya belirgin kültürel veya etnik ihtiyacı olanlara özel itina gösterilmelidir.

⁷⁷ Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 80: Okuma- yazma veya sayıları bilmeme gibi özel sorunlu mahpuslar için özel iyileştirici eğitim programları düzenlenmelidir.

⁷⁸ Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 81: Mümkün olduğunca mahpusların eğitimi, (a) Salıverilmeleri sonrası zorluk çekmeden eğitime devam edebilmeleri için memleketin eğitim sistemine uyum içerisinde olmalı;

(b) Dışarıdaki eğitim kurumlarında yer almalıdır.

süreleri içinde fiziksel eğitim ile eğlenmeleri için eğitim verilecek olup; bunun için gerekli yer, tesis ve araç sağlanacağını düzenlemiştir. MAHIS Kural 40'da infaz kurumlarında kütüphane bulunmasının gerekliliği ifade edilmiştir. MAHIS Kural 39 ise *“Mahpusların gazete, dergi veya kurumların özel yayınlarını okumaları, radyo dinlemeleri, konferansları veya kurum idaresinin çıkardığı veya denetlediği benzeri araçları izlemeleri sağlanarak, önemli haberler hakkında düzenli olarak bilgi sahibi olmaları sağlanır.”* şeklinde hüküm mevcuttur. Yine MAHIS Kural 78'de tutuklu ve hükümlülerin ruhsal ve fiziksel sağlıkları için her kurumda eğlendirici ve kültürel faaliyetlerin düzenleneceği belirtilmiştir. Avrupa Cezaevi Kuralları ise kural 83⁷⁹, 84⁸⁰, 85⁸¹ ve 86⁸² ayrıntılı şekilde, beden eğitimi, spor ve boş zaman değerlendirmeyi düzenlemiştir.

III. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA YENİDEN SOSYALLEŞTİRME

Türk İnfaz Hukukunda tutuklu ve hükümlülerin yeniden sosyalleştirilmesini incelemeyi önce karşılaştırmalı hukuk açısından yeniden sosyalleştirmeyi incelemek faydalı olacaktır.

İnfaz şekillerinin veya infaza ilişkin kararların bir hakim tarafından karara bağlanması esasen genel bir kuraldır. Fakat İngiltere'de bu görev İçişleri Bakanlığınca yürütülmektedir.⁸³ İnfazın temelinde, iyileştirme amacının olması gerekir. Bu amaç dolayısıyla karar verilen müdahaleler, mahkumiyet hükmünün bazı hallerde söz konusu edilmesinin tekrar gündeme gelmesi ve mahkumiyete bir hakim karar vermiş olduğundan, infaza ilişkin müdahalelere de yine bir hakimin karar vermesi uygun görülmelidir. Bu, infaz hakimliğiyle ilişkin bir durumdur. Common Law'da yani İngiliz

⁷⁹ Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 83: Beden sağlığı, yeterli idman ve eğlendirici fırsatlar sağlayıcı faaliyetlerin uygun olarak düzenlenmesinin fiziki ve akıl sağlığı için taşıdığı önem cezaevi rejimlerinde tanınmalıdır.

⁸⁰ Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 84: Uygun olarak düzenlenen beden eğitimi, spor ve diğer eğlendirici faaliyetler, tutuklu hedefleri ve eğitim rejimi çerçevesinde ele alınmalıdır. Bu sonuç için, alan, tesisler ve malzeme sağlanmalıdır.

⁸¹ Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 85: Bu programlara katılan mahpusların fiziki olarak bunu yapmaya müsait oldukları cezaevi idaresince saptanmalıdır. İyileştirici beden eğitimi ve terapiye ihtiyaç duyan mahpuslar için tıbbi direktif alanında özel düzenlemeler yapılmalıdır.

⁸² Avrupa Cezaevi Kuralları Kural 86: Açık havada çalışmayan veya açık cezaevinde bulunmayan her mahpus, hava elverişli ise açık havada ve günde en aşağı bir saat hava değişikliklerinden korunmuş olarak gezilebilir veya uygun egzersiz yapabilmelidir.

⁸³ Pradel, Jean; Çağdaş Sistemlerde Karşılaştırmalı Ceza Usulü; çev. Sulhi Dönmezer, Beta Yayınevi, İstanbul, 2000, s.116

hukukunda infaz hakimi yoktur ve bu noksan kendini çok net bir biçimde belli etmektedir.⁸⁴

İnfaz Hukukunun başta gelen verilerinden birisi kurumların çeşitliliğidir. Bu çeşitlilik, kurumlara gönderilecek hükümlüleri saptama sorununu ortaya çıkarmaktadır. Mahkumiyet kesinleştiğinde, kişiye uygun kurumun saptanması için hükümlü üzerinde muayeneler, incelemeler yapılmaktadır. Bu bakımdan İngiltere’de gözlem iki farklı şekle göre yapılıyor: Üç ay ile dört yıl arasında bir cezaya hükmedilmiş olanlar, gözlem, tasnif ve tahsis bölümlerince incelenmektedir (O.C.A.U.).⁸⁵ Bu bölümler bütün cezaevlerinde vardır. Mahkumiyet kararlarından sonra tüm hükümlüler buralara gönderilmektedir. Dört yıldan fazla hapis cezasına hükmedilenlerin kişiliklerinin değerlendirilmesi ise bölgesel merkezlerde yapılmaktadır. Merkezler Liverpool, Wandsworth (Londra), Wormwood-scrubs (Londra) ve Bristol’dadır.⁸⁶

Bu değerlendirmede dört temel amaca uyulur: Her hükümlü ve etrafı hakkında temel bilgiler elde etmek ve bunları kayda geçirmek; hükümlünün ihtiyaçlarını belirlemeye çalışmak ve eğer mümkün ise, adı geçen suç davranışına neden olan etmenleri saptamak; kendisinin güvenirlilik kategorisini belirlemek; bütün bu etmenlere göre bölgede elde bulunan kaynaklar karşısında, hükümlünün cezasını kısmen veya tamamen çekeceği yeri tavsiye etmek.⁸⁷

Uygulamada güvenlik sorunu temel konudur. Bu husus özellikle, cezaevlerinde firarlar ve güvenlik hakkındaki 1966 Resmi Raporundan ve Mountbatten Raporu olarak adlandırılan belgeden sonra çok önemli sayılmıştır.⁸⁸ İngiltere’de, güvenlik ölçüsünün uygulanması suretiyle hükümlüler dört kategoriye ayrılmaktadır: A kategorisi, firarları toplum bakımından çok ağır tehlike yaratacak hükümlüleri kapsamaktadır. B kategorisi, kendileri için en yüksek derecede güvenlik koşullarının zorunlu olmadığı fakat firarlarının çok zor hale getirilmesi gereken hükümlüleri içermektedir. C kategorisinde, açık rejime tabi kılınmayacak fakat firarı gerçekleştirilebilecek vasıtaları harekete geçirmek olanağına sahip bulunmayan hükümlüler yer almaktadır. D kategorisinde ise, kendilerine güvenilen ve açık rejime konulabilecek hükümlüler girmektedir.⁸⁹ Genel

⁸⁴ Pradel, Jean; a.g.e.; s.117

⁸⁵ Pradel, Jean; a.g.e.; s.121

⁸⁶ Pradel, Jean; a.g.e.; s.121

⁸⁷ Pradel, Jean; a.g.e.; s.122

⁸⁸ Avcı, Mustafa; “1997 Türk Ceza Kanunu Tasarısında Yer Alan Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar”; <http://www.dicle.edu.tr/dictur/suryayin/khuka/avci6.htm>, s.z.t.:10.12.2005 ve Pradel, Jean; a.g.e.; s.122

⁸⁹ Avcı, Mustafa; “1997 Türk Ceza Kanunu Tasarısında Yer Alan Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar”; <http://www.dicle.edu.tr/dictur/suryayin/khuka/avci6.htm> ve Pradel, Jean; a.g.e.; s.122,123

kural esas olarak, hükümlüleri D kategorisine koymak ve sadece, bu kategorinin rejimi uygun değilse o zaman C kategorisine düşürmektir. C kategorisinin rejimi uygun değilse B kategorisi düşürülebilir. A kategorisine başvurmak ise istisnadır.

1986 tarihli bir genelgeye göre “Şiddet suçları nedeniyle on iki aydan fazla hapis cezasına mahkum edilenler, cinsel suçlardan dolayı mahkum edilmiş bulunanlar veya firar suçundan cezalandırılmış olanlar hariç, bütün mahkumlar D kategorisine tahsis edilmelidirler. Belirtilen gerekçelerle kendilerine D kategorisi reddedilmiş olan mahkumlar, cinsel suçlar veya şiddet suçları karşılığı yedi yıldan fazla hapis cezasına mahkum edilenler, halen on yılı aşan bir cezayı çekmekte bulunanlar, yeni bir tarihte firar suçundan sorumlu kabul edilmiş ve yeni bir firarı kolaylaştıracak kaynaklara sahip bulunanlar hariç, C kategorisine tahsis olunurlar. Ağır bir şiddet suçundan sorumlu oldukları kabul edilmiş bulunanlar, ağır bir cinsel suçtan sorumlu olan veya uyuşturucu madde trafiğinden mahkum edilmiş olanlar, normal olarak B kategorisine tahsis edilirler; aksi takdirde A kategorisi içinde yer alırlar”.⁹⁰ Bu ölçüler katı değildir ancak bunlardan sapmanın belgelerle gerekçelendirilmesi gereklidir. Hükümlülerin kategorileri çok önemlidir, çünkü bu kategorilere göre hükümlülerin gönderilecekleri kurumlar belirlenecektir. Kategori ise, hükümlü ile yapılan bir mülakat sonunda belirlenir. Gerektiğinde bir doktorun, psikologun, kontrol altında serbestlik delegesinin veya bir rahibin raporları da göz önünde bulundurulur. Normal olarak kategorileri belirleme ve tahsis kararı O.C.A.U tarafından alınır.⁹¹

İtalya’da infaz hakimliği ile ilgili olarak, 1970 yılında İtalyan gözetim hakimliği meydana getirilmiştir. Bu, bir gözetim hakimi, istinaf halinde iki hakim ve iki uzmandan oluşan gözetim mahkemesidir.⁹² Fransa’da daha güçlendirilmiş yargısal kontroller söz konusudur. Ayrıca cezaevlerinde, cezanın infazı sırasında hükümlünün topluma yeniden kazandırılması fikri uluslararası düzeyde yeniden önem kazanmıştır. Fransa’da yeniden topluma kazandırma ilkesi bir anayasa ilkesi olarak kabul edilmektedir.⁹³

Almanya açısından konuya baktığımızda, 1960’lı yılların sonundan başlayarak, cezaların infazı konusu, daha çok suçlunun topluma kazandırılması, onun yeniden toplumun bir parçası olmasının sağlanması gibi noktalara odaklanmış ve bunun sonucu

⁹⁰ Pradel, Jean; a.g.e.; s.123

⁹¹ Pradel, Jean; a.g.e.; s.123

⁹² Dünkel, Frieder – Snacken, Sonja; “Karşılaştırmalı Avrupa Ceza İnfaz Sistemi: Sorunlar,Uygulama ve Perspektifler”; çev. Nezih Pala, İnfaz Hukukunun Sorunları-24/25.11.2000 Sempozyum, Öz Özen Matbaacılık, Ankara, 2001, s.324

⁹³ Dünkel, Frieder – Snacken, Sonja; a.g.m.; s.324, 330, 352

olarak da ceza düşüncesi, en azından teorik tartışmalarda, giderek arka plana düşmüştür.⁹⁴

Almanya'da yeniden topluma kazandırma ilkesi bir anayasa ilkesi olarak kabul edilmektedir. Almanya Anayasasının 1. maddesinin 1.fıkrasına göre, “*İnsan onuruna dokunulamaz*”. Ayrıca, Federal Almanya Ceza İnfaz Yasası ve Ceza Yasası yeniden toplumsallaşma ilkeleri esasına dayalıdır. Şöyle ki: Hürriyeti bağlayıcı cezalarda olabildiğince tutumlu davranılması (duruma göre toplumun güvenliğini de dikkate alarak bu cezaların yine olabildiğince kısa süreli olması), olabildiği ölçüde açık infaz uygulamasına geçilmesi ve infazda topluma yeniden kazandırma ilkesi yönünden hareket edilmesi.⁹⁵

Cezaevlerindeki suçluların topluma yeniden kazandırılması için giderek daha çok psikolojik terapi programı da geliştirilmiştir. Almanya'da bir grup, farklı kaynaklı tedavi program ve yöntemleri sayesinde suçluların yeniden suç işlemesi oranlarında belirgin bir düşüş olacağını savunmaktadır. Başka bir grup ise, bu çalışmaların ceza infaz kurumu gibi tedavi bakımından uygunsuz bir ortamda yürütülecek olması nedeniyle, suçluyu topluma yeniden kazandırma bakımından daha en başından başarısızlığa mahkum olunacağını, sonunda insanlık dışı, verimsiz ve pahalı bir cezalandırma sistemi olarak nitelenen hapis cezalarının tümüyle kaldırılması sonucunu vereceğini ileri sürmektedir. Bugün de bu tartışmalar devam etmektedir. Tedavi programlarının yürütülüş biçimleri ile başarı yada başarısızlıkları değerlendirilirken, pek çok cezaevinde, cezaevi sorumlularının ve ceza infaz personelinin büyük bir bölümünün bu programlara daha en başından kuşkuyla, çoğu kez de karşı çıkan tavır içinde yaklaşmışlardır. Bu tavrın bugün de sürdüğü söylenebilir.⁹⁶

Cezaevlerinin nüfus bakımından aşırı doluluğu birçok problemi de beraberinde getirmektedir. İngiltere'de cezaevlerinin kontrolü aşırı kalabalık nedeniyle güçleşmiştir. İngiltere'de Prison Trust adlı vakıf tarafından hazırlanan raporda, cezaevleri tarihinde şu ana dek erişilmiş en yüksek hükümlü sayısının 77.774 olduğu kaydedilmiştir. Raporda, hükümlü sayısının 80.000'lere tırmanması durumunda, birçok hükümlünün hücrelerini başkalarıyla paylaşmak zorunda kalabileceği belirtilmektedir. Cezaevlerindeki

⁹⁴ Kury, Helmut; “Almanya'da Ceza İnfaz Pratiği ve Sorunları”; çev. Nezh Pala, İnfaz Hukukunun Sorunları-24/25.11.2000 Sempozyum, Öz Özen Matbaacılık, Ankara, 2001, s. 98

⁹⁵ Avcı, Mustafa; “1997 Türk Ceza Kanunu Tasarısında Yer Alan Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar”; <http://www.dicle.edu.tr/dictur/suryayin/khuka/avci6.htm> ve Dünkel, Frieder – Snacken, Sonja; a.g.m.; s.330, 331

⁹⁶ Kury, Helmut; a.g.m.;s. 98-100 ve Dünkel, Frieder – Snacken, Sonja; a.g.m.; s. 330

sıkışıklığın ayrıca, denetim ve kontrolü güçleştireceği ve güvenliği tehdit edeceği de belirtilmektedir.⁹⁷

Cezaevlerindeki aşırı doluluk İtalya'da da çok ciddi bir düzeye erişmiştir. Sorunlardan bazıları, cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlülerin insanca bir yaşam için gerekli olan temel ihtiyaçlarının tam, sağlıklı bir şekilde karşılanamamasıdır. Olumsuz sağlık koşulları, cezaevi sakinleri ile infaz personeli arasında giderek artan şiddet olayları vb. başka bir sorundur. Diğer bir sorun ise AIDS. Cezaevlerinin aşırı doluluğu nedeniyle üzücü olaylar yaşanırken, AIDS sorunuyla olaylar daha da dramatik bir hal almaktadır. Hapis cezası enflasyonu, genç tutuklu ve hükümlülerin varlığı eşcinselliği kolaylaştırmaktadır. AIDS'in bulaşıcı yollarından biri olan uyuşturucu maddelerinin kullanılması da cezaevlerinde yaygındır. Gerçekten de, Norveç'te cezaevinde bulunanların % 50'sinin uyuşturucu madde kullandığı ve Hollanda da ise hükümlülerin % 30'unun sert uyuşturucu madde kullandığı belirtilmektedir. Peki, bu durumu ortadan kaldırmak için neler yapılmaktadır? Bazı ülkeler iğne verme ve metadon dağıtma programları uyguluyor. Bu konuda en iyi mücadele aracının, cezaevine girerken ve cezaevinden çıkılırken virüsün zorunlu olarak aranması ve saptanması olduğu ileri sürülmektedir. Fakat İtalya, Anayasasının 13. maddesine dayanarak ("*Şahsi hürriyete dokunulamaz*") böyle bir tedbiri reddetmekte ve bu nedenle AIDS'in önlenmesi için acil tedbirler programının 5. maddesinde "*Hiç kimsenin zorla ve rızası dışında tıbbi analizlere ve HIV virüsünün tespitine tabi kılınamayacağı*" beyan etmektedir (Bununla beraber ancak, infaz mercileri mecburi tespitten yanadırlar). Bunun sonucu olarak İtalyan cezaevleri nüfusunun % 40'ı rızalarıyla bu tespite tabi olmaktadır.⁹⁸ Buna karşılık Polonya'da Cezaların İnfazı Hakkında Kanun m.61'e göre, "*Mahkumlar re'sen bu tespite tabi tutulurlar ve bu işlem hükümlü cezaevine getirilir getirilmez yapılır.*" denilmek suretiyle, tespite tabi olma zorunluluğu kabul edilmiştir.⁹⁹

İtalyan cezaevlerinin aşırı doluluğunun sonucu olan şartla salıverilme ve ertelemeye değinmek yerinde olacaktır. İtalya'da denetim altında serbest olan hükümlünün bir sosyal servise tahsisi durumu söz konusudur. Kişi üç yıl veya daha az bir cezaya mahkum edildiğinde, çekmesi gerekli geri kalan ceza süresini tamamlamak üzere yerel bir sosyal hizmet merciine verilebilir. Bu karar, mahkumiyetinin ilk ayı içerisinde adı geçenin gözlemini yapacak gözlem mahkemesince alınır. Gözlem

⁹⁷ "İngiltere'de Cezaevleri Doldu Taştı"; <http://www.trt.net.tr/hdevam.aspx?hid=146848&k=2>, s.z.t.: 08.05.2006

⁹⁸ Dünkel, Frieder – Snacken, Sonja; a.g.m.; s.329-331 ve Pradel, Jean; a.g.e.; s. 125,126

⁹⁹ Pradel, Jean; a.g.e.; s. 125

mahkemesi, hükümlünün kendisini uydurması gereken şekilleri gösteren bir kararname saptar (zararları ödeme, belirli bir yerde ikamet etme, bazı faaliyetlerde bulunmama vb.). İtalya’da özel hallerde hükümlünün tahsisine imkan verilmektedir; ceza süresi üç yılı aşmayan uyuşturucu madde müptelası veya alkolik olan hükümlü, cezası infaz edildiği sırada her zaman tahliyesini ve kendisinin özel bir hizmete tahsis edilmesini isteyebilir. Bu husustaki karar, gözlem mahkemesince alınır.¹⁰⁰ Hapis cezasının infazının ertelenmesini İtalya da birçok ülke gibi kabul etmektedir. Erteleme kararı, cezaların infazında insanileştirmenin büyük önemi nedeniyle, hakim talebi üzerine karar verilebilir. İtalya’da cezanın infazının ertelenmesine, İtalyan Ceza Kanununun 146. maddesi uyarınca, ihtiyari olarak ve gözetim mahkemesi tarafından takdir edilerek verilebilir.¹⁰¹

Kanunkoyucular, hürriyeti bağlayıcı cezalara seçenekler getirmek amacıyla büyük çabalar göstermişlerdir. Bu seçenekler arasında da İtalyan hukukunun kabul ettiği ve insancıl nedenlerle hamile kadınlara, hastalara ve 65 yaşını aşmış suçlulara uygulanan, konutta cezayı çekme gibi uygulamalardır. Ancak bunlar az uygulanmaktadır, tam anlamıyla bu yaptırım oturmamıştır.¹⁰²

Cezaevlerindeki doluluk Fransa’da da dikkate değer artış oranlarıyla net bir biçimde görülmektedir. Savcılar, bazen mahkumiyeti takip etmemekte veya cezaevlerindeki olağanüstü kalabalık nedeniyle infazı reddetmektedir. Bu hal, bir bekleme listesi sistemini ortaya çıkarmıştır. 1994 yılından itibaren “on üç bin planının tatbikinden sonra (on üç bin yer oluşturulmuştur)”, durum daha az kötüdür: 01.07. 1997 tarihinde Fransa’da 50.292 yer var olduğu halde, cezaevlerinde 58.054 hükümlü vardı.¹⁰³ Aşırı doluluk sorununun çözümü için Fransa, toplu aflar, infaz kolaylıkları ve zamanından önce salıverme (“back-door” stratejisi) uygulamalarını harekete geçirmektedir. Fakat ne var ki, salıverme sonrası rehberlik çalışmalarının bulunmaması olumsuz etkiler yapmaktadır.¹⁰⁴

Cezaevlerinin yoğunluğu sorunu açısından Almanya’nın durumuna baktığımızda, Almanya’da cezaevlerinin doluluğu oranı, yapılan araştırmalara göre, 1980’li yıllarda bir düşüş yaşanmasına rağmen, 1990’lı yılların ortasından başlayarak doluluk oranı yükselmiştir; doluluk oranı 1998’den bu yana (özellikle cebir ve cinsel

¹⁰⁰ Pradel, Jean; a.g.e.; s. 128-130

¹⁰¹ Pradel, Jean; a.g.e.; s.118

¹⁰² Pradel, Jean; a.g.e.; s.135

¹⁰³ Dünkel, Frieder – Snacken, Sonja; a.g.m.; s.324, 325 ve Pradel, Jean; a.g.e.; s.124

¹⁰⁴ Pradel, Jean; a.g.e.; s.140-144 ve Dünkel, Frieder – Snacken, Sonja; a.g.m.; s.330-335

suç faillerine karşı alınan daha sert yasal tedbirlerin de bir sonucu olarak) daha da artmıştır.¹⁰⁵

Almanya'nın cezaevlerindeki aşırı doluluk sorunu için getirdiği çözüm, cezaevi kapasitesinin yeni yapılacak binalarla genişletilmesidir. Cezaevlerindeki aşırı doluluğun azaltılması, bazı ülkelerde, yaygın bir biçimde uygulanmakta olan kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların yerine başka yaptırımların getirilmesiyle sağlanabilir. Buna karşılık, Almanya'da bunun gerçekleşmesi, ancak cezaevinde çekilen cezanın ortalama süresinin azaltılmasıyla mümkün görünmektedir. Hürriyeti bağlayıcı cezalara mahkum olanların oranının azaltılması pek de mümkün değil.¹⁰⁶ Bu nedenle, ceza sürelerinin düşürülmesi ya da cezaevinde çekilen ceza süresinin belirgin bir şekilde azaltılması suç ve ceza politikası için bir seçenek oluşturmaktadır.

Almanya'da hürriyeti bağlayıcı cezaların yerine konulacak cezalar konusunda yaşanan sorun, bazı federe devletlerde kazanılan deneyimlere göre, ödenmeyen para cezasının kamu yararına çalıştırılma uygulamasına dönüştürülmesiyle çözülmeye çalışılmaktadır. Almanya'da para cezaları (ödememe durumunda bunu ikame edebilecek hapis cezalarından kaçınmak için) ile altı aya kadar olan hürriyeti bağlayıcı cezalarda ve bir yıla kadar olan ertelenmiş cezalarda, kamu yararına çalıştırma uygulaması genişletilmektedir. İlk kez mahkum olanların –şimdiye kadar olan üst sınır olarak öngörülen iki ve üç yılı aşan hapis cezası almamış olma koşulu kaldırılarak cezalarının yarısını çektikten sonra salıverilecek olmaları da cezaevlerindeki yoğunluğu rahatlatıcı olabilir.¹⁰⁷

Cezaevlerinin aşırı kalabalık olması ve bu nedenle de yeniden sosyalleştirme programlarının sağlıklı uygulanamaması, yoğunluk nedeniyle cezaevlerinin şiddetin ve suçun yuvası haline gelmesi nedeniyle ve günümüzde kabul edilmesi gereken bir başka gerçek de suçlunun hapsedilerek pek de suçun tekrar işlenmesinin önlenemediği olduğundan hapis cezalarına alternatif yaptırımlar getirilmektedir. Örneğin evde infaz bunlardan biridir. Evde infazın önemli yararı, maliyetinin hapis cezasının cezaevinde infazına göre çok düşük olmasıdır. Amerika'da çok sayıda eyalette elektronik kontrol yoluyla evde infazı, denetimli serbestliğin koşulu veya alternatif bir ceza olarak uygulamaktadır. Fransa'da da 19.12.1997 tarihli bir kanunla elektronik kontrol

¹⁰⁵ Dünkel, Frieder – Snacken, Sonja; a.g.m.; s.330-334

¹⁰⁶ Dünkel, Frieder – Snacken, Sonja; a.g.m.; s.330-334 ve Pradel, Jean; a.g.e.; s.118

¹⁰⁷ Dünkel, Frieder – Snacken, Sonja; a.g.m.; s.334, 346 ve Pradel, Jean; a.g.e.; s. 119,136

yürürlüğe sokulmuştur. Avustralya, Kanada 1987 yılında İsrail ve Singapur da 1990 yılında bu yaptırımı uygulamaya başlamıştır.¹⁰⁸

Bu sistem şöyle işlemektedir: “Devamlı sinyal sistemi” denilen aktif sistemde, ilgilinin el ve ayak bileğine bir verici alet yerleştirilir ve devamlı bir sinyal gönderilir. Bu sinyal, alıcı alet tarafından alınır, bu mümkün oldukça ilgilinin ev telefonuna bağlıdır. Bu alıcı alet, öyle programlanmıştır ki, ilgilinin evde olmak zorunda olduğu zamanlarda, sinyal alınması beklenir. Buna rağmen alıcı aletle, aşağı yukarı 25 metreden 45 metreye kadar bir mesafenin dışına çıkamaz. Sinyal, özellikle alınmak zorunda olduğu zaman alınıp kaydedilmezse, bu haber kontrol eden kişinin merkez bilgisayarına gönderilir.¹⁰⁹

Pasif sistem ise, programlı ilişki işareti altında görülür; aktif sistemden, gönderici aletin devamlı bir sinyal göndermemesi vasıtasıyla ayrılır. Daha çok, bir bilgisayar ile, programlı zamanlarda rasgele tarzda çağrılarla kontrolün yapılmasını öngörmektedir. Bu çağrı, diğer taraftan ilgilinin el ve ayak bileğinde taşınan bir alıcı aletle, daima kontrol edilir. Kontrol edilenin sesinin, her kontrol çağrısında onun bilgisayarına kaydedilmiş sesiyle karşılaştırılması da genel standarttır.¹¹⁰

Cezaevlerindeki aşırı yoğunluğu gidermenin bir çözümü de özelleştirme olabilir. Özelleştirmeyle ilgili olarak diğer ülkelerin durumuna baktığımızda, ABD’de özelleştirme bütün eyaletlerde gerçekleşmiştir. Bunun nedeni de cezaevlerinin aşırı yoğunluğundan ileri gelmektedir. Amerika’da olduğu gibi İngiltere’de de bütçedeki yetersizlikler ve kötü cezaevi koşulları nedeniyle özel cezaevleri tartışması başlamış ve 1991’de Parlamento, cezaevlerinin de esaslı olarak özelleştirilebileceğini kabul etmiştir. Şu an İngiltere’de dört özel cezaevi işletilmektedir ve sekiz cezaevi için de özelleştirme planlanmıştır.¹¹¹ Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Güney Afrika’da özel hapishaneler açılmıştır. Birçok devlet ise, yarı-özel hapishane sistemine geçiş sürecindedir. Fransa, Danimarka, İtalya, Macaristan, Japonya, Şili, Peru, bu devletlerden bazılarıdır. Yarı-özel hapishane sisteminde, hapishanenin yönetimi ve gardiyanlık hizmetleri devletin

¹⁰⁸ Albrecht Niels H.M. – Eicker Andreas, a.g.e.; s.186 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 439)

¹⁰⁹ Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 439

¹¹⁰ Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 440

¹¹¹ Bıçak, Vahit; "Cezaevleri de Özelleştirilmeli"; <http://www.geocities.com/vbicak/cezaevi.htm> - 26k, s.z.t.:10.12.2005

tekeline kalır, ancak hapishanenin inşaatı, mimari tasarımı, kantin, yiyecek, sağlık, nakil gibi "mahpuslara sunulan hizmetler" için özel sektörle sözleşme yapılır.¹¹²

Uluslararası Af Örgütü'ne göre, devletler, maliyetleri düşürmek için artan bir biçimde çeşitli tesislerin ve sağlık gibi hizmetlerin yönetimini özel firmalara devretmektedir. Bunun sonucu cezaevleri, yarattıkları büyük karlarla, ABD'de en hızlı büyüyen iş alanlarından biri olmaktadır. Bu endüstride kar etmek, hücrelerin insanlarla dolu olmasına bağlıdır. Bu yüzden cezaevlerine düzenli bir hükümlü akışı gerekmektedir. Özel cezaevi işletmeleri kar edebilmek için yüzde 90-95 doluluk oranını tutturmak zorundadır. ABD'de cezaevlerindeki tutuklu insanların saati 45 sentten günde 9 saat çalıştırılmaları yaygın bir uygulamadır. Ayrıca, özel şirketlerin maliyetleri düşürmede daha güçlü çıkarları olduğundan, hem Uluslararası Af Örgütü hem de İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün tespitlerine göre, cezaevindeki insanlara kötü davranıp ve onları kötü yaşam koşullarına itmekteler. Ayrıca, özel cezaevlerinde hükümlülere fiziksel eziyet de uygulanmaktadır.¹¹³

Alman İnfaz Kanununa göre tek kişi kalma esastır ancak, istisnası da vardır. Eğer tutuklu ve hükümlü, yardıma muhtaç ise veya hükümlünün hayatı ve sağlığı için somut bir tehlike mevcutsa tek kişilik odada yalnız bırakılamaz. Buna karşılık, hükümlüler açık infaz kurumunda kendi onaylarıyla, dinlenme zamanını da birlikte geçirebilirler. Kapalı infaz kurumlarında, ancak, geçici olarak ve zorunlu nedenlerden dolayı, yani uzun süreli yeterli tek kişilik odalar sunulmuyorsa, müşterek odada infazın geçirilmesi geçerlidir. Ancak bu durumda da sekiz kişiden fazla hükümlü ile birlikte aynı koşušta infazın geçirilmesi mümkün değildir.¹¹⁴

Yüksek güvenliikli ceza infaz kurumları, kapalı cezaevlerinin özel bir şeklidir. Yüksek güvenliikli ceza infaz kurumlarında hükümlülerin ihtiyaçları görmezlikten gelinir; buna karşılık, kurum makamları için sadece kurumun güvenliğı esastır. Bu durumda, özellikle devamlı gözleme ve dinleme, ceza infaz kurumundaki diğerk faaliyetlerden soyutlanma, küçük hücrelerde kalma ve diğerk hükümlülerle sayıca sınırlanmış iletişim imkanları vardır. Yüksek güvenliikli ceza infaz kurumları genellikle teröristlerin konulduğı yerlerdir ve onların kaçırılmalarının önüne geçmek için

¹¹² Özdek, Yasemin; "Ceza Reformunun Görünmeyen Yüzü Hapishanelerde Zorla Çalıştırma"; 18.03.2005, http://www.toplumsal hukuk.net/index.php?option=com_content&task=view&id=172&Itemid=1 - 38k, s.z.t.: 20.04.2006

¹¹³ Barthelemy, Melissa; "ABD Suçlu Yaratıp Kar Ediyor"; Cumhuriyet Dergi, The Humanist'ten çev. Abbas Karakaya, 10.08.2003, <http://www.arama.yore.com.tr:8081/cudergi/cudergi2003>, s.z.t.:10.01.2006

¹¹⁴ Schwind Hans-Dieter- Böhm Alexander, Strafvollzugsgesetz, Kommentar,3. Auflage, Berlin- New York 1999, s.270 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s.454)

oluşturulmuştur. Almanya, bu iddialarda dengesizlik olduğu çünkü, kurtarma hareketleri için ancak adli ispat edilebilir bağlantı noktalarının olması gerektiği veya bunların devletçe uyduruldukları; tehlikenin gerçek olması halinde, bunun diğer bir ceza infaz kurumuna nakil ile giderilebileceği ileri sürmüştür. Yüksek güvenli ve ceza infaz kurumları, infaz esasları dikkate alınmadığından Alman İnfaz Kanununu da ihlal ettiğini vurgulamışlardır.¹¹⁵

Amerika ve Kanada gibi ülkelerde, tehlikeli suçlu olup da yüksek güvenli ve ceza infaz kurumlarında barındırılan ancak, bir türlü iyileştirilemeyen ve saldırgan hale geldikleri için kendilerinin ve diğer hükümlülerin veya infaz personelinin hayatını tehlikeye sokacak fiil ve davranışlarda bulunan hükümlüler için kurulmuş süper yüksek güvenli ve ceza infaz kurumlarına da rastlanmaktadır. Bu kurumlar, ağırlaştırılmış hücre sistemi ile 24 saat izleme esasına dayanan ve günün 23 saatinin hücrede, 1 saatinin açık havada geçirildiği ceza infaz kurumlarıdır. Bu ceza infaz kurumları, Avrupa Konseyi standartlarına aykırı olduğu için eleştirilmektedir.¹¹⁶

Ayrıca, ABD'nin barınma ile ilgili olarak bir uygulamasına dikkat çekilmesi gerekir. Bilindiği gibi, kadın tutukluların erkeklerden ayrı bir bölüme konulması ve kadın görevlilerce denetlenmesi gerekir. Kadın hükümlülerin de ya ayrı bir kurumda ya da bir kurumun kadın görevliler tarafından idare edilen bölümünde tutulması gerekir. Kadın görevlinin eşlik etmediği hiçbir erkek görevli, kadınlara ayrılmış bölüme girmemelidir. Oysa ABD'de erkek görevlilerin kadınlara ait bölüme girmesine izin veren uygulamalara rastlanmıştır. Bunun üzerine İnsan Hakları Komitesi, ABD'de "erkek görevlilerin kadınlara ait bölümlere girmesine" izin veren uygulamalar ile "bunun kadınlara yönelik ciddi cinsel istismar ve mahremiyetin çiğnenmesi iddialarına yol açması" üzerine duyduğu kaygıyı ifade etmiştir.¹¹⁷

Cezaevinin sıkıcı ortamından uzaklaşmak ve tutuklu ile hükümlünün ruh ve beden sağlığını sürdürmeleri açısından boş zamanlarının değerlendirilmesi önemlidir. Alman İnfaz Kanununda, boş zamana ilişkin çok ayrıntılı hükümler vardır. Çalışma zamanının ve boş zamanın birlikte geçirilmesi, eğer hükümlüler onaylarsa, fakat ayrıca infaz kurumunun güvenliği ve düzeni açısından gerekliyse veya diğer hükümlüler

¹¹⁵ Feest Johannes (Hrsg.), Kommentar zum Strafvollzugsgesetz, 4. Auflage, Luchterhand 2000, n.12 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s.325)

¹¹⁶ Nursal, Necati; "Uluslararası Hukuka Göre İnfaz Kurumlarının Yönetim Sistemleri ve Gelişmiş Ülkelerde İnfaz Hukuku ve İnfaz Kurumlarının Yönetimi"; Modern Ceza İnfazı ve Cezaevlerinin Yönetim Sistemi Kollokyumu, Ankara, 15-16 Şubat 2001, s.41 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s.325)

¹¹⁷ İHK'nin Gözlemleri: ABD, UN Doc. CCPR/C/79/Add.50, 7 Nisan 1995, §20; Adil Yargılanma Hakkı; <http://www.amnesty-turkiye.org/v0701200602.si>, s.z.t.: 05.04.2006

üzerine zarar verici etkiden korkuluyorsa, sınırlanabilir. Hükümlülerin birlikte çalışmalarına rağmen, boş zamanın tamamen veya kısmen birlikte veya yalnız geçirilip geçirilmeyeceğine hükümlü kendisi karar verir.¹¹⁸

Alman İnfaz Kanununda boş zaman içinde önemli olan üç değişik düzenleme alanı bir araya getirilmiştir. İlki özel boş zaman şekillendirmesi; bu ana hatları ile düzenlenmiştir. Hükümlünün sunulan boş zaman uğraşları içinde serbest seçim ve boş zamanını değerlendirme üzerinde bir hakkı vardır. Fakat, belirli bir boş zaman sunulması üzerinde hakkı yoktur. Kurum çeşitli boş zaman uğraşları sunmalıdır. Kanunda belirtildiği üzere, eğitim ve eğitimin geliştirilmesi toplantıları yanında grup konuşmaları, spor müsabakaları, kütüphaneden yararlanma olanakları da vardır.¹¹⁹ İkincisi bilgi alma özgürlüğünün düzenlenmesidir. Hükümlünün kurumun aracılığı ile gazete ve dergilerden uygun ölçüde yararlanma hakkı vardır. Ancak, kurumun güvenliğinin veya düzeninin veya infaz amacının önemli ölçüde tehlikeye düşürülmesi nedeniyle bazı dergilere el konulmuştur. Ayrıca güvenlik ve düzen sebeplerinden ve tedavi sebeplerinden radyo ve televizyon alımı istenildiği ölçüde değildir. Alman İnfaz Kanununa göre, hükümlünün genel olarak televizyon seyretme gibi, kurumun radyo programlarına katılmaya hakkı vardır. Kendi radyo ve televizyon aletlerine sahip olma ise farklı düzenlenmiştir. Televizyona sadece haklı istisnai durumlarda izin verilir. Buna karşı, kendi radyolarına, diğer boş zaman eşyaları gibi izin verilir. Burada pratik olarak yasaklama, sadece infaz amacının veya güvenliğinin veya düzenin tehlikeye düşmesinde dikkate alınır.¹²⁰ Üçüncüsü de eğitimi geliştirme veya boş zaman uğraşlarına yönelik şeylere sahip olmaktır. Hükümlünün kitap ve diğer şeyleri uygun kapsamda bulundurma hakkı vardır.¹²¹

Dış dünya ile iletişimin tutuklu ve hükümlüyü yeniden sosyalleştirmede önemi büyüktür. Dış dünya iletişim şekillerinden biri olan mektuplaşmada Alman İnfaz Kanununa göre, hükümlü sadece düzenli ve sınırlı bir çevre içinde değil, aksine, sınırsız olarak, yani dilediği yere yazı gönderir ve alır. Mektup trafiği sınırlanabilir ve hatta belirli kişilerle yazışmanın kontrolü yapılabilir ve yazılara el konulabilir. Ancak, yazılara el konulması, yazı trafiği üzerindeki hakka, düşünce özgürlüğü temel hakkının

¹¹⁸ Calliess Rolf-Peter-Müller-Dietz Heinz, Strafvollzugsgesetz, 8. Auflage, München, 2000, n.5 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 266)

¹¹⁹ Kaiser Günther – Schöch Heinz, Strafvollzug, 5. Auflage, Heidelberg 2002, s.326 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s.266)

¹²⁰ Kaiser Günther – Schöch Heinz, a.g.e.; s.327 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s.266)

¹²¹ Kaiser Günther – Schöch Heinz, a.g.e.; s.323 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s.266)

sınırlanması yoluyla ağır bir saldırdır. Bu bakımdan, Almanya’da kanun koyucu el koyma sebeplerini ayrıntılı olarak düzenlemiştir.¹²²

Dış dünya ile iletişim şekillerinden olan ziyarette ise, Almanya’da ziyaretçilerle ilgili bir sınırlama getirilmediğini görüyoruz. Hükümlünün düzenli ziyaretçi kabul etme hakkı vardır, ancak buna zorlanamaz. Bu hak, yakınlar ve belirli kişilerle sınırlı değildir. Ancak eğer ziyaretçilerin hükümlüler üzerinde zararlı etkilerinden veya onların bir araya gelmesinin yaratacağı bir problemden korkuluyorsa, kurum yöneticisi ziyaretçi yasağı koyabilir; ancak bu yakınlar için geçerli değildir.¹²³ Almanya’da ziyaretler Türkiye’de olduğu gibi uzun kuyruklar şeklinde olmamakta, bu ziyaretler, randevu sistemiyle düzene sokulmaktadır.¹²⁴

Fransa’da ise Ceza Muhakemeleri Kanununa göre belli koşullar altında, tutuklu ve hükümlünün ziyaret edilme hakkı vardır. Ancak, ziyaret izni konusunda esaslı olarak, kurum yöneticisi yetkili olup, süreyi ve ziyaretçi sayısını belirler. Kurumun güvenliğini ve düzenini ziyaret vasıtasıyla tehlikeye düşürme dışında, aile bireylerinin ziyaretleri kuşkusuz engellenemez. Ayrıca, yeniden sosyalleştirme bakımından gerekli görülüyorsa, diğer kişilerin ziyareti de kabul edilebilir. Ziyaret, kural olarak arada ayıran engeller olmaksızın gerçekleşir. Ancak, bir kontrol memuru daima hazır bulunur ve konuşmaları takip eder. İstisnai durumlar hariç, konuşmalar Fransızca yapılmak zorundadır. Arama ve kontrol önlemleri her ziyaret öncesi ve sonrası zorunludur.¹²⁵

Karşılaştırmalı hukukta avukatların tutuklu ve hükümlüleri ziyaretleri konusuna gelince; bu konuda asıl sorun avukatların cezaevlerine girerken aranıp aranmayacakları noktasında ortaya çıkmaktadır. İngiltere, Almanya, İtalya, Belçika, Danimarka ve Finlandiya gibi ülkelerde avukatlar aranmakta olup, yalnız savunmaya ilişkin belgeler incelenmemektedir. İngiltere’de “searching policies” olarak adlandırılan aramalara ilişkin düzenlemede, tehlikeli suçluların avukatlarının titiz bir aramadan geçirileceği belirtilmektedir.¹²⁶

Almanya’da tutuklu ve hükümlüleri ziyarete gelen avukatlar, güvenlik nedeniyle aranabilmekte; ancak, savunmaya ilişkin belgeleri incelenmemektedir. Fakat, terör

¹²² Kaiser Günther – Schöch Heinz, a.g.e.; s.294 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s.231)

¹²³ Kaiser Günther – Schöch Heinz, a.g.e.; s.291 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s.236)

¹²⁴ Demirbaş, Timur; a.g.e.; s.236

¹²⁵ Brodhage Alexandre- Britz Guido, Eine Einführung in den französischen Strafvollzug, in: ZfStrVo, 2/2001, s.82 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s.236)

¹²⁶ Nursal, Necati; a.g.m.; s.41 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s.238) ve Ünal, Şeref; “Cezaların İnfazı Sürecinde Tutuklu ve Hükümlülerin Dış Dünya İle Olan İlişkileri”; İnfaz Hukukunun Sorunları 24/25.11.2000 Sempozyum, Öz Özen Matbaacılık, Ankara, 2001, s.256

suçlarıyla görüşmeye gelen avukatların belgeleri incelendiği gibi, görüşmeleri de izlenmektedir.¹²⁷ Müdafinin görüşmesinde genel olarak kontrol yasağı vardır. Yazılı şeylerin içeriğinin kontrol edilmesinin geçerli olmaması ve yazılı şeylerin genel olarak izinsiz verilmesi de bu kapsamdadır. Yazılı şeylerin ve diğer belgelerin verilmesi için istisnalar sadece yargılanma veya mahkumiyet durumunda söz konusudur.¹²⁸

İtalya'da avukatlar bir metal detektör ile üst aramasına tabi tutulmakta, eğer cezaevine yasak bir şey soktuğuna dair şüphe varsa, üzerleri de aranabilmekte, bu arama sırasında savunmaya ilişkin belgeler incelenememektedir. Belçika'da, avukatlar cezaevlerine girişte bilgisayarlı bir kapıdan geçirilmekte ve çantaları açılarak içerisinde bulunan şeylere göz atılmaktadır. Danimarka, Hollanda ve Finlandiya'da ise suç eşyası sokacağı hususunda kuşku duyulan her avukat aranmaktadır.¹²⁹

Fransa'da ise avukatların ziyaret hakkı özellikleri bakımından, müdafilere saygı gösterilmesi esastır. Müdafiler bakımından, eğer müvekkili tutuklu ise, sınırsız ziyaret hakkı vardır. Aynısı hükümlüler için, ancak sınırlamalarla geçerlidir. Bu, daha önceki muhakemede görevli olan, müdafii ile ilgili olmak zorundadır. Diğer müdafiler için Fransız CMK'da sayılan koşullar altında bir ziyaret izni alabilirler.¹³⁰

Yeniden sosyalleştirme bakımından çalışmanın da önemi büyüktür. Cezaevi çalışması, genellikle ülkelerde zorunlu tutulmuştur. Ancak, bu zorunluluğa rağmen iş imkanı yetersiz düzeyde olup, sunulabilen iş alanı gittikçe daha azalmaktadır. Çalışılanlara verilen ücretin azlığı genellikle bir sorun olmakla birlikte, Almanya, İsviçre ve bazı İskandinav ülkelerinde, özellikle İsveç'te nispeten iyi ücret verilmektedir. Bu alandaki reform çabaları her şeyden önce işletme ekonomisi görünüş noktaları altında tüm cezaevi çalışma varlığının yeniden organizasyonu ile ilgilidir (örneğin İngiltere, Avusturya, İsviçre, Almanya). Cezaevi işletmelerinin ekonomik ve verimli düzenlenmesi denemelerinin cezaevi idarelerine önemli yapısal zararları olmaktadır. Cezaevleri genellikle endüstri merkezlerinden uzakta olduklarından yatırım sermayesinin çekilmesi güç olmaktadır; son olarak hükümlülerin her durumda kötü eğitilmiş ve çalışma dürtülerinin az olması ayrı bir handikaptır.¹³¹ Fransa'da, çalışma diğer ülkelerin aksine bir yükümlülük olarak değil, hak olarak kabul edildiğinden çalışma zorunlu değildir.¹³²

¹²⁷ Ünal, Şeref; a.g.m.; s.256

¹²⁸ Kaiser Günther – Schöch Heinz,a.g.e.; s.293 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s.238)

¹²⁹ Ünal, Şeref; a.g.m.; s.256

¹³⁰ Brodhage Alexandre- Britz Guido; a.g.e.; s.82 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s.239)

¹³¹ Dünkel, Frieder – Snacken, Sonja; a.g.m.;s. 200

¹³² Brodhage Alexandre- Britz Guido; a.g.e.; s. 79 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s.247)

İngiltere'de 1999'da çıkarılan Hapishane Kuralları (Prison Rules) ise, hükümlülerin "günde 10 saati geçmemek üzere" ve "eğer mümkünse hücreleri dışında bir başkasıyla birlikte" çalıştırılma kuralını getirmektedir. Bu kuralı tersinden okumak gerekirse, hükümlüler günde 10 saate kadar, üstelik hücreleri içinde çalışmaya zorlanabileceklerdir. İngiltere'nin Hapishane Kuralları, hükümlülerin "iradi olarak işi uygun şekilde yapmamalarını, işin gerektirdiği gibi çalışmamalarını ya da bu şekilde çalışmayı reddetmelerini" de disiplin suçları arasında saymaktadır (m. 51/21). Bu gibi disiplin suçları karşısında hapishane yöneticisi, çeşitli cezalar verme yetkisine sahiptir. Bu cezalar, hükümlünün çeşitli haklarını kaybetmesi, başkalarıyla birlikte çalışmaktan alıkonulması, çalışması karşılığındaki kazancının kesilmesi, hücre cezası, mahkemenin verdiği hapis cezasına ek bir süre hapis cezası verilmesi gibi seçenekler olabilecektir. (m. 55).¹³³

Tahliye hazırlığı, hükümlülerin salıverildiklerinde topluma yeniden katılmaya hazırlıklı olmaları açısından çok önemlidir. Eğer, hükümlüler bu dönüğe iyi hazırlanmışlarsa, onların yeniden suç işlemeleri ihtimali zayıf olacaktır.

Bazı cezaevlerinde hükümlüye tahliye sonrası geçimini sağlamaya yönelik mesleki eğitim programları uygulanmaktadır. Amerika'da bunlara örnek olarak diş teknisyenliği, bilgisayar programcılığı, oto tamirciliği, radyo-TV tamirciliği gösterilebilir.¹³⁴

Alman İnfaz Kanununda tahliyenin koşulları ve tarzı düzenlenmemiştir. Hükümlünün cezasının tamamen infaz edilip edilmeyeceği veya zamanından önce tahliyenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine ve bunun sonuçlarına, maddi ceza hukukuna veya af hakkına göre karar verilir. Tam tahliye tarihi, Alman Ceza İnfaz Kanununa göre belirlenir. Buna göre, tahliye zamanı normal olarak cezanın son günü, mümkün oldukça öğleden önce olmalıdır.¹³⁵

Tahliyeye hazırlık çerçevesinde, hükümlünün infazının gevşemesine ve özel izne müsaade edilebilir veya açık bir kuruma ya da kısma gönderilebilir. Alman İnfaz Kanununa göre, tahliyeden üç ay önce hazırlık olarak bir hafta özel izne müsaade

¹³³ Özdek, Yasemin; "Küreselleşme Sürecinde Ceza Politikalarındaki Dönüşümler"; 16.10.2004, http://www.toplumsal hukuk.net/index.php?option=com_content&task=view&id=20&Itemid=0, s.z.t.:12.10.2005

¹³⁴ Günşen İçli, Tülin - Öğün, Aslıhan; a.g.e.; s.54 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 208)

¹³⁵ Kaiser Günther- Kerner Hans- Jürgen- Schöh Heinz; a.g.e.; s.112 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s.274)

edilebilir. Özel izin, tahliye hazırlığında bulunanın somut dileğine göre (örneğin ev veya iş yeri arama) öngörülür.¹³⁶

Tahliye hazırlığı bakımından, sadece cezaevi personeli yeterli değildir. Bu nedenle, eski hükümlülerle çalışan devlet ve sivil toplum örgütleri, cezaevine gelerek buradaki hükümlülerle salıverilmelerinden önce ilişki kurmaları konusunda teşvik edilmelidir. Tahliye hazırlığı, özel kişilerin, cezaevi derneklerinin ve infaz makamlarının görevi olmalıdır.¹³⁷

Alman İnfaz Kanununa göre tahliye yardımı, her şeyden önce işe ve barınmaya aracılık ve kişisel, ekonomik ve sosyal ilişkilerin düzenlenmesinde akıl verme vasıtasıyla sonuçlanır. Tahliye yardımı, hükümlünün kendi imkanlarıyla tahliyede yetersiz kalmasını da kapsar; o zaman onun seyahat masraflarını karşılayıp, bir kıyafet yardımı da yapılır.¹³⁸

İyi bir infaz rejiminden beklenen yararın sağlanabilmesi, onun infaz sonrasını da düzenlemiş olmasına bağlıdır. Gerçekten de, infaz kurumunda yeniden sosyalleştirilen ve bir meslek öğrenmesi de sağlanan hükümlü, eğer infaz sonrasında da bir iş sahibi olabilirse, topluma uyumlu bir kişi olarak yaşamını sürdürebilir. Bu nedenle, ceza infaz kurumundan tahliye edilen hükümlülerden yardıma muhtaç olanları korumak gerekir. Ancak bu şekilde mükerrerlik önlenemez. Bu amaçla, gelişmiş ülkelerde “patronaj”¹³⁹ dernekleri” kurulmakta, hükümetler de bunlara para yardımında bulunmakta ve işlerini kolaylaştırmaktadır. Hatta bazı ülkelerde, bu amaçla kurulmuş özel derneklerin bulunmaması veya çalışmalarının yeterli olmaması durumunda, patronaj işini hükümetin kendisi üstlenmektedir. Patronaj dernekleri, yalnız tahliye edilen hükümlülere değil, aynı zamanda ceza infaz kurumunda bulunan hükümlülerin yardıma muhtaç olan ailelerine de destek olur.¹⁴⁰ Amerika’da bu derneklerin kurulmasına 1776 yılında başlanmıştır.¹⁴¹

¹³⁶ Demirbaş, Timur; a.g.e.; s.274

¹³⁷ İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, İnsan Hakları ve Cezaevleri, Cenevre, 2001, s.78 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 274)

¹³⁸ Kaiser Günther- Kerner Hans- Jürgen- Schöh Heinz; a.g.e.; s. 185 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s.275)

¹³⁹ İnfaz sonrası yardım

¹⁴⁰ Taner, Tahir; Ceza Hukuku Umumi Kısım; 3. Baskı, İstanbul, 1953, s.608 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 276)

¹⁴¹ Dönmezer, Sulhi – Erman, Sahir; Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku; C.II, 11. Baskı, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 1997, s. 642

IV. TÜRK İNFAZ HUKUKUNDA YENİDEN SOSYALLEŞTİRME

A. Genel Olarak

5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunumuzun 6. maddesi gereği hapis cezalarının infazında, mutlaka uyulması gerekli ilkeler şöyledir: Başta hükümlünün kurumda muhafazası ve kaçmasının önlenmesi, kurumda mutlaka düzenin korunması, kurumdaki yaşamın hükümlünün iyileştirilmesi hedefi ile bağımlı olması ve her halde kurum yaşamında adaletin egemen kılınmasıdır. İşte madde, bu dört ilkenin hayata geçirilmesi yönünden infaz rejiminde izlenmesi gerekli amaçları ve uyulması zorunlu ilkeleri sekiz bent halinde belirtmektedir. Bu bentlerde belirtilen infaz amaç ve ilkeleri özetle, infazda keyfiliğe kaçılmaması, insan onuruna saygılı maddi ve manevi koşullarda infaz, infaz ve iyileştirme işlemlerinde kanunilik ve hukuka uygunluk ilkelerine uyulması, infaz rejiminin bireyselleştirilmesi, kurumların denetlenmesi ve hükümlülerin yaşam hakları ile bedensel ve ruhsal bütünlüklerinin korunmasına yönelik tedbirlerdir.

Hapis cezalarının infazında gözetilecek amaçlar doğrultusunda, hükümlülerin bazı haklarının kısıtlanabileceği, kanunlarda gösterilen tutum, davranış ve eylemler ile kurum düzenini bozanlar hakkında bu Kanunda belirtilen disiplin cezalarının uygulanacağı belirtilmiştir. Ayrıca kanun, tüzük ve yönetmeliklerde belirlenen kurallara hükümlülerin uymalarının bir zorunluluk olduğu belirtilmekte böylece hükümlünün hak ve yükümlülükleri bulunduğu işaret edilmiş olmaktadır.

CGİK.'nin 6. maddesinin (a) bendi şöyle düzenlenmiştir: “*Hükümlüler ceza infaz kurumlarında güvenli bir biçimde ve kaçmalarını önleyecek tedbirler alınarak düzen, güvenlik ve disiplin çerçevesinde tutulurlar.*” Bu bentte farklı ceza infaz kurumları içerisinde tek tipleştirme olduğunu görüyoruz. Ancak yönetmeliklerle ve Hükümlülerin Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılmaları Hakkında Yönetmelik ile bu tek tipleştirme farklılaştırılmaya çalışılmıştır.

6. maddenin (b) bendi şöyle düzenlenmiştir: “*Ceza infaz kurumlarında hükümlülerin düzenli bir yaşam sürdürmeleri sağlanır. Hürriyeti bağlayıcı cezanın zorunlu kıldığı hürriyetten yoksunluk, insan onuruna saygının korunmasını sağlayan maddi ve manevi koşullar altında çektirilir. Hükümlülerin, Anayasada yer alan diğer hakları, infazın temel amaçları saklı kalmak üzere, bu Kanunda öngörülen kurallar uyarınca kısıtlanabilir.*”

Bu bentte hükümlülerin Anayasada yer alan diğer hakları, infazın temel amaçları saklı kalmak üzere, bu Kanunda öngörülen kurallar uyarınca kısıtlanabilir denmesi dikkat çekicidir; çünkü bilindiği üzere kanunlar, Anayasaya aykırı olamaz. Fakat maddeyi incelerken maddenin gerekçesine, alt yapısına bakmamız gerekir. Bu madde kökenini 17 Ocak 2000 tarihinde yürürlüğe giren, çeşitli cezaevlerinde siyasi tutuklu ve hükümlülerin "F tipi cezaevleri ve cezaevlerinde yaşanan sorunlar" nedeniyle başlattığı ölüm orucu eylemine karşı Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı'nın ortak imzaladığı Üçlü Protokolden almaktadır. "Üçlü Protokol", avukatların cezaevine girişlerinde elektronik cihazdan geçtikten sonra infaz koruma memurları tarafından elle aranması, üzerlerinde ve yanlarında bulunan her türlü evrakın denetlenmesine ilişkin kuralları getirip, avukatların ciddi bir şekilde savunma hakkını ortadan kaldıran ve mesleğin icrasını engelleyen nitelikte olmasıyla birlikte, CGİK.'nin 6. maddesinin (b) bendi kökenini Üçlü Protokolden yani, F tipi cezaevlerindeki koşullar nedeniyle sürdürülen ölüm orucunun neticesinde devletin yaşam hakkına müdahale etme zorunluluğundan almaktadır.

Kanunun 7. maddesinde, hapis cezasının insan onuruna saygının korunmasını sağlayan koşullar altında çektirilmesi ilkesinin yaşama geçirilebilmesini ve hükümlünün yeniden toplumla bütünleşmesini, toplumun üretken, kanunlara saygılı ve sorumluluk taşıyan bir birey niteliğini kazanmasını gerçekleştirme amacına ulaşılabilmesi için gerekli başarı ölçütü gösterilmiştir. Burada hapis cezalarının infazında iyileştirmenin ölçütünün, hükümlünün gösterdiği pişmanlık ve bu süreçte uygulanan programlara uyum hususundaki gayret ve başarısı olduğu belirtilmiştir. Ancak, tutum ve becerilerin elde edilmesi mutlaka hükümlünün bu hususta istekli olmasına bağlı olduğundan, infaz rejimi, bu isteğin oluşmasını teşvik edecek tarzda donatılmalıdır. İyileştirme programlarının başarısı, hükümlünün sağlığını ve kendine olan saygısını koruyacak biçim ve nitelikte düzenlenmesine ve gerçekleştirilmesine, bu programlara istekle katılmasına bağlı bulunduğu daima hatırlanmalıdır.

Yeniden sosyalleştirmeye ilişkin 1721 Sayılı Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkında Kanunun 2. maddesinin (B) bendinde hükümlü ve tutuklular ile ceza infaz kurumu ve tutukevlerinde görevli personelin giydirilmesi, hükümlü ve tutukluların yatırılması, ısıtılması, temizliğinin sağlanması, okutulması, eğitilmesi, meslek veya zanaat sahibi yapılması ve çalıştırılması şeklinde bir düzenleme bulunmaktadır.

Gruplandırma ve yeniden sosyalleştirme birbirine dahil kavramlardır. Jagermann'a göre, gruplandırma sisteminin ana düşüncesi, çeşitli farklılıklar içerisinde, çeşitli sınıflar ayırt etme vasıtasıyla, hükümlülerin iyileştirilmesine erişmektir.¹⁴² Gruplandırmada gerekli koşul, infazın başlangıcında mutlaka hükümlünün kişiliğinin araştırılmasıdır. Gruplandırmanın anlamı, 1950 Den Haag (Lahey) 12. Uluslararası Ceza Hukuku ve Cezaevi Kongresi, 1 No.lu kararında, "*Gruplandırma kavramı, Avrupa dil ifadesinde, herşeyden önce, yaş, cinsiyet, mükerrirlik, akli duruma göre özel kurumlara ayrılmasını, aynı şekilde alt ayrımlarla çeşitli gruplar içerisinde her bir kurum içerisinde suçluların çeşitli gruplara ayrılmasını kapsar. Bu karar her durumda 1925 Londra Cezaevi Kongresinin sonuç bildirisinde de, "Gruplandırma, hükümlülerin gerekli alt gruplandırılması, yaş, cinsiyet ve akli durumuna göre, herşeyden önce hükümlünün karakteri ve mevcut iyileşme görünüşlerine yönelmiş olmalı"* şeklinde ifade edilmiştir.¹⁴³

Gözlem ise, genel olarak bir kimsenin durumunun her yönüyle ve dikkatle araştırılması faaliyetidir. Kriminoloji ve infaz hukuku açısından ise, "*bir ıslah işlemi uygulanması programı tavsiye olunmak üzere, uzmanların ferdin kişiliğini inceledikleri bir devre*" şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁴⁴ Dolayısıyla hükümlülerin gözlemi, onlar hakkında uygulanacak infaz rejiminin belirlenmesi için, tıbbi, psikolojik ve sosyal yönlerden kişilik özelliklerinin saptanması amacıyla yapılır.

CGİK.'nin 23. maddesi, hükümlünün temelde iyileştirilmesini amaçlayan infaz sisteminde yapılacak işlemlerin ilk aşamasının gözlem ve sınıflandırma olduğunu, bu işlevlerin içeriğini ve bu husustaki kurumları göstermekte ve açıklamaktadır. Zira kuruma yerleştirme ve uygulanacak iyileştirme programının belirlenmesinde gözlem ve sınıflandırma esastır. Bu nedenle, maddede gözlem ve sınıflandırmada yapılması gereken incelemeler ve işlevler teker teker sayılmıştır.

Kanuna göre gözlem ve sınıflandırmada saptanması gerekli hususlar şunlardır: Hükümlünün kişisel özellikleri, bedensel, akli ve sağlık durumu, suç işlemeden önceki yaşamı, sosyal çevre ve ilişkileri, sanat ve meslek faaliyetleri, ahlaki eğilimleri ve suça bakış açısı, hükümlülük süresi ve işledikleri suçlarla, ayrılması gerekli infaz kurumu.

¹⁴² Fasoli Hemma, Zum Strafverfahrensrecht und Gefaengnisween im 19.Jahrhundert,Der Jurist Ludwing von Jagemann (1805-1853),Seine Rolle in Deutschland unter Berücksichtigung derEntwicklungen in England,Frankreich und USA,Kehl,Strassburg,Arlington 1985, s.71 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s.190)

¹⁴³ Paetow Stefan, Die Klassifizierung im Erwachsenenstrafvollzug,Diss.Stuttgart 1972, s.4 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s.195,196)

¹⁴⁴ Tosun, Öztekin; Suçluların Gözlemi; İstanbul, 1966, s.359 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s.191)

Bütün bunların saptanmasından sonra infaz ve iyileştirme rejimi belirlenir. Gözlem ve sınıflandırmanın uzmanlık ve ekip çalışmasını gerektiren bir işlem olması nedeniyle, 1. fıkranın (b) bendinde merkezde görev alacak personelin niteliği ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir.

Tüm yaş ve cinsiyet grupları için ayrı gözlem ve sınıflandırma merkezlerinin açılmasının zorluğu dikkate alınarak, 1. fıkranın (c) bendinde bu konuda bir esneklik getirilmiş ve ayrı gözlem ve sınıflandırma merkezlerinin yokluğu halinde gözlem ve sınıflandırmanın kadın, çocuk, kadın ve erkek gençlik kapalı ceza infaz kurumlarının bu hizmete ayrılan bölümlerinde gerçekleştirilmesi uygun sayılmıştır.

Gözlem sırasında hata payını en aza indirgeyebilmek için, hükümlülerin etkilerden arındırılarak incelenebilmelerini olanaklı kılmak üzere tek kişilik odalarda işlemlere tabi tutulmaları öngörülmüştür. Ağırlaştırılmış müebbet hapis ve müebbet hapis cezalarına veya iki yıldan fazla süreli hapis cezasına mahkum olanlar, haklarında uygulanacak rejimi ve gönderilmeleri gereken infaz kurumunu ve bu maksatla kişisel ve sosyal özelliklerini belirlemek için Kanunda gösterilen esaslar uyarınca gözleme tabi tutulurlar. Gözlem süresi altmış günü geçemez.

Gerekli hizmet birimlerinin kurulması, uzmanların yetişmesinin zaman alması ve uygulamada doğuracağı ekonomik sorunlar nedeniyle, hükümlü kişiliğine, sair hallerine, suçun işlenmesindeki özelliklere göre gerektiğinde gözleme tabi tutulmayabilir ve ayrıca kısa süreli hapis cezasına mahkum olanlar için bilimsel gözlem yapılmaması uygun görülmüştür.

İnfaz kurumuna kabul edilecek hükümlülerin kişisel ve adli durumları birbirinden farklı bulunduğundan farklı kişilikleri nedeniyle başkalarına zararlı etki yapabilmeleri veya kişiliklerinden başkalarının yararlanması olanaklıdır. Bu nedenle yönetim ve güvenlik gerekleri yönünden ve uygulanacak iyileştirme metot ve programları bakımından tutuklu ve hükümlüleri gruplandırmak zorunludur. İşte CGİK.'nin 24. maddesinde gruplandırmada göz önünde bulundurulacak kişisel ve adli durum ile esaslar gösterilmiştir. Hükümlüler gruplandırmalarına göre ya ayrı kurumlarda bulundurulacak veya bir kurumun ayrı kesimlerine konulacaklardır.

Girişte toplanan bilgi ve bulgular, tutuklu ve hükümlünün özel barınma ihtiyacını tanımlama için kullanılabilir. Tutuklu ve hükümlünün yerlerinin belirlenmesi, sağlık ve cezaevi personeli tarafından yapılmalıdır. Bu husus saldırı, baskı ve hastalıkların sirayeti risklerinin azaldığı bir çevre oluşturulması için önemlidir.

Gruplandırma sistemi, hükümlüler arasında çatışmaların asgariye indirilmesine neden olacağı gibi, stres ve enfeksiyon hastalıklarının da daha az görülmesine neden olacaktır. CGİK.'nun 24. maddesinin ilk fıkrasında “*hükümlülerin; a) İlk defa suç işleyenler, mükerrirler, itiyadi suçlular veya suç işlemeyi meslek edinenler, b) Akli ve bedensel durumları nedeniyle veya yaşları itibarıyla özel bir infaz rejimine tabi tutulması gerekenler, c) Tehlike hali taşıyanlar, d) Terör suçluları, e) Suç örgütlerine veya çıkar amaçlı suç örgütlerine mensup olan suçlular olmak üzere gruplara ayrılacağı*” belirtilmiştir.

Maddenin ikinci fıkrasında ise hükümlülerin ayrıca yaşları, hükümlülük süreleri ve suç türleri itibarıyla da gruplandırılacağı düzenlenmiştir. Şu an için uygulamada müstakil gözlem ve sınıflandırma merkezleri kurulmadığından bu merkezler kuruluncaya kadar, Bakanlıkça belirlenen ve uygun görülen yerlerdeki kapalı, yüksek güvenli kapalı, kadın kapalı, çocuk kapalı, gençlik kapalı ceza infaz kurumlarının özel olarak düzenlenen bölümleri gözlem ve sınıflandırma merkezi olarak kullanılacaktır.

17 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri Yönetmeliği, gözlem ve sınıflandırma merkezlerinin kuruluş, görev ve çalışmaları ile hükümlülerin gözlem ve sınıflandırmalarına dair usul ve esasları ayrıntılı biçimde düzenlemektedir. Bu Yönetmelik hükümleri, ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlülerin gözlem ve sınıflandırmalarının yapılması ile durumlarına uygun kurumlara dağıtılmaları ile ilgili hükümleri kapsamaktadır. Bu Yönetmelik, dayanağını 5275 Sayılı CGİK.'nun 6. maddesinin 1. fıkrasının (d) bendi ile 13. maddesinden almaktadır.

Bireyselleştirmenin amacı, her hükümlüye onun kişiliğine en uygun metot ile davranmadır ve gruplandırma, bireyselleştirmenin ön koşuludur. Şu bir gerçektir ki, yeniden sosyalleştirme metotlarının rolü dikkate alınmaksızın, hükümlülerin gruplandırılması anlamsızdır ve ayrıca, gözlem ve gruplandırmayı yapacak personelin niteliği de o gruplandırmayı belirler. Örneğin, tecavüz suçundan hüküm almış bir kişinin -uygulamada da karşılaştığımız üzere- Kanununun 23. maddesinde belirtilen gözlem ve sınıflandırmada dikkat edilmesi ve araştırılması gereken hususların hiç dikkate alınmadığı görülmektedir. Gözlem ve sınıflandırma için araştırılması gereken

hususlar araştırılmadığı için, önyargının olması ve bakış açısı değişmediği için hükümlü, mahkemeden aldığı ceza ile birlikte cezaevinde ayrıca cezalandırılmaktadır. Bunun yanında, Kanununun 23. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendinde gözlem ve sınıflandırma merkezlerinde mümkün olduğunca kriminoloji, ceza adaleti, davranış bilimleri, adalet psikolojisi veya ceza hukuku alanında bilgi ve deneyime sahip yöneticiler, psikiyatri uzmanı, hekim, adli tıp uzmanı, psikolog, pedagog, çocuk gelişimcisi, sosyal çalışmacı, psikolojik danışman, rehberlik uzmanı ve öğretmen gibi uzman görevliler ile diğer kurum görevlileri bulundurulur denmektedir. Oysa ülkemizdeki cezaevlerinde yukarıda sayılan nitelikte yeterli personel yoktur ve sağlık sorunu olan hükümlü için cezaevinde sağlık ekibi değil sadece pratisyen bir hekim vardır ve hükümlünün sağlık sorununun ne olduğunu incelemeyen sadece ilaç yazmaktadır ve pratisyen hekimin yanında bulunan sağlık memuru da iğne yapmaktadır. 01.05.2006 tarihi itibarıyla ceza infaz kurumlarında personel kadro durumuna baktığımızda; uzman doktor için kanuni kadro 5 iken, dolu kadro yoktur. Kanuni kadro doktor için 276 iken dolu kadro 121'dir. Sağlık memuru için kanuni kadro 173 iken dolu kadro 109'dur. Diş doktoru için kanuni kadro 129 olup, dolu kadro 91'dir. Yine istatistiki verilere göre, ceza infaz kurumlarında sosyal çalışmacıların kanuni kadrosu 775 olup, dolu kadro sayısı 78'dir. Ceza infaz kurumlarında görev yapacak psikologlar için kanuni kadro 775 olup, dolu kadro 95'dir. Öğretmenler için ise kanuni kadro 572 olup, dolu kadro 174'dir.¹⁴⁵ Durum böyle iken, bu hükmün Türkiye koşullarında lehe uygulanması şu an mümkün gözüküyor. Ancak, kanunlarda yer alan hükümleri uygulayabilmek için alt yapı çalışmaları başlamıştır. Gözlem ve sınıflandırma merkezleri kurulmuş, hem eğitilmekte olan personellerin eğitimlerini tamamlayıp göreve başlamaları hem de diğer uzmanların bu merkezlerde görev almaya başlamasıyla birlikte gözlem ve sınıflandırmanın hükümlere uygun bir şekilde, kişiyi esas alarak uygulanıp uygulanmadığı ve etkilerinin nasıl olduğu ancak o zaman görülebilecektir.

CGİK.'nin dördüncü kısmı "iyileştirme" başlığı altında, bu kısmın birinci bölümünde "bireyselleştirme" adı altında düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre 73. madde şu şekilde düzenlenmiştir: "*1) Hükümlünün geçmişi, suçluluk nedenleri, suç sicili, fizik yeteneği ve ruhsal yapısı, kişisel doğası, arz edebileceği tehlike halleri, hapis cezasının süresi, salıverildikten sonraki beklentisi dikkate alınarak, toplumun hukuka uygun hareket eden ve üretken bir üyesi olarak yaşamını sürdürmesini sağlayacak ve*

¹⁴⁵ Ceza İnfaz Kurumları Personel Kadro Durumu; <http://www.adalet.gov.tr.>, s.z.t:01.12.2006

bireysel ihtiyaçlarına uygun bir biçimde iyileştirme programları uygulanır. Bu programların hazırlanması ve uygulanması amacıyla ceza infaz kurumlarında eğitim ve psiko-sosyal hizmet servisleri oluşturulur.

2) *Hükümlü, amaca uygun iyileştirme gereklerinin gerçekleştirilebileceği kurumlara veya bölümlere yerleştirilir.”.*

Yeniden sosyalleştirme programlarının Türkiye’de bu koşullar altında başarıya ulaşma şansı zayıftır. Nedeni ise, her suçlunun ayrı birer hikayesi olması ve bu nedenle her suçlu için ayrı bir bireyselleştirilmiş iyileştirme programına ihtiyaç duyulmasıdır. Her suçlu için ihtiyaç duyulan ayrı bir iyileştirme programı ise çok masraf gerektirip, idarede güçlüklerin yaşanması sorunlarını ortaya çıkarmaktadır.¹⁴⁶ Ancak daha öncede değinildiği gibi, eğitimli personellerin yetiştirilip, bir an önce merkezlerin kurulması ve cezaevlerinin bu programların uygulanabilmesine uygun ortam olacak şekilde tekrar düzenlemesi halinde iyileştirme programlarında başarı şansı artar. Ancak, çok masraf gerektiren bir çalışma olduğundan ya özelleştirme yoluna gidilecek (tezin ileriki bölümlerinde özelleştirme konusuna ayrıntılarıyla değinilmiştir) ve/veya gönüllü kuruluşlar ve vakıflar masrafların en azından bir bölümünü karşılamaya çalışacaklardır.

1. Yeniden Sosyalleştirme Programları

a) Çalışma, Meslek Kazandırma

Yeniden sosyalleştirme bakımından çalışmanın büyük önemi vardır. Çalışma, yeniden sosyalleştirmenin belirleyici koşulu olarak, infaz gerçeğinin önemli bir kısmını oluşturur ve günü yenmeye yardım eder. Avrupa’da ve tüm Dünya’da çalışma, infazın içeriğinin esasını oluşturur. İnfaz çalışması bir fiyat-yarar analizi içinde, sadece ekonomik faaliyetleri ortaya koymaz; aynı şekilde yeniden sosyalleştirmenin belirleyici koşulu olarak karakterize edilir.¹⁴⁷ Ayrıca, çalışmanın eğitim düşüncesi yönüyle de ele alınması gerekir. Çalışma, sadece yük veya oyalanma olarak görülemez, aksine insanı kendi ayakları üzerinde durduran, ona bağımsızlık ve özgürlük olanağını veren, onu bir bütün değerin yaratılmasına katan ve onu kendiliğinden cesaretlendiren bir araçtır. Çalışma, çalışanın kendine güvenini teşvik eder ve bütüne tek başına katılma görünüşünü açar.¹⁴⁸ Hükümlülerin çalıştırılması, onların o kurumda bulunmalarından ve

¹⁴⁶ Jahic, Galma; a.g.m.; s. 173

¹⁴⁷ Kaiser,Günther;Strafvollzug im Europaeischen Vergleich Darmstadt, 1983, s.220 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 246)

¹⁴⁸ Peters, Karl; Grundprobleme der Kriminalpaedagogik; Berlin, 1960, s.220 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 246)

bunun nedenlerinden dolayı yaşayabilecekleri depresyonu yaşamamalarını veya en hafif şekilde atlatmalarını sağlayabilir.

CGİK.'nun 25. maddesinde ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alan hükümlülerin tek kişilik odalarda barındırılacağı, hiçbir suretle ceza infaz kurumu dışında çalıştırılmayacağı ancak, yaşadığı yerin olanak verdiği ve idare kurulunun uygun göreceği bir sanat veya meslek etkinliğini yürütebileceği hükme bağlanmıştır.

CGİK.'nun 29. maddesinde kurum hekimi tarafından ruhsal ve bedensel olarak sağlıklı olduğu belirlenen meslek sahibi olmayan hükümlüler ile meslek sahibi olan istekliler kurum imkanları ölçüsünde belirlenen ücret karşılığında atölye veya işyurtlarında çalıştırılabileceği hükme bağlanmıştır.

İkinci fıkrada çalıştırmanın temel amacı, hükümlülerin salıverilmeden sonraki yaşamlarını sürdürebilecek bir meslek veya sanatı öğrenmeleri veya önceden sahip oldukları meslek veya sanatı koruyup geliştirmeleri olarak belirlenmektedir. Bu nedenle çalışma, hükümlü için bir hak ve aynı zamanda bir ödevdir. Maddede, hükümlülerin kurumda, işyurtları veya atölyelerde çalıştırılacakları; çalıştırmada yetenek, beceri, eğilim, zihinsel, bedensel ve ruhsal durumlarının göz önünde bulundurulacağı belirtilmiştir.

Kanunun 30. maddesinde hükümlülerin ceza infaz kurumu dışında çalıştırılma olanakları düzenlenmiştir. Maddenin 1. fıkrasında açık ceza infaz kurumlarında bulunanlar ile kapalı ceza infaz kurumlarında bulunup da açık ceza infaz kurumlarına ayrılmaya hak kazanmış hükümlülerin kurum dışındaki iş alanlarında çalıştırılabileceği ve 2. fıkrasında açık ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlülerin ceza infaz kurumu görevlileri gözetiminde, kapalı ceza infaz kurumunda bulunan hükümlülerin ise iç ve dış güvenlik görevlilerince alınacak tedbirler altında çalıştırılacağı belirtilmiştir. Hükümlülerin kurum dışında çalışma esasları tüzükte gösterilmiştir.

Bilimde “alla perto” olarak da tanımlanan bu çalıştırma biçimi, tarım, deniz ve su ürünleri avcılığı, inşaat, yol, maden, orman gibi iş alanlarında geçerli olacak ve ekip halinde yürütülecektir. Bireysel olarak bu tür çalıştırma yaptırılamaz.¹⁴⁹

Kanunun 31. maddesi cezasının en az bir yılını çekmiş ve iyi halli olduğu saptanmış hükümlülerin kurum içi hizmetlerde çalıştırılmalarına olanak tanımaktadır. Ancak hükümlüler, yöneticilerin ve personelin kişisel işlerinde çalıştırılmazlar.

¹⁴⁹ Ceza ve Tedbirlerin İnfazı Hakkında Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu; <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss710m.htm,s.z.t.: 20.05.2005>

Ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlülerin eğitilerek topluma kazandırılmaları, bir meslek sahibi olmaları veya boş zamanlarını değerlendirmeleri önem taşıdığından, mutfak işlerinde, temizlik işlerinde, kütüphane ve revir gibi yerlerde çalıştırılmalarına olanak sağlanmaktadır. Ancak böyle çalıştırılacak hükümlülerin, durumlarına uygun kurum işlerinde istihdamları gereklidir. Örneğin bir yazar olan hükümlünün kütüphane yerine temizlik işinde istihdamı, durumuna uygun olmaz. Durumuna uygun işlerde çalıştırılmaları gereklidir. Böylece hükümlü hem bir meslek veya sanat öğrenebilmekte hem de boş zamanını değerlendirerek cezaevinin sıkıcı atmosferini yumuşatabilmektedir.¹⁵⁰

Kanunun 32. maddesinde, çalışan hükümlülere kurum işyurtları ve atölyelerinde, kurum içi hizmetlerde veya kurum dışında çalışmaları sonucu üretimleri karşılığında elde edilen gelirden ücret ödeneceği ve bu hükümlülerin sosyal haklardan yararlandırılacağı hükme bağlanmıştır. Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumunun Kuruluş ve İdaresine İlişkin Kanununda da konunun detayları düzenlenmiştir.

Çalışma ve mesleki eğitim ile ilgili CGİK.'da yer alan hükümleri uygularken idarenin büyük bir hassasiyetle hükümlülerin kötü koşullarda çalıştırılmamasına, çalışma süresinin uygun olmasına, hakkaniyete uygun ücret ödenmesine, çalışma koşullarının sağlık ve güvenlik kurallarına uygun olmasına, özel işlerde çalıştırılmamasına, çalışmanın hükümlünün temel eğitim, sportif faaliyetler, kültürel etkinlikler, dini ibadet vb. faaliyetlerini engellememesine dikkat etmesi gerekir.

Kanunun 8. Bölümünde Disiplin Ceza ve Tedbirleri, Ödüllendirmeyi düzenlemiştir. Buna bağlı olarak 41. maddede¹⁵¹ ücret karşılığı çalışılan işten yoksun

¹⁵⁰ Ceza ve Tedbirlerin İnfazı Hakkında Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu; <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss710m.htm>

¹⁵¹ CGİK madde 41: (1) Ücret karşılığı çalışılan işten yoksun bırakma cezası, hükümlünün kurum yönetiminde ücret karşılığı çalıştığı işten bir aydan üç aya kadar yoksun bırakılmasıdır.

(2) Ücret karşılığı çalışılan işten yoksun bırakma cezasını gerektiren eylemler şunlardır:

- a) İş elbisesini giymemek.
- b) İş yerini izinsiz terk etmek.
- c) İş yerindeki çalışma yönergelerine uymamak.
- d) İşte gerekli özeni göstermemek veya işin gereği olan özeni göstermemek.
- e) Başkalarının ciddiyetle çalışmalarını engellemek.
- f) İşte kullanılan aletleri ve gereçleri kasten bozmak.
- g) İş yerini veya çalışanları dikkatsiz ve tedbirsiz davranışlarıyla tehlikeye düşürmek veya bunlara ağır zarar vermek.
- h) İşin kasten kötü yapmak veya gerektiği halde çalışmamak.

bırakma disiplin cezası düzenlenmiştir. Ücret karşılığı çalışılan işten yoksun bırakma cezasını gerektiren eylemler maddenin 2. fıkrasında tek tek gösterilmiştir. İnfazın amacı hükümlünün yeniden sosyalleştirilmesi, iyileştirilmesi ise bu yasaktan dolayı hem çalışma isteğinde olan hükümlülerin boşluğa düşmelerine neden olacağı hem de özellikle çalışmaya mecbur olan hükümlülerin (çünkü bir çok hükümlü bu çalışmalardan elde ettiği ücreti muhtaç olan ailelerine göndermektedir) olduğu dikkate alınmadığı görülmektedir. Bu disiplin cezası yerine işten yoksun bırakma cezasını gerektiren eylemleri yapan hükümlüler için başka bir disiplin cezası verilmeli ve bu hüküm kaldırılmalıdır.

Kanunun 89. maddesine göre hükümlünün koşullu salıverilmesi için, hükümlünün iyi halinin saptanmasında, bu Kanunun 107. maddesinde öngörülen süreleri kurumların düzen ve güvenliği amacıyla konulmuş kurallara içtenlikle uyarak, haklarını iyi niyetle kullanarak, yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirerek geçirmiş olmaları ve ceza infaz kurumu yönetimince bu hususları da içeren ve iyileştirme programlarına göre toplumla bütünleşmeye hazır olduğunun disiplin kurulunun görüşü alınarak idare kurulunca belirlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Hükümlü için salıverildikten sonraki yaşamını düzenlemede en önemli sorun iş bulmak veya kendi işini kurmaktır. Buna bağlı olarak tamamlayıcı bir hükümle 91. madde hükümlüye iş bulmada yardım hususunu düzenlemiştir. Bu konuda öncelikle hükümlünün çaba sarfetmesi gerektiği vurgulanırken hükümlü, salıverildiğinde iş bulması veya kendi işini kurması yönünde özendirilir. Bu konuda gönüllü kişi ve kuruluşlar ile resmi kurumlarla işbirliği yapılır. Bu husustaki ayrıntılar ise tüzükte gösterilmiştir.

Kanunun 105. maddesinde kamuya yararlı bir işte çalıştırma ile ilgili bir düzenleme mevcuttur. Kaiser ve Schöch, kamuya yararlı bir işte çalıştırma konusunda, asıl cezaya alternatif olarak kamuya yararlı işte çalışma için, masraf noktaları yanında onun vasıtasıyla gerçekleştirilebilecek çeşitli ceza amaçları uyumundan söz ederler. Fail için cezanın kötülüğü, günümüz toplumunda daima yüksek değerlendirilen özgürlükten yoksunluk içinde bulunduğu, sosyal çalışma vasıtasıyla topluma tazmin yapıldığı, failin sosyal bağlantıları saldırı vasıtasıyla rahatsız edilmeden yeniden sosyalleştirilmesinin bu şekilde kolaylaşacağı ve teşvik edileceği; devamlı çalışma ile çalışma davranışını

öğreneceği, sosyal sorumluluk duygusunun gelişeceği ve daha önemlisi kendisine güvenin oluşacağını belirtirler¹⁵².

CGİK.'nin 150. maddesine göre, “*Türk Ceza Kanununun 50. maddesinin birinci fıkrasının (f) bendinde yer alan kısa süreli hapis cezasının yaptırım seçeneklerinden kamuya yararlı bir işte çalıştırma; hükümlünün, ücretsiz olarak bir kamu kurumunun veya kamu yararına hizmet veren bir özel kuruluşun belirli hizmetlerinde çalıştırılmasıdır.*

Denetimli serbestlik ve yardım merkezleri, bölgelerinde bulunan bu tür kurumlardan hükümlüleri ne suretle çalıştırabileceklerine dair bilgi alırlar ve hizmetler listesini oluştururlar. Bu listeler mahkemelere verilir. Mahkeme, bu listelerden uygun gördüğü hizmeti ve süresini hükümlüye önerir ve bunu reddetme hakkına sahip olduğunu hatırlatır.

Diğer bir hapis cezasına hükmedildiğinde kamu yararına çalıştırma kararı verilemez.

İki yıl veya daha az süre ile hapis cezasına mahkum olanlardan, hükümlülük süresinin yarısını iyi halle geçirenlerin, istekleri bulunmak koşuluyla kendilerinin veya yasal temsilcilerinin veya Cumhuriyet Başsavcılığının istemi üzerine, mahkumiyet sürelerinin geriye kalan yarısını kamuya yararlı bir işte çalıştırılmasına mahkemece karar verilebilir.

Mahkeme kararında belirtilen çalışma esasları ile rejimlere uymama halinde, geri kalan ceza aynen çektirilir.” denmektedir.

Bu aşamada denetimli serbestlik konusuna da değinmekte yarar var. İngiltere, ABD ve özellikle Kanada’da uygulanan denetimli serbestlikte hükümlü, kesin bir takım yükümlülüklerle tabi tutulmaktadır. Bu yükümlülüklerin mutlaka kanun tarafından gösterilmesi şart değildir. Bu yükümlülükler, hapis cezasıyla birleştirilmemiştir; ancak onların ihlali halinde hapis cezası infaz olunacaktır. Denetimli serbestliğin en önemli özelliği, hakimin bunun koşullarını her suçlunun özelliğine göre belirleyebilmesidir. Denetimli serbestliğin özel bir şekli de, genellikle düşük risk grubundan suçlulara uygulanan yoğun gözetim olup; bu, riski kontrol altına alma yoluyla toplumu korumayı amaçlar. Yoğun gözetim programına dahil olan hükümlüler, basit denetimli serbestlikten farklı olarak çalışmak zorunda olup, bunlara çok sıkı kurallar uygulanır ve bunlara aykırılığın yaptırımı ise hapistir. Yoğun gözetimin başarısı, görevlilerin,

¹⁵² Kaiser Günther – Schöch Heinz, a.g.e.; s.133 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 442)

hükümlü ile bire bir ilişki içinde olmaları gerektiğinden, iyi yetişmiş gözetim görevlilerine ve onların sayısına bağlıdır.¹⁵³

İnfaz sisteminde denetimli serbestlik konusu Türk hukukuna ve toplum hayatına girmeye başlamıştır. Konuya ilişkin mevzuat çalışmasında İngiltere ve AB'den destek alınmıştır. "Denetimli Serbestlik Hizmetlerinin Geliştirilmesi Projesi" hazırlanmıştır. Adalet Bakanlığı denetimli serbestliğin, ceza verildikten sonra infazla birlikte gündeme gelen bir durum olduğunu; önceki düzenlemelere göre şartlı salıverilmeden yararlananların akıbetinin bilinmediğini ifade etmiştir. Adalet Bakanlığı, bazı suçlar bakımından, suç işleyenlere hapis cezası yerine uygar ülkelerde de benimsenen eğitim kurumuna devam etmesini sağlama, kamu kurumunda çalışma ve benzeri tedbirlerin uygulanabileceğini; denetimli serbestlik ile şartlı salıverilenlerin denetim altına alınarak topluma uyumunun sağlanabileceğini ifade etmiştir.¹⁵⁴

Ancak bu sistemin uygulanabilmesi ve azami ölçüde yarar sağlanabilmesi için eğitilmiş personele ihtiyaç olduğu bir gerçektir. Bunun için Adalet Bakanlığı, İngiltere ve AB'den destek isteyeceklerini ifade etmiştir.¹⁵⁵ Tüm bu aşamalardan sonra 03.07.2005 tarihinde 5402 Sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu çıkarılmış olup, bu Kanunun 27. maddesine dayanılarak 20.12.2005 tarihinde Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği çıkarılmıştır. 5402 Sayılı Kanun gereğince Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü bünyesinde Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden Sorumlu Daire Başkanlığı kurulmuştur. 15.08.2005 tarihinde hizmete başlayan Dairede; Denetimli Serbestlik Şubesi, Genç ve Çocuk Denetimli Serbestlik Şubesi ile Koruma Kurulları ve Yardım Şubesi olmak üzere 3 şube hizmet vermektedir. Yine bu Kanuna göre taşra teşkilatlanması öngörülmüş olup, şu an 133 denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlükleri ülke genelinde hizmet vermektedir.¹⁵⁶ Ayrıca, Denetimli Serbestlik Şube Müdürlükleri tüm sanık veya hükümlülere hizmet vermeyecektir. Bu birimlerin hizmetlerinden yararlanmak için bazı şartlar aranmaktadır. Buna göre cezaları ertelenen, salıverilen veya haklarında hapis cezası dışında herhangi bir tedbire hükmedilen hükümlüler ile suçtan zarar görenlere (mağdurlara) hizmet verilecektir.

¹⁵³ Sokullu Akıncı, Füsun; Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar ve Alternatifleri, in:21. Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu (21-22 Ocak 2000), Ankara, 2001, s.55 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 446)

¹⁵⁴ "İnfaz Sisteminde Denetimli Serbestlik"; www.milliyet.com.tr/2005/11/11/son/indexiy_tam.html, s.z.t.:12.11.2005

¹⁵⁵ "İnfaz Sisteminde Denetimli Serbestlik"; www.milliyet.com.tr/2005/11/11/son/indexiy_tam.html

¹⁵⁶ Şubelerimiz; http://www.cte-dsm.adalet.gov.tr/tr/index_tr.asp, s.z.t.:06.12.2006

Denetimli serbestlik ve yardım merkezlerinin görevlerini ana hatlarıyla düzenleyen CGİK.'nun 104. maddesinde bu birimlerden yararlanacak kişiler arasında adli kontrole tabi olanlar sayılmamakla birlikte, haklarında adli kontrol kararı verilenlerin de denetimli serbestlik sürecine dahil edilmeleri gerekmektedir. Bu sonuca adli kontrolün düzenlendiği CMK.'nun 109. maddesinden ulaşmak mümkündür. Bu maddeye göre, kanunda belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilir. Adli kontrol şüphelinin bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulmasını içerir. Bu yükümlülükler; yurt dışına çıkmamak, hakim tarafından belirlenen yerlere belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurmak, hakimin belirttiği merci veya kişilerin çağrularına ve gerektiğinde mesleki uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak, her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmek, özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığında arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etmek, şüphelinin parasal durumunun göz önünde bulundurularak, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri, Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hakimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak, silah bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silahları makbuz karşılığında adli emanete teslim etmek, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hakim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere ayni veya kişisel güvenceye bağlamak, aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkum edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermektir.

Denetimli serbestlik ve yardım birimlerinin hizmet vereceği son grup ise suç mağdurlarıdır. Türk Hukuk sisteminde ilk kez bu kapsamda mağdur haklarına yönelik bir düzenleme yapılmış olması çok önemlidir. Ancak, kimlerin hangi suçun mağduru olacağı daha çok her olayın kendi özelliklerine göre uygulamada belirlenecektir.

CGİK.'nun 114. maddesi tutuklulardan da çalışmalarını istenebileceğini ancak, buna mecbur tutulamayacaklarını düzenlemiştir. İdare, tutuklular istediklerinde barındırıldıkları odalarda çalışmalarına izin verebilir. Odada çalışma imkanı yoksa, tutukluların iş yerlerinde çalışmalarına da izin verilebilir. Bu takdirde kendileri hakkında çalışmakta olan hükümlülere ait rejim uygulanır.

Türk Hukukunda, Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük de tutuklu ve hükümlülerin çalışmasına ilişkin esasları ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir.

Çağdaş infaz anlayışına paralel olarak hükümlü ve tutukluların topluma yapıcı, yararlı bireyler olarak geri dönmelerinin sağlanmasına yönelik Adalet Bakanlığı tarafından eğitim programları yürütülmektedir. Bu programlardan bir kısmı hükümlü ve tutukluların katılması zorunlu olan programlardır. Uygulanması zorunlu programlardan biri “meslek eğitimi”dir. Kurumlarda meslek eğitimi çalışmalarının bir kısmı kurslar yoluyla sürdürülmektedir. Bu kurslar, Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanarak teşkilata gönderilen “Meslek Eğitimi Müfredat Programı” temel alınarak çeşitli kurum ve kuruluşların işbirliği ile açılmakta ve kurslar sonunda başarılı olanlara sertifika verilmektedir. Kurslar yöresel özellikler, salıverilme sonrası bir işe girme, özel bir iş yeri açabilme, meslek kredisi alabilme gibi esaslar göz önünde tutularak açılmaktadır. Bu amaçla hükümlü ve tutukluların tahliyelerinden sonra daha kolay iş bulabilmeleri veya bir iş kurmaları amacıyla yapılacak mesleğe yönlendirme çalışmaları ve işgücü yetiştirme kursları düzenlemek için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile yapılacak işbirliğinin esasları 24.07. 2002 günü imzalanan Protokolle belirlenmiştir. Ayrıca, Milli Eğitim Bakanlığı ile yapılan 21.02.2000 tarihli Protokolle de il ve ilçe Halk Eğitim Merkezleri iş birliğiyle çeşitli meslek kursları düzenlenmektedir.¹⁵⁷

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 26/07/2005 tarih ve 09/13-33 sayılı Genelgesinin dördüncü bölümünde ise iş ve meslek eğitimi düzenlenmiştir. Genelgeye göre iş ve meslek eğitimi, hükümlü ve tutukluların verimli, üretken bireyler olarak toplum yaşamına uyumlarını sağlamak, salıverilmelerinden sonra gelir getirecek bir meslek edinmelerine yardımcı olmak amacıyla uygulanacaktır. Müdürü bulunan kurumlarda üç aylık, müdürü bulunmayan kurumlarda altı aylık dönemlerde, yeterli sayıda iş ve meslek eğitimi kursu açılacak ve tutuklu ve hükümlülerin söz konusu kurslara katılmaları sağlanacaktır. Kursların ders saatleri meslek eğitimi müfredat programlarında belirlendiğinden bir kursun bitmesine yakın diğer kursun açılması için hazırlıklar yapılacaktır. Hükümlü ve tutukluların yeteneklerine uygun meslek kurslarının seçilebilmesi için psiko-sosyal yardım servisi ile eğitim servisinin görüşlerinden yararlanılacaktır. Kursların halk eğitim müdürlükleri, üniversiteler, belediyeler, ticaret ve sanayi odaları, meslek federasyonları gibi kurum ve

¹⁵⁷ Arslan, Orhan; Kişisel Görüşme, Adalet Bakanlığı Gazi Ek Binası, Ankara, 20.12.2006

kuruluşlar ile iş birliği yapılarak açılması sağlanacaktır. Halk eğitim müdürlüğüne kurs öğretmeni temin edilemediği takdirde, serbest meslek çalışanından, resmi veya özel kuruluşların personelinden “usta öğretici” olarak yararlanılacaktır. Kurum personelinden usta öğretici belgesine sahip olanlar, halk eğitim müdürlüğü ile iş birliği yapılarak görevlendirilebilecektir.¹⁵⁸

Ayrıca, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 14.06.2001 tarih ve 10/70 Sayılı Genelgesinin 4. maddesine göre, “*Hükümlü ve tutukluların ufak el işi faaliyetlerini (boncuk, maket, hamak, ağ, resim, vs.) gerçekleştirebilmeleri için cezaevinin uygun bölümleri bu amaca tahsis edilecektir. El işi faaliyetleri için gerekli malzemeler kantin vasıtasıyla sağlanacaktır. Kurum güvenliğini bozmamak kaydıyla bu faaliyetlere oda ve koşullarda da izin verilebilir. Ancak kesici, delici alet olarak kullanılacak türde olan iş malzemeleri, oda ve koşullara sokulmayacak ve el işi için ayrılan bölümlerde kontrol altında tutulacaktır*”.¹⁵⁹

Hükümlünün infaz sonrasına hazırlanma sürecinde, işlediği suçun önemini, sorumluluğunu ve bunun toplum dışı davranış olduğunu kabullenmesi sağlanırken, suçluluk duygusundan arındırılarak, sosyal sorumluluklarının bilincine varması, ancak mesleki eğitim sürecinde çalıştırılarak üretken bir kişilik kazanmasıyla mümkündür.¹⁶⁰ Bunun yanı sıra hükümlünün salıverilme sonrası geçimini sağlama açısından da mesleki eğitimin büyük yararı vardır. Türkiye koşullarına bakıldığında görevli personelin sayı bakımından ve eğitim bakımından yetersizliği, cezaevi koşullarının durumu gibi nedenlerle tutuklu ve hükümlüler için söz konusu kanun hükümlerinin lehe uygulanması şu aşamada zor gibi gözükse de personellerin eğitilip göreve başlaması ve yeni personellerin yetiştirilmeye başlanması ile denetimli serbestlik ve yardım merkezi ile koruma kurullarının kurulmuş olması önümüzdeki günlerde hükümlülerin iyileştirilmesi amacına ne kadar hizmet edip etmeyeceği görülebilecektir.

Türkiye’de hükümlülerin çalışmalarına bir iki örnek vermek gerekirse; Edirne Tarım Açık Cezaevi buna güzel bir örnektir. Bu cezaevinde hükümlüler tarım ve hayvancılık alanlarının yanı sıra, fırınlarda, çay bahçelerinde, inşaat alanlarında da çalışmaktadırlar. Hükümlülerin hem meslek sahibi olmalarını hem de gelir elde etmelerini sağlamak için Ceyhan Tarım Açık Cezaevinden de benzer bir çalışmaya

¹⁵⁸ Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 26/07/2005 tarih ve 09/13-33 Sayılı Genelgesi; www.cte.adalet.gov.tr/mevzuat/Genelgeler/gen3.asp-40k, s.z.t.:15.08.2005

¹⁵⁹ Demirbaş, Timur; a.g.e.; s.250

¹⁶⁰ Doğan, Bülent; Türk İnfaz Sisteminde İnsan Haklarının Gelişimi; in:21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu (21-22 Ocak 2000), Ankara, 2001, s.195 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 208)

rastlanmaktadır. Ceyhan Tarım Açık Cezaevinde hükümlüler parke taşı üretiyorlar. Hükümlülerin ürettiği parke taşları da Cumhuriyet Savcılığıyla yapılan anlaşma kapsamında ilçenin cadde ve sokaklarında değerlendiriliyor. Saraybosna'da yapılan bir sergiden örnek vermek gerekirse, savaşta kimsesiz kalan çocuklar yararına Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna'da açılan sergide; Ankara, Siirt, Sivas, Kırşehir, Adıyaman, Ayaş ve Edirne Açık Ceza İnfaz Kurumları ile Kütahya Kapalı-Açık, Midyat M Tipi Kapalı, Kozan M Tipi Kapalı ve Balıkesir Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarındaki tutuklu ve hükümlüler tarafından üretilen halı, kilim, çini, seramik, ayakkabı, gümüş, oniks, süs ve takı eşyaları, seccade, battaniye, nevresim takımı, nazar boncuğu gibi ürünlerin satışı yapılmıştır.¹⁶¹

Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurullarının kurulması ve yetiştirilmeye başlanan elemanların bir kısmının göreve başlaması ile Koruma Kurullarınca, ceza infaz kurumundan salıverilen hükümlülerin karşılaştıkları sosyal ve ekonomik sorunların çözümü ile toplumun bir bireyi olarak toplum içinde yerlerini almalarını sağlamak ve karşılaştıkları diğer güçlüklerin çözümünde yardımcı olarak topluma uyumlarını kolaylaştırmak ve meslek edinmelerini sağlamak amacıyla çeşitli projeler hazırlanmaktadır.

Hazırlanan bu projeler, 26/09/2003 tarih ve 25241 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Özürlü ve Eski Hükümlü Çalıştırmayan İşverenlerden Ceza Olarak Kesilen Paraları Kullanmaya Yetkili Komisyonun Kuruluşu ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 6. maddesi uyarınca, Para Cezalarını Kullanmaya Yetkili Komisyon toplantılarında değerlendirilmekte ve yararlı olacağı düşünülen projeler onaylanarak uygulanmaktadır. Bu kapsamda Tokat Koruma Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan, 17 eski hükümlünün katıldığı, 4 ay süreli "Doğalgaz Tesisatçılığı Meslek Edindirme Kursu Projesi" ile Eskişehir Koruma Kurulu tarafından bir eski hükümlü için hazırlanan, "Kendi İşini Yürütme Projesi" adı altındaki mobilya boyacılığı işi kabul edilmiştir. Kurslarını tamamlayan eski hükümlüler çeşitli işlere yerleştirilmişlerdir. Ayrıca 2006 yılının Temmuz ayında da Erzurum Koruma Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan 30 eski hükümlünün katıldığı, 112 gün süreli "Doğalgaz Tesisatçılığı Meslek Edindirme Kursu Projesi" hayata geçmiş olup, kurslarını tamamlayan eski hükümlülere doğalgaz, tesisatçılık ve kaynak işleriyle ilgili işyerlerine yerleştirilmişlerdir. Osmaniye Koruma Kurulu Başkanlığı tarafından

¹⁶¹ "Etkinlikler";www.cte.adalet.gov.tr/seslenis/arsiv/2004/02/faaliyetler.htm-31k, s.z.t.: 05.12.2005

hazırlanan, 12 eski hükümlünün katıldığı 75 gün süreli “Doğalgaz Tesisatçılığı Meslek Edindirme Kursu Projesi”, Malatya Koruma Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan, 10 eski hükümlünün katıldığı, 4 ay süreli “Doğalgaz Tesisatçılığı Meslek Edindirme Kursu Projesi”, Karaman Koruma Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan, 14 eski hükümlünün katıldığı 100 gün süreli “Doğalgaz Tesisatçılığı Meslek Edindirme Kursu Projesi” ve Burdur Koruma Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan, 10 eski hükümlünün katıldığı 22 gün süreli “Arıcılık Projesi” kabul edilmiş ve uygulanmıştır. Yozgat Koruma Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan, 20 eski hükümlünün katıldığı 30 gün süreli “Doğalgaz Tesisatçılığı Meslek Edindirme Kursu Projesi” de tamamlanmıştır. Verilen kurs sonunda belirli bir işi olmayan eski hükümlü kursiyerler bu konuda açılan işletmelerde işe başlamışlar ve aynı zamanda ustalık belgesi alabilmeleri için eğitimlerine devam etme olanağı yakalamışlardır. Şanlıurfa Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumunda meslek edindirme programı çerçevesinde 15 kadın dikiş kursundan, 23 erkek arıcılık kursundan sertifika almışlardır. Ayrıca, Malatya Koruma Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan hazır giyim ve elektrik kaynakçılığı ile ilgili meslek edindirme projeleri de uygulanmaya başlamıştır.¹⁶²

Tahliye sonrası hükümlülere müracaatları halinde ülke genelinde hizmet vermeye başlayan 133 denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlükleri ve koruma kurulları aracılığı ile yardımcı olunmaya çalışılmaktadır.

Bu konuyla ilgili son olarak söylenmesi gereken; kanunlarda yer alan hükümler olsun, yukarıda bahsi geçen Genelge ve Protokol olsun uygulamaya istenilen düzeyde yansıyamamasıdır. Ülkemizde ceza infaz kurumlarında hükümlülerin çalışması daha çok günü yenmeye, kurumun sıkıcı ortamından biraz uzaklaşmaya yönelik el becerilerinin geliştirilmesi adına yapılan çalışmalardır. Ancak hükümlülerin sosyalleştirilmesi sözkonusu ise o takdirde onlara meslek kazandırmamız gerekmektedir. Yeniden sosyalleştirme programlarının başarısı, hükümlü salıverildikten sonra belli olur. Hükümlüye salıverildikten sonra iş imkanı sağlayabilecek beceri kazandırmak gerekir. Mesleki eğitim vermek için yeterli alt yapı olmadığı ve ekonomik yetersizlikler olduğu gerekçesiyle ceza infaz kurumlarında yapılan çalışmalar genelde hükümlüye ilerde iş imkanı sağlayabilecek eğitimler olamamaktadır. Ancak, meslek eğitimi programı çerçevesinde verilen kurslar için de kurumun imkanı yeterli olamamaktadır. Bu nedenle ilgili kurum ve kuruluşların katılımının sağlanması

¹⁶² Arslan, Orhan; Kişisel Görüşme, Adalet Bakanlığı Gazi Ek Binası, Ankara, 20.12.2006

gereklidir. Kamu kuruluşları dışında çeşitli özel kişi veya kuruluşların da ceza infaz kurumlarında gönüllülük esasına dayanan mesleki eğitim çalışmaları teşvik edilmelidir. Ayrıca, Koruma Kurullarında da şu an çalışmaya başlayan eğitilmiş personeller, imkanları dahilinde talep eden hükümlülere işe yerleştirme konusunda ve ayni ile nakdi yardım etme konusunda hizmet vermeye başlamışlardır. Burada da Koruma Kurullarının yeni kurulmasının getirdiği bir çok sıkıntının giderilmesi ama özellikle de ekonomik sıkıntıların ve personel yetersizliğinin giderilmesi ile zamanla bu Kurulun işlerliğinin nasıl olacağını, amaca yeterince hizmet edip etmeyeceğini göreceğiz.

b)Eğitim ve Öğretim

Cezaevlerinde uygulanan ilk yeniden sosyalleştirme programları eğitimle ilgili olmuştur. Ülkemizde, ceza infaz kurumlarında, okuma-yazma, temel eğitim, çıraklık, açık lise ve açık öğretim gibi eğitim ve öğretime yönelik çeşitli programlar uygulanmaktadır. Bazı eğitim programlarına hükümlü ve tutukluların katılımı zorunludur. Aynı zamanda kurum idaresi de bu programları uygulamak zorundadır. Zorunlu olan eğitim programı “Okuma-yazma Yetişkinler II. Kademe Eğitimi Başarı ve İlköğretim Bitirme Kursları”dır. Okuma yazma bilmeyen, ilkokulu bitirmemiş ve ilköğretim diploması olmayan hükümlü ve tutuklular bu kurslara katılmak zorundadır. Kurslar kurum öğretmeni tarafından açılır. Adalet Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında yapılan 21.02.2000 tarihli Protokol çerçevesinde ülkenin genel eğitim sistemi içerisindeki programlar uygulanarak diploma verilmektedir. Kursun açılması kursa katılacakların belli bir sayıya ulaşması koşuluna bağlı değildir. Kursa katılacak bir kişi olsa bile açılması zorunludur. Bu kademede eğitim alanlardan kayıt ücreti kayıt yenileme ücreti vs. gibi her ne isim altında olursa olsun ücret alınmadığı gibi, gerekli eğitim materyallerinin tamamı da ücretsiz temin edilmektedir.¹⁶³

Uygulanması zorunlu olmayan programlarda ise kurum idaresi, istekli hükümlü ve tutuklulara destek olur, isteksizleri ise teşvik eder. Ancak buna rağmen hükümlü ve tutukluların zorunlu olmayan eğitim programlarına katılmama hakları bulunmaktadır. Bu programlardan biri “Orta Öğretim”dir. Hükümlü ve tutuklular Açıköğretim Lisesi kurslarına devam ederek Milli Eğitim İl Müdürlüğüne kurumlara gönderilen komisyonlar aracılığı ile sınavlara katılabilmektedirler. Bu programlar zorunlu olmadığından katılımın sağlanması için çeşitli teşvik yöntemleri uygulanmaktadır. Maddi teşvik olarak kurumlarda açık ilköğretim veya açık liseye devam edenlerden

¹⁶³ Arslan, Orhan; Kişisel Görüşme, Adalet Bakanlığı Gazi Ek Binası, Ankara, 20.12.2006

kayıt harcı, sınav ücreti, eğitimin devamı için gerekli diğer materyallerin bedeli talep edilmez. Bunlar Milli Eğitim Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır. Ayrıca, bu tür faaliyetlere katılanları manevi açıdan teşvik etmek, katılmayanları özendirmek amacıyla da her yıl diploma törenleri düzenlenmekte, eğitimin önemi vurgulanmakta, bu tür programlara katılanlara sağlanan kolaylıklar anlatılmaktadır.¹⁶⁴

Bu uygulama ile kişi, tutuklu ve hükümlü olsa da ülkenin genel eğitim sisteminden kopmamakta, salıverildikten sonra da kurumda sürdürdüğü eğitime herhangi bir hak kaybı olmaksızın devam edebilmektedir.

Bu programlardan diğeri ise “Yüksek Öğretim”dir. Hükümlü ve tutuklular, üniversiteye giriş sınavları ile Açıköğretim fakültesi sınavlarına kurumlara gönderilen komisyonlar aracılığı ile katılabilirler. Bu okullara devam ederken tutuklanan ya da hüküm giyenler de ceza infaz kurumunda yüksek öğretimlerine devam edebilirler. Ayrıca, bir yükseköğretim kurumuna devam eden öğrencinin tutuklanması ya da hüküm giymesi durumunda okul idaresinin kabul etmesi koşuluyla, gerekli güvenlik önlemleri altında kapalı kurumlarda sınavlara katılması sağlanmaktadır. Çeşitli nedenlerle ceza infaz kurumlarında okullarına devam edemeyen öğrencilerin müracaat etmeleri halinde öğrenim haklarının yitirilmemesi için girişimlerde bulunmaktadır. Ekstern (dışarıdan) eğitim kabul eden yüksek öğretim kurumlarında öğretim görenler de bu eğitime devam edebilmektedirler.¹⁶⁵

Kapalı kurumda bulunmanın doğal sonucu olarak devamı imkansız olan eğitim seçenekleri dışında, maddi ve manevi varlığın geliştirmek isteyen her hükümlü ve tutuklu bu olanaklardan yararlanabilmektedir.

Eğitim öğretim ile ilgili mevzuat hükümlerini incelediğimizde; Tüzüğü 104. maddesinde eğitim ve öğretimin tanımı ve ceza infaz kurumlarında verilmesinin amacı düzenlenmiştir. İşbu maddeye göre, “(1) Kurumlarda eğitim ve öğretim; hükümlüye yeni ve olumlu davranışlar kazandırmayı hedefleyen ve bu amacı gerçekleştirmek üzere beden, zihin, ahlak ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı bir biçimde gelişmiş bir yapıya, özgür ve bilimsel düşünceye, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan hakları ve onuruna saygılı, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek, bilgi, yetenek, beceri ve davranışlarını geliştirmek, birlikte çalışma ve iş görme alışkanlığı

¹⁶⁴ Arslan, Orhan; Kişisel Görüşme, Adalet Bakanlığı Gazi Ek Binası, Ankara, 20.12.2006

¹⁶⁵ Arslan, Orhan; Kişisel Görüşme, Adalet Bakanlığı Gazi Ek Binası, Ankara, 20.12.2006

kazandırarak yaşama hazırlamak, kendilerinin geçim ve mutluluklarını sağlayacak faaliyetleri içeren hizmetlerin bütünüdür.”.

Tüzüğün 105. maddesi eğitim programlarını düzenlemiştir. Buna göre, “(1) *Hükümlüye, kurumda bulunduğu süre içinde, kişiliğini geliştirecek, eğitimini güçlendirecek, yeni beceriler elde etmesini, suç işleme eğilimini yok etmeyi sağlayacak ve salıverilme sonrasına hazırlayacak eğitim programları uygulanır.*

(2) *Eğitim programları; temel eğitim, orta ve yüksek öğretim, meslek eğitimi, din eğitimi, beden eğitimi, kütüphane ve psiko-sosyal hizmet konularını kapsar.*

(3) *Eğitim programları, hükümlünün, yaş, cinsiyet, öğrenim durumu, ceza süresi, yetenekleri ve kültür durumuna uygun olarak hazırlanır.”.*

Tüzük 106’de öğretimden yararlanma konusu düzenlenmiştir. Maddeye göre, “(1) *Açık kurumlar ile çocuk eğitimevlerinde bulunan hükümlülerin örgün ve yaygın, kapalı kurumlarda bulunan hükümlülerin yaygın öğretimden yararlanmaları sağlanır.*

(2) *Hükümlülere okuma-yazma öğretilmesi, örgün veya yaygın öğretim kurumları aracılığıyla, kuruma gelmeden önce eksik kalan eğitimlerinin tamamlattırılması ve öğrenimlerini devam ettirilmesi sağlanır.*

(3) *İlköğretim ara sınıflarından terk olanlardan, örgün eğitim çağını geçirmiş onbeş ve daha üst yaşlarda bulunan her hükümlünün yaygın eğitime devam etmesi teşvik edilir.”.*

Tüzüğün 107. maddesinde ise kurumun olanakları elverdiği ölçüde eğitim ve öğretim ile ilgili özel kurslar açılabileceği; bu amaçla, Milli Eğitim Bakanlığı, diğer bakanlıklar ve özel kuruluşlarla işbirliği yapılabileceği belirtilmiştir.

CGİK.’da da eğitim ve öğretim ile ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. Suçluların eğitimi çağdaş toplumlarda, cezanın temel işlevlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Hükümlüler ceza süreleri içinde yeniden suç işlemelerini önleyecek ve salıverilmelerinden sonra yaşamlarını sürdürmelerini temin edecek çeşitli eğitim programlarına alınmalıdır. Özellikle uzun süreli hapis cezası çeken hükümlülerin salıverilmelerinden sonra karşılaşacakları sorunların çözüme kavuşturulması önemlidir.¹⁶⁶ Bu bağlamda CGİK.’nun 75. maddesi uyarınca hükümlüye, ceza infaz kurumlarında bulunduğu süre içinde kendisinin kişiliğini geliştirecek, eğitimini güçlendirecek, yeni beceriler elde etmesini, suç işleme eğilimini yok etmesini sağlayacak ve salıverilme sonrasına hazırlayacak programlar uygulanır. Ayrıca işbu

¹⁶⁶ Tamer, Selçuk; “Hükümlüleri İyileştirme (Tretman) Çalışmaları”; Adalet Dergisi, S.4-5-6, Eylül-Ekim 1986, s. 45

maddenin 2. fıkrasına göre, “Hükümlünün yaş, ceza süresi ve yeteneklerine öncelik verilerek ekonomik ve kültür durumuna uygun biçimde düzenlenen eğitim programları; temel eğitim, orta ve yüksek öğretim, meslek eğitimi, din eğitimi, beden eğitimi, kütüphane ve psiko-sosyal hizmet konularını kapsar.”.

CGİK.’nun 76. maddesinde de hükümlünün öğretimden yararlanmasının sağlanması düzenlenmiştir. Buna göre “Açık ceza infaz kurumları ile çocuk eğitimevlerinde bulunan hükümlülerin örgün ve yaygın, kapalı ceza infaz kurumunda bulunan hükümlülerin yaygın öğretimden yararlanmaları sağlanır.”.

CGİK.’nun 40. maddesinin 2. fıkrasının (b) ve (c) bentleri uyarınca eğitim yerini terk edenlere ve eğitimi savsaklayanlara kurumun kültürel ve spor etkinliklerine katılmaktan alıkoyma cezası verilir. CGİK.’nun 43. maddesinin 2. fıkrasının (e) bendi uyarınca da iyileştirme ve eğitim programları çerçevesindeki faaliyetlere tutuklu ve hükümlülerin katılmasını engelleyenlere ziyaretçi görüşüne çıkmama cezası verilir.

İnfaz kurumlarında karşılaşılan durum ise, bireylere uydurulmamış eğitim veya mesleki eğitim programlarıdır. Başarı ise, suçluların bireysel ihtiyaçlarına yönelik ve tam olarak uygulanan programlarda yatmaktadır.¹⁶⁷ Ayrıca, hükümlülerin cezaevinden salıverilmelerinde dışarıdan yardım almadan dışarıdaki hayata uyum sağlamaları zordur; çünkü, birçok hükümlünün evi olmadığı gibi aile bağları da zayıftır. Zengin değildirler ve cezaevine girmeden önce çalıştıkları işi kaybetmişlerdir. İşte buradaki ilk sorun masraflardan kaynaklanmaktadır. İyileştirme programlarının maliyetleri çok yüksektir. Hükümlü salıverilirken ihtiyacı varsa evine veya çalışma yerine gitmesine yetecek yol ve yiyecek parası, harçlık, iş kurması için ihtiyacı olan alet ve para temini gerekmektedir. Ülkemizde kısıtlı bütçe olanakları ile bu masrafların karşılanmasının güçlüğü dikkate alınarak CGİK. madde 77’de hükümlülerin iyileştirilme çabalarında başarıya ulaşılması için dernekler, vakıflar ve gönüllü kişi ve kuruluşlar ile işbirliği yapılabileceği; kamu kurum ve kuruluşların ise bu amaçla olanakları ölçüsünde, gerekli yardımları yapmakla yükümlü oldukları şeklinde bir düzenlemeye gidilmiştir. Ancak, bu yardımların da yeterli düzeyde olduğu söylenemez.

İyileştirme programlarında ikinci temel sorun ise bilinçtir. Sorun, cezaevine konan kişilere başta yöneticiler olmak üzere kurumdaki görevli kişilerin (öğretmen, sosyal hizmet uzmanı vs. dahil) bakış açısından kaynaklanmaktadır. Suçun sosyal ve ekonomik nedenlerini tamamen dışlayan bakış açısıyla cezaevine giren kişinin dışarıda

¹⁶⁷ Jahic, Galma; a.g.m.; s.174

olan “iyi insanlar” dünyasının dışında sayılarak, dışarıda yaşayan kişilerin sahip oldukları haklara artık sahip olmadıkları, dolayısıyla da iyi davranılmayı hak etmedikleri anlayışı vardır. Yöneticilerde ve cezaevinde görevli kişilerde bu bakış açısının hala çok değişmediği görülmektedir. Dolayısıyla bu kişilerin yanısıra, dışarıda yaşayan kişilerde de bu bakış açısı vardır. Kendilerini iyi insan olarak görüp, kanunlara saygılı davrandıklarından, kendilerinin bir mücadele sonucu elde ettikleri eğitimin, tedavinin ve hizmetin, hükümlülere sunulmasını görmekten pek memnun olmamaktadırlar.¹⁶⁸ Öncelikle bu bakış açısı değişmeli ve sonra da parasal kaynakların sağlanmasına çalışılmalıdır ki, iyileştirme programlarında arzu edilen başarıya ulaşılsın.

c) Boş Zamanın Değerlendirilmesi

Hükümlülerin boş zamanlarını değerlendirmesi onların manevi açıdan düzelmeleri, yeniden sosyalleştirilmeleri için önem arz etmektedir. Kanunlara aykırı davranan kişilerin cezalandırılıp, cezalarını çekmeleri için ceza infaz kurumlarına alınarak özgürlüklerinden mahrum bırakılması, bu kişilerin yaşam haklarını ortadan kaldırmaz. En baştan beri vurgulandığı gibi infazda ilke öç almak, kişiliği yok etmek değil aksine iyileştirme ve topluma yeniden kazandırmadır. Bu nedenle ceza infaz kurumlarının fiziki ve psikolojik yönden hükümlüler üzerinde yarattığı olumsuz etkiyi gidermek gerekmektedir. Bu bağlamda CGİK’da da çeşitli hükümler bulunmaktadır. Madde 60’da kültür ve sanat etkinliklerine katılma, ifade özgürlüğü düzenlenmiştir. Maddeye göre, “(1) Ceza infaz kurumlarında, olanaklar elverdiğince, kültürün ve sanatın çeşitli dallarını temsil eden programlar hazırlanır ve hükümlülerin bunlara katılmaları hususundaki usuller düzenlenir.

(2) Bu programların temel hedefi, hükümlülerin ifade yeteneklerini geliştirmelerini ve bilgilerini arturmalarını sağlamaktır.

(3) Kurumun kültür ve sanat programları, Adalet Bakanlığınca belirlenen esaslara göre kurum en üst amiri tarafından düzenlenir. Bu maksatla Devletin kültür ve sanat işleriyle görevli kuruluşları gerekli yardımları yaparlar.

CGİK. madde 61’de kütüphaneden yararlanma düzenlenmiştir. Buna göre, “(1) Ceza infaz kurumlarında, kurumun büyüklüğüne göre, kütüphane veya kitaplık oluşturulur. Kütüphanelerde veya kitaplıklarda verilen derslere kaynaklık edecek

¹⁶⁸ Demirci, Arzu - Üçpınar, Hülya; “F Tipi Cezaevlerinin Ceza İnfaz Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”; İzmir Barosu İnsan Hakları Hukuku ve Hukuk Araştırmaları Yayını, 1. Baskı, İzmir, Ocak 2001, s. 26 ve Jahic, Galma; a.g.m.; s.174

kitapların yanı sıra olanaklar ölçüsünde hükümlülerin boş zamanlarını değerlendirmelerini, okuma alışkanlığı edinmelerini ve kültür bakımından ufuklarını geliştirmelerini sağlayacak kitaplar da bulundurulur.

(2) Hükümlüye kurum kütüphanesinden yararlanma imkanı verilir.

(3) Bu hizmet, gezici kitaplıklarla da yerine getirilebilir.”.

Kanunun 88. maddesinde de hükümlünün, çalışma saatleri dışında ve belirlenecek düzene göre idarece düzenlenen kurslara katılabileceği ve kütüphaneden yararlanabileceği düzenlenmiştir. Tutuklu ve hükümlülerin süreli ve süresiz yayınlardan yararlanma hakkı vardır. Madde 62 uyarınca hükümlü, mahkemelerce yasaklanmamış olması koşuluyla süreli ve süresiz yayınlardan bedelini ödeyerek yararlanma hakkına sahiptir. Maddenin ikinci fıkrasında ise resmi kurumlar, üniversiteler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile mahkemelerce yasaklanmamış olması koşuluyla Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflar ve kamu yararına çalışan dernekler tarafından çıkartılan gazete, kitap ve basılı yayınların, hükümlülere ücretsiz olarak ve serbestçe verileceği ve ayrıca eğitim ve öğretimine devam eden hükümlülerin ders kitaplarının denetime tabi tutulamayacağı düzenlenmiştir. Maddenin 3. fıkrasında, kurum güvenliğini tehlikeye düşüren veya müstehcen haber, yazı, fotoğraf ve yorumları kapsayan hiçbir yayının hükümlüye verilemeyeceği belirtilmiştir.

Ceza infaz kurumlarında şu an hükümlü ve tutuklular üzerindeki fiziksel ve psikolojik olumsuz etkilerinin giderilebilmesi için, tiyatro, müzik, resim, folklor, el becerileri, satranç ve dil kursları, konferans, konser gibi çeşitli sosyal kültürel çalışmalar düzenlenmektedir. Hükümlü ve tutuklular bu çalışmalara dinleyici ya da izleyici olarak katılabilecekleri gibi, aktif görevler de alabilirler. Ayda en az bir kez çeşitli kurum ve kuruluşlardan gelen kişiler (mühendis, polis, öğretmen v.s.) tarafından bir defada bir saati geçmeyecek şekilde konferanslar, seminerler düzenlenmektedir. Bu etkinlikler, kurumların konferans ve tiyatro salonları gibi özel amaçlı yerlerinde, böyle bir yerin bulunmaması halinde ise ceza infaz kurumlarının uygun yerlerinde yapılmaktadır.¹⁶⁹

CGİK. madde 87’de beden eğitimi düzenlenmiştir. Maddede hükümlünün toplumsal, ruhsal ve bedensel gelişmelerini sağlamak amacıyla fizik ve ruhsal sağlık durumlarının elverdiği ölçüde spor, beden eğitimi ve eğlendirici etkinliklere katılmasına izin verileceği ve olanaklar ölçüsünde yer ve araç sağlanacağı düzenlenmiştir.

¹⁶⁹ Arslan, Orhan; Kişisel Görüşme, Adalet Bakanlığı Gazi Ek Binası, Ankara, 20.12.2006

Maddenin 2. fıkrasında açık havada çalışmayan veya kapalı ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüye, hava koşulları elverdiği ölçüde, günde en az bir saat açık havada gezinmek olanağı verileceği ve bu süre içerisinde bireysel spor da yapılabileceği belirtilmiştir. Kurum dışındaki etkinliklere ise açık ceza infaz kurumları ile çocuk eğitimlerinde bulunan hükümlüler katılabilirler.

Cezaevlerinde şu an üzerinde önemle durulan sportif faaliyetler, fiziki koşullara göre voleybol, basketbol, futbol gibi takım oyunları veya masa tenisi, halter, badminton gibi kişisel çalışmalar şeklinde olabilmektedir. Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünden sorumlu Devlet Bakanlığı ile yapılan 11.12.2001 tarihli Protokol çerçevesinde sportif faaliyetler düzenlenmekte, görevlendirilecek hakem ve antrenör tarafından, kurum personelinin bu alanda yetiştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Ceza İnfaz Kurumlarındaki sportif faaliyetler için gerekli malzemeler bu Protokol uyarınca Gençlik ve Spor Müdürlüklerince karşılanmaktadır.¹⁷⁰

Bu program çerçevesinde yapılan etkinliklerden bazıları şunlardır: Bozüyük Açık Ceza İnfaz Kurumunda hükümlülerin yaptıkları resimler için atölye kurulmuştur. Bursa H Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda düzenlenen voleybol turnuvası, Adıyaman E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda, Edirne Açık Ceza İnfaz Kurumunda, Osmaniye Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda tutuklu ve hükümlülerden oluşan tiyatro gruplarının sergiledikleri oyunlar; yine birçok ceza infaz kurumunda düzenlenen konserler gibi ceza infaz kurumlarında etkinlikler düzenlenmektedir.¹⁷¹

d) Psikolojik Müdahale Programları

Yargının Modernizasyonu ve Ceza Reformu projesi kapsamında psikolojik müdahale programları geliştirilmiştir. Bu proje kapsamında bir dizi kısa süreli yabancı uzman ve ikiyi aşkın yerel uzman ve Genel Müdürlük tetkik hakimleri tarafından çalışmalar sürdürülmüş ve programların standardizasyon çalışmaları yapılarak ceza infaz kurumlarında uygulanmaya hazır hale getirilmiştir. Bu programlardan, Öfke Kontrolü Programı pilot ceza infaz kurumları olarak seçilen Uşak E-Tipi, Paşakapısı Kadın ve Elazığ E-Tipi Ceza İnfaz Kurumlarında uygulanmıştır. Psikolojik müdahale programları kapsamında; psiko-sosyal program olarak “Öfke Kontrolü Eğitimi” verilmektedir. Bu eğitimde uzman terapistler, her hükümlü kadının ayrı bir hikayesi olması nedeniyle farklı nedenlerle öfkelenmelerinden dolayı öncelikle kendi öfkelerini,

¹⁷⁰ Arslan, Orhan; Kişisel Görüşme, Adalet Bakanlığı Gazi Ek Binası, Ankara, 20.12.2006

¹⁷¹ “Etkinlikler”; <http://www.cte-seslenis.adalet.gov.tr,s.z.t.:25.12.2006>

bu duygunun beraberindeki davranışlarının farkına varmalarını sağlayıp, öfkelerini kontrol altına almalarına ilişkin bazı teknikler öğretmişlerdir.¹⁷²

Adalet Bakanlığı ile UNICEF Türkiye işbirliğinde yürütülmekte olan "Türkiye'de Çocuklar İçin İyi Yönetim, Koruma ve Adalete Doğru Projesi" (Ardıç Projesi) kapsamında çocuklarla çalışan ceza infaz kurumu personeli için hazırlanmakta olan Psiko-Sosyal Destek ve Müdahale Programlarının Geliştirilmesi ile Kurum İdarecileri, İnfaz ve Koruma Memurlarına Yönelik Kapasite Geliştirilmesi eğitimleri verilmiştir.¹⁷³

Adana E Tipi Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumunda hükümlü ve tutukluların sorunları ele alan "açık oturum" biçiminde bir toplantı düzenlenmiştir. Gaziantep E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda "Çocuklara Yönelik Psiko-Sosyal Destek ve Müdahale Programlarının Geliştirilmesi Projesi" kapsamında ceza infaz kurumunda bulunan çocukların ailelerine "Kısa Aile Eğitimi" konulu eğitim verilmiştir.¹⁷⁴

2. Cezaevi Fiziki Koşullarının Yeniden Sosyalleştirme Programlarına Etkisi

a) Barınma, Beslenme, Temizlik ve Sağlık

aa) Barınma

Hükümlü ve tutukluların barınma alanlarında, onlara yeterli hava, aydınlatma, ısınma ve havalandırma sağlanmalıdır. Sağlık koşullarında, gerekli alan ve imkanlarla, insan onuruna yakışır bir şekilde barınım hükümlü ve tutukluların en temel hakkıdır; bu barınma koşullarını sağlamak da infaz makamlarının temel görevlerinden biridir.

CGİK.'nin 63. maddesi hükümlünün barındırılması ve yatırılmasını düzenlemiştir. Maddeye göre: "*(1) Tehlikeli hali bulunan hükümlü ancak bir veya üç kişilik odalarda, diğer hükümlüler ise kurumun fiziki yapısı, kapasite durumu ve güvenlik gerekleri göz önüne alınarak cezaevi yönetimi tarafından belirlenecek sayıda mahkumun kalabileceği odalarda barındırılırlar.*

(2) Her hükümlüye yöresel iklime uygun nitelikte tek tip yatak ve yeterli sayıda yatak takımı verilir. (3) Kadınların erkeklerle, hükümlülerin tutuklularla, çocukların yetişkinlerle, örgüt veya çıkar amaçlı örgüt suçluları ile terör suçlularının Kanunda sayılan haller dışında bir araya gelmelerine ve bağlantı kurmalarına izin verilmez.

¹⁷² Arslan, Orhan; Kişisel Görüşme, Adalet Bakanlığı Gazi Ek Binası, Ankara, 20.12.2006

¹⁷³ Arslan, Orhan; Kişisel Görüşme, Adalet Bakanlığı Gazi Ek Binası, Ankara, 20.12.2006

¹⁷⁴ "Etkinlikler"; <http://www.cte-seslenis.adalet.gov.tr,s.z.t.:10.01.2007>

(4) Oda ve kısımlarda iklim koşulları göz önüne alınarak yeterli yer, ışık, ısınma, havalandırma ve hijyen sağlanır.”

Yine aynı Kanununun 113. maddesi tutukluların barınmasını düzenlemiştir. Maddeye göre; “Tutuklular, maddi olanaklar elverdiğince suç türlerine ve taşıdıkları güvenlik riskine göre ayrı odalarda barındırılırlar. Aralarında husumet bulunanlar ile iştirak halinde suç işlemiş olanlar aynı odalarda barındırılmazlar ve birbirleri ile temas etmelerini engelleyecek tedbirler alınır.”

Uyuma alanlarını paylaşacak hükümlülerin dikkatlice seçilmiş olmaları ve geceleri kontrol edilmeleri gerekir. Türkiye’de hükümlülerin yaşama alanlarının aşırı kalabalık olması, genellikle ceza infaz kurumlarındaki en önemli sorunların başında gelmektedir. Hükümlülerin aşırı kalabalık koşullarda uzun süre kalmaları halinde, şiddete başvurma ve güçlünün güçsüzü ezmesi gibi olaylara sık rastlanmaktadır. Ayrıca Kanununun 63. maddesinde her hükümlüye yöresel iklime uygun nitelikte tek tip yatak ve yeterli sayıda yatak takımı verilir denmesine karşın her hükümlüye bir yatak düşmediği durumlara rastlanmaktadır ve bu durumda güçsüz olanlar yerde yatmak zorunda kalmaktadırlar. Hükümlülerin günün büyük kısmını hiçbir şey yapmadan ve mahremiyet olmadan geçirmek zorunda kalmaları, onların can sıkıntısı ve monotonluk içerisinde birbirleri ile tartışmalarına, kavga etmelerine neden olmaktadır. Cezaevlerinin aşırı kalabalık olmasının fiziki saldırı gibi olumsuz sonuçlarının yanında, cinsel suistimal de sözkonusu olmaktadır. Cezaevlerindeki aşırı kalabalıklık, hastalıklar ve hastalıkların yayılması yönünden de ciddi bir tehlike oluşturmaktadır. Öyle ki bazı cezaevlerinde tüberküloz, zührevi hastalıklar ve AIDS hükümlülerin sağlığı yönünden giderek artan bir tehlikedir.¹⁷⁵

Türkiye’de CGİK.’na göre, ceza infaz kurumlarının türleri şöyledir: Kapalı ceza infaz kurumları, yüksek güvenli kapalı ceza infaz kurumları, kadın kapalı ceza infaz kurumları, çocuk kapalı ceza infaz kurumları, gençlik kapalı ceza infaz kurumları, açık ceza infaz kurumları ve çocuk eğitimevleridir.

Açık ceza infaz kurumları, normal yaşama en yakın cezaevleridir. Cezaevine koymak, suçluyu bir bakıma da özgürlüğe alıştırmak olmalıdır. Kapalı yerde, sıkı sıkıya hapsederek insanları serbestliğe hazırlamanın mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Yeniden sosyalleştirilmeleri kolay olanların açık cezaevine konulmaları, bunların bir arada

¹⁷⁵ İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi; s.27 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 219)

çalışabilen, kontrolsüz disipline rağmen kurallara uyabilen kimseler olmalarını gerektirmektedir.

CGİK.'nin 14. maddesi uyarınca, açık ceza infaz kurumları, hükümlülerin iyileştirilmelerinde, çalıştırılmaları ve meslek edindirilmelerine öncelik verilen, firara karşı engelleri ve dış güvenlik görevlisi bulunmayan, güvenlik bakımından kurum görevlilerinin gözetim ve denetimi ile yetinilen kurumlardır. İlk kez suç işleyen ve iki yıl veya daha az süreyle hapis cezasına hükümlü bulunanların cezaları doğrudan açık ceza infaz kurumlarında yerine getirilebilir.

Açık ceza infaz kurumunda bulunan hükümlülerden kınamadan başka bir disiplin cezası alanlar ve hükümlü oldukları suçtan başka bir fiilden dolayı haklarında tutuklama kararı veya soruşturma konusu olan suçun kanunda öngörülen cezasının üst sınırı yedi yıldan az olmayan bir başka suçtan soruşturması veya böyle bir suçtan tutuksuz yargılaması devam etmekte olanlar ile yaş, sağlık durumu, bedensel veya zihinsel yetenekleri bakımından çalışma koşullarına uyum sağlayamayacakları saptananlar, kurum yönetim kurulunun kararı ile kapalı ceza infaz kurumlarına geri gönderilirler. Bu karar, infaz hakiminin onayına sunulur.

CGİK.'na göre kapalı cezaevleri, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, firara karşı teknik, mekanik, elektronik veya fiziki engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları kapalı tutulan, ancak mevzuatın belirttiği hallerde aynı oda dışındaki hükümlüler arasında ve dış çevre ile temasın olanaklı bulunduğu, yeterli düzeyde güvenlik sağlanmış ve hükümlünün gereksinimine göre bireysel, grup halinde veya toplu olarak iyileştirme yöntemlerinin uygulanabileceği tesislerdir. Kapalı cezaevlerinde iç güvenlik, Adalet Bakanlığı personeline (infaz ve koruma memurları), dış güvenlik ise İçişleri Bakanlığına bağlı jandarma tarafından sağlanmaktadır. Kapalı cezaevleri il ve ilçelerde bulunur. Bunlardan ağır ceza teşkilatı olan yerlerdekilere merkez, diğerlerine ilçe kapalı cezaevi denir. Türkiye'de sadece Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevi dışında bağımsız tutukevi bulunmadığından, kapalı cezaevleri aynı zamanda tutukevi görevini de yerine getirmektedir.¹⁷⁶

Yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumları, kadın kapalı ceza infaz kurumları, çocuk kapalı ceza infaz kurumları, gençlik kapalı ceza infaz kurumları ve çocuk eğitimevlerini tezde yeri geldikçe ayrıntılarıyla incelenecektir.

¹⁷⁶ Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 319

Genel bir değerlendirme yapıldığında, Türkiye'deki cezaevlerinin büyük kısmı, koğuş sistemine dayanmaktadır. Cezaevlerimizin çoğu, cezaevi mimarisine uymayan ev teknolojisi ve malzemesi ile inşa edilmiştir. Ayrıca uygulanan cezaevi mimarisi de çağdaş infaz hukukunun esaslarına aykırı olduğundan, cezaevi içerisinde sorunlar daha da artmaktadır. Bu sorunların başında cezaevlerinin aşırı kalabalık olması ve dolayısıyla yatacak yer problemi, hijyen açısından sorunlar, fiziki yetersizlikler nedeniyle düşük yaşam koşulları, isyan, firar, ideolojik eğitim, çatışmalar gibi güvenlik sorunları gelmektedir. Türkiye'deki koğuşlarda "koğuş ağalığı" bilinen bir gerçektir. Güçlünün güçsüzü ezmesi vardır. Koğuş esasına dayanan Türk cezaevi sisteminde, koridorlar idareye, yaşam yerleri hükümlülere ve tutuklulara ait olduğundan, olaylar gelişmeden önce idare haberdar olup önleyici tedbirler alamadığı gibi, çıkan olayları bastırmak için büyük riskler göze almak gerekmektedir.¹⁷⁷ Bu bakımdan cezaevlerindeki güvenlik ve yeniden sosyalleştirme sorunlarının temelinde, çağdışı kalmış cezaevi mimarisine dayanan infaz sistemi bulunmaktadır. Çoğu zaman yatacak yer problemi olan bu koğuşlarda yeniden sosyalleştirme bir yana, idare buralarda sayım yapmakta bile güçlükler çekmektedir. Bu sorunların çoğunun giderilmesi ancak modern, merkezi ve yüksek kapasiteli az sayıda cezaevi ile iyi infaz koşullarını sağlamak suretiyle mümkün olabilecektir. Koğuş sistemine dayanan cezaevleri yerine, oda sisteminin esas olduğu cezaevlerinde infaz uygulamasına geçilmesinin genelde pek çok sorunu çözebileceği düşüncesi vardır. Ancak, burada cezaevi mimarisi de önem taşımaktadır. Ülkemizde F tipi, D tipi ve H tipi cezaevleri oda sistemine dayanmaktadır. Tezin "tehlikeli suçlular" bölümünde oda sistemine dayanan cezaevlerini, mimarisini, gelişimini, koğuş sisteminin yarattığı sorunları önlemede gerçekten bir rolü var mı, oda sisteminin sakıncaları nelerdir ve kimler bu cezaevlerine konulmaktadır ayrıntılarıyla irdelenecektir.

bb) Beslenme

Hükümlü ve tutuklular, kendilerine verilen günlük gıda maddeleri dışındaki ihtiyaçlarını, kantini bulunan kurumlarda kantinden, kantini bulunmayan kurumlarda ise, idarenin izin ve kontrolünden geçmek şartıyla dışardan sağlayabilirler.

CGİK. madde 72'de hükümlünün beslenmesi düzenlenmiştir. Maddeye göre:
“(1) Hükümlüye Adalet ve Sağlık Bakanlıklarınca birlikte belirlenecek kalori esasına

¹⁷⁷ Demirbaş, Timur; Cezaevlerimiz ve Sorunları; s. 886,887 ve Mahmutoğulları, Haluk; Amatör Suçlu; in:Türkiye'nin İnfaz Rejimi, Sorunlar ve Çözümler, Ankara, 1997,s.97 (naklen; Demirbaş, Timur; Cezaevlerimiz ve Sorunları, s. 891)

göre, sağlıklı ve güçlü kalması için nitelik ve nicelik olarak besleyici, sağlık koşullarına uygun, makul çeşitlilikte, yaş, sağlık, çalıştığı işin özelliği, dini ve kültürel gerekleri göz önünde tutularak besin verilir ve içme suyu sağlanır.

(2) Hükümlü, kendisine verilen günlük besin ve ihtiyaç maddeleri dışındaki ihtiyaçlarını kurum kantininden sağlayabilir. Kantini bulunmayan kurumlarda, bu maddeler, idarenin izin ve kontrolü altında dışardan sağlanabilir.

(3) Hasta hükümlüye, kurum hekiminin belirleyeceği besinler verilir.”.

Tüzüğün 83. maddesinin ilk fıkrasının (d) bendinde hükümlülerin, yatılan yerlerde, atölyelerde, yemekhanelerde ve eğitim kurumlarında sigara içemeyeceği ancak gündüzleri havalandırma bölümlerinde, geceleri ise, kalınan mekanların uygun bölümlerinde ayrılan yerlerde ve pencereler açılmak suretiyle sigara içilebileceği belirtilmiştir. Aynı maddenin (f) bendinde ise, hükümlülerin alkollü içkileri içemeyeceği, uyuşturucu, uçucu ve uyarıcı maddeler kullanamayacağı düzenlenmiştir.

1 Şubat 2006 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere çok yetersiz olduğu her dönem Adalet Bakanlığınca da şikayet konusu yapılan hükümlülerin günlük 2,5-YTL olan iaaşe bedeli (sağlıklı beslenme için harcanacak tutar) 3,00-YTL'ye çıkarılmıştır. Cezaevi yönetimi bu paranın 0,80-YTL'sını hükümlünün kahvaltısına, 1,10-YTL'sını öğle yemeğine, kalan miktarı da akşam yemeği için harcayacaktır.¹⁷⁸ Şu bir gerçek ki, 3,00-YTL olarak belirlenen günlük iaaşe bedeliyle tutturulması gereken belli kalori değerlerine sahip, standartlara uygun üç öğün yemek çıkarılması olanaksız. Bu bedel daha da artırılıp, bu miktarlarda kesintiye gidilmemelidir.

Ümraniye Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda bu tez için yapılan görüşmelerin birinde diabet hastalarına doktor tavsiyesindeki yemeklerin çıkmadığı, bu nedenle de sözkonusu hastaların kantinden alışveriş yapmak zorunda bırakıldıkları ortaya çıktı. Kantin fiyatlarının da piyasa ortalamasına göre daha yüksek olduğu için, hasta hükümlülerinin daha da zor durumda kaldığı anlaşılıyor.¹⁷⁹

CGİK.'nin 40. maddesinde “bazı etkinliklere katılmaktan alıkoyma cezası” düzenlenmiştir. Bazı etkinliklere katılmaktan alıkoyma cezası, hükümlünün bir aydan üç aya kadar süreyle kurumun kültürel ve spor etkinliklerine katılmaktan yoksun bırakılmasıdır. Açlık grevi yapan hükümlüler de bu disiplin cezasına çarptırılırlar. 44. maddesinin 2. fıkrasının (m) bendinde ise hükümlü ve tutukluların beslenmelerini

¹⁷⁸ Keskin, Adnan; “Hükümlü 3 YTL ile Doyacak”; www.radikal.com.tr/haber.ph?haberno=177685 2006-02-04, s.z.t.: 05.02.2006

¹⁷⁹ Mayıs 2005 tarihinde bir hükümlü ile yapılan görüşme. Görüşme notları yazardadır.

engelleyenlere açlık grevine ve ölüm orucuna teşvik veya ikna edenlere, bu yolda talimat verenlere bir günden on güne kadar hücreye koyma cezası verileceği düzenlenmiştir.

cc) Temizlik ve Sağlık

Ceza infaz kurumlarında temizlik, sıhhi tesisat, yıkanma ve banyo imkanlarının varlığını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle hükümlü ve tutukluların doğal ihtiyaçlarını temiz ve nezih şekilde gidererek, temizlikleri ile iyi görünmelerini yeterince sağlayabilecek gerekli alt yapı sağlanmalıdır.¹⁸⁰

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğün 83. maddesinin ilk fıkrasının (1) bendinde hükümlülerin, yaşadıkları, çalıştıkları ve ortak etkinliklerde buldukları mekanların temizliğini yapmak zorunda oldukları belirtilmiştir. Tüzük madde 111’de kurumlarda; oda, yatakhane, atölye ve diğer ortak kullanım alanlarının temiz tutulmasına ve uygun zamanlarda havalandırılmasına özen gösterileceği ve bu amaçla, gerekli araç ve gereçlerin kurum idaresince sağlanacağı belirtilmiştir. Ayrıca, Tüzük madde 112’de “hükümlülerin temizliği” başlığı altında belli başlı düzenlemeler getirilmiştir. Maddeye göre, “ (1) *Hükümlülerin kişisel bakım ve temizliklerinin sağlanmasına yönelik tedbirler kurum idaresince alınır.*

(2) *Hükümlülerin barındırıldıkları odalarda gerekli sağlık ve hijyen kurallarına uymaları özendirilir.*

(3) *Hükümlülerin kurum olanakları ölçüsünde kısa aralıklarla yıkanmaları sağlanır.*

(4) *Hükümlülerin, toplum içinde alışılmışın dışında saç, bıyık ve sakal uzatmalarına izin verilmez.*

(5) *Hükümlülerin kişisel bakım ve temizliklerinin sağlanmasına ilişkin esas ve usuller kurum iç yönetmeliklerinde düzenlenir.”.*

Ancak cezaevlerine gidip tutuklu ve hükümlülerle yapılan görüşmelerde ve üyesi olduğum İstanbul Barosu Ceza ve Tutukevi İzleme Komisyonu ile yapılan cezaevi ziyaretlerinde gözlemlenen tutuklu ve hükümlülere hücrelerin temizliği için çoğu kez temizlik malzemesi verilmemesi ve kantinden almak zorunda bırakılmalarıdır. Yine tutuklu ve hükümlülerle görüşmeye gidildiğinde karşılaşılan bir durum da bu kişilerin utandıkları için görüş odasına gelmek istememeleridir. Bunun nedeni bir süredir banyo

¹⁸⁰ Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 226

yapamamaları, suların akması nedeniyle tıraş olamamalarıdır. Oysa su kesintilerine karşı ceza infaz kurumlarında depo olması gerekir.

Değiniilmesi gereken başka bir sorun da şudur: Temizlik malzemelerinin, kuru ve yaş yiyecekler üzerinde koku ve sağlık açısından doğurabileceği olumsuz etkilerden korunması için ayrı yerlerde muhafazası gerekmektedir. Oysa, temizlik malzemelerinin, iaşe ambarında kuru gıdalar ile aynı tezgahlarda tutuldukları gözlenmiştir. Bu nedenle de ilgililer sadece uyarılmıştır.¹⁸¹ Cezaevlerinde temizlik konusuna daha titiz yaklaşılması gerekirken çok da önemsenmediği görülmektedir.

Fiziki koşulları bir parça daha iyi olan cezaevlerimiz de vardır. Örneğin, 2005 Eylül ayında tez hazırlama sürecinde Konya E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumuna yapılan ziyarette su kesintilerine karşı 50 tonluk su deposu bulunduğu, her koğuş ve odalarda banyo mevcut olduğu, haftada bir gün sıcak su verildiği ve ayrıca her gün öğle ve akşam olmak üzere bulaşık vb. işlerde kullanılmak üzere sıcak su verildiğinin bilgisi verilmiştir. Tabii ki haftada bir gün tutuklu ve hükümlülerin yıkanması için yeterli değildir. En azından banyo günleri haftada iki güne çıkarılmalıdır.

2006 Mart ayında Bursa E Tipi Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumuna yapılan ziyarette edilen bilgilere göre ise, her koğuşa günde iki saat sıcak su verilmektedir ve hükümlü ile tutuklular temizlik ve banyo ihtiyaçlarını koğuşlarında gidermektedir. Bursa E Tipi Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumunda üç adet berber bulunmaktadır. Bunun yanında hükümlü ve tutuklular koğuşlarında ücretsiz olarak tıraş da edilmektedir.

Hükümlülerin istedikleri zaman duşları kullanmasını mümkün kılacak bir sistem için gayret gösterilmelidir. Özellikle çok ağır veya kirli işlerde çalışan hükümlülerin her vardiya bitiminde duş almaları sağlanmalıdır.¹⁸²

Hükümlü ve tutukluların sağlığı konusuna gelince, cezaevinde olan kimselerin beden ve ruh sağlığı içinde yaşamaya ilişkin temel hakkı devam eder. Ayrıca, en azından toplumun kalan kısmına sunulan sağlık hizmetleriyle aynı düzeyde olacak sağlık hizmetlerinden yararlanmaya hakkı vardır. Hükümlü ve tutukluların sağlıklı olmaları, onların eğitilip çalışabilmelerini mümkün kıldığı gibi, hükümlülük ve tutukluluk ile daha iyi başa çıkabilmelerini de sağlar. Hükümlünün yükümlülükleri arasında sağlığın korunması kurallarına uyma da yer alır. CGİK.'nin 27. maddesi uyarınca "(1) Hükümlü, sağlığının korunması ve salgın hastalıkların önlenmesi için

¹⁸¹ "Ceza ve Tevkifine Ait Tavsiyeler"; www.teftis.adalet.gov.tr/cte.doc, s.z.t.: 05.12.2005

¹⁸² Standartları İşler Kılmak- Cezaevlerinde Doğru Uygulamalar Üzerine Uluslararası El Kitabı; s.83

gerekli ve alınmış tedbirlere uymak, kişi sağlığı için tehlike doğuran durumları gecikmeksizin kurum yönetimine bildirmek, kendi ve içinde yaşadığı ortamın temizliğine uygun davranışlar göstermek zorundadır.

(2) Hükümlü, hem kendi, hem de diğer hükümlülerin sağlığını tehlikeye düşürebilecek eylemlerden kaçınmakla yükümlüdür.”.

T.C. Anayasasının 73. maddesinde; "... Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlama,... amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler." denilmektedir.

Ülkemizde sağlık örgütlenmesinde, alt yapısında ve hizmetin sunumunda varolan sorunlar, ceza infaz kurumlarında daha yoğun biçimde göze çarpmaktadır. Hizmetten yararlanmak için tümüyle sisteme bağımlı kılınan insanların, anayasal hakları olan sağlık haklarının sınırlandırılmaması çok önemlidir. Aksi halde sağlık hizmetlerinin yetersizliği veya yokluğunun ikinci, belki de ölümcül bir ceza olması kaçınılmazdır. Ceza infaz kurumunda bulunan tutuklu ve hükümlüler, bağımsız olarak tıbbi bakım elde edemezler. Onlar, sistem tarafından sağlanmış doktorların beceri, verim ve iyi niyetlerine güvenmek durumundadırlar.

Tutuklu ve hükümlü ile iletişim kurmak ceza infaz kurumlarının sorumluluğundadır. İşitme engelli veya dil sorunu olan tutuklu ve hükümlülere sağlık hizmeti sunulabilmesi, ancak iletişim kurulabildiği ölçüde mümkün olabileceğinden, ceza infaz kurumlarında uzman personel bulundurulmalıdır. Bunun için CGİK.'nun 71. maddesi uyarınca, hükümlüler öncelikle kurum revirinde, mümkün olmaması halinde Devlet veya üniversite hastanelerinin mahkum koğuşlarında tedavi ettirilecektir. Her kurum, tıbbi gereksinimi olduğunda hizmete ulaşmak için gerekli işlemler konusunda tutuklu ve hükümlüleri bilgilendirmelidir.

CGİK.'nun üçüncü bölümünde "sağlığın korunması ve tıbbi müdahaleler" düzenlenmiştir. Ceza infaz kurumları, tutuklu ve hükümlülerin sağlık hizmetine ulaşmada sınırlılıkları ve tümüyle cezaevi sistemine bağımlı olmaları nedeniyle daha da özellikli bir konumdadır ve gereksiz acı ve mağduriyetten tutuklu ve hükümlüleri koruyacak fiziksel ve ruhsal sağlık hizmetlerine ceza infaz kurumlarında önemle yer verilmelidir. CGİK.'nun 78. maddesinde ceza infaz kurumunun sağlık koğullarının düzenlenmesini, hükümlünün acil veya olağan muayene ve tedavisinin kurumun hekimi tarafından yapılacağını, genel veya hastalık nedeniyle yapılan tüm muayene ve tedavi sonuçlarının, sağlık izleme kartına işleneceğini ve dosyasında saklanacağını

düzenlemiştir. Ayrıca, Sağlık Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile üniversitelerin sağlık kuruluşları, hükümlülerin tedavileri bakımından gerekli yardımları yapmakla görevlidir. Maddenin 3. fıkrasında ise, rızası olsa bile hiçbir hükümlü üzerinde tıbbi deney yapılamayacağı belirtilmiştir.

CGİK.madde 79'da sağlık denetimi düzenlenmiştir. Maddeye göre, “*Kurum hekimi, kurumu ayda en az bir kez denetleyerek genel ve özel önlem alınması gereken hastalıklar ile kurumda sağlık koşulları yönünden alınması gereken önerileri içeren bir rapor düzenler ve kurum yönetimine verir.*”.

Kurum hekiminin cezaevi sağlık, beslenme, temizlik konularında aylık rapor düzenlenmesi gerekirken, kurum hekiminin aylık raporlarını düzenli olarak ve gerekli titizlikle düzenlemediği gözlenmektedir.¹⁸³ CGİK. madde 80 uyarınca da “*Hükümlünün sağlık nedeniyle hastaneye sevkine gerek duyulduğunda bu durum, kurum hekimi tarafından derhal bir raporla ceza infaz kurumu yönetimine bildirilir. Böyle bir raporu alan yönetimin, gereğini derhal yerine getirmesi zorunludur.*”.

CGİK. madde 81, infazı engelleyecek hastalık halinde kurum hekimi veya görevli hekimin görevini belirtmektedir. Kurum hekimi muayene ve incelemeleri sonucunda hükümlünün cezasını yerine getirebilmesine engel olabilecek bir hastalığını, örneğin bir akıl hastalığına veya diğer bir hastalığa yakalandığını saptadığında durumu derhal kurum yönetimine bildirecektir. Bu bildirim üzerine yönetim, gereken işlemlere hemen girişecektir.

CGİK. madde 82'de hükümlünün kendisine verilen yiyecek ve içecekleri reddetmesi düzenlenmiştir. Maddeye göre “*(1) Hükümlüler, hangi nedenle olursa olsun, kendilerine verilen yiyecek ve içecekleri sürekli olarak reddettikleri takdirde; bu hareketlerinin kötü sonuçları ile bırakacağı bedensel ve ruhsal hasarlar konusunda ceza infaz kurumu hekimince bilgilendirilirler. Psiko-sosyal hizmet birimince de bu hareketlerinden vazgeçmeleri yolunda çalışmalar yapılır ve sonuç alınamaması halinde, beslenmelerine kurum hekimince belirlenen rejime göre uygun ortamda başlanır.*

(2) Beslenmeyi reddederek açlık grevi veya ölüm orucunda bulunan hükümlülerden, ilk fıkra gereğince alınan tedbirlere ve yapılan çalışmalara rağmen hayati tehlikeye girdiği veya bilincinin bozulduğu hekim tarafından belirlenenler hakkında, isteklerine bakılmaksızın kurumda, olanak bulunmadığı takdirde derhal hastaneye kaldırılmak

¹⁸³ “Ceza ve Tevkifevine Ait Tavsiyeler”; www.teftis.adalet.gov.tr/cte.doc

suretiyle muayene ve teşhise yönelik tıbbi araştırma, tedavi ve beslenme gibi tedbirler, sağlık ve hayatları için tehlike oluşturmamak şartıyla uygulanır.

(3) Bu belirtilen haller dışında, bir sağlık sorunu olup da muayene ve tedaviyi reddeden hükümlülerin sağlık veya hayatlarının ciddi tehlike içinde olması veya ceza infaz kurumunda bulunanların sağlık veya hayatları için tehlike oluşturan bir durumun varlığı halinde de ikinci fıkra hükümleri uygulanır.

(4) Bu maddede öngörülen tedbirler, kurum hekiminin tavsiye ve yönetimi altında uygulanacağı ancak, kurum hekiminin zamanında müdahale edememesi veya gecikmesi hükümlü için hayati tehlike doğurabilecek ise, bu tedbirlere ikinci fıkrada belirtilen şartlar aranmaksızın başvurulur.

(5) Hükümlülerin sağlıklarının korunması ve tedavilerine yönelik zorlayıcı tedbirlerin, onur kırıcı nitelikte olmaması şartıyla uygulanır.”.

CGİK.'nun 57. maddesinde hastalık nedeniyle nakil düzenlenmiştir. Buna göre, hastaneye sevki zorunlu görülen hükümlü, bulunduğu yere en yakın tam teşekküllü Devlet veya üniversite hastanesinin hükümlü koğuşuna yatırılır. Bu hastanelere gönderilen hükümlülerin başka yerlerdeki hastanelere sevki, sağlık kurulu raporuyla, acil ve yaşamsal tehlikesi bulunması halinde, varsa biri hastalığın uzmanı olmak üzere iki uzman hekim tarafından verilip, başhekim tarafından onaylanan ve hastalığın sebebi, tedavinin hangi sebeple bulunduğu hastanede gerçekleştirilemediği, hastaya nerede ve ne tür bir tedavi gerektiğini açıkça belirten bir raporla mümkündür. Bu durumda da en yakın ve hükümlü koğuşu bulunan Devlet veya üniversite hastaneleri tercih edilir. Hükümlünün bu hastanelerde kontrol ve tedavisinin devam edip etmeyeceğinin sağlık kurulu raporuyla belgelendirilmesi gerekir; aksi halde hükümlü ait olduğu kuruma iade edilir. Hükümlü, acil haller dışında özel sağlık kuruluşlarında tedavi edilemez. Acil hallerin varlığı halinde Adalet Bakanlığına bilgi verilir. Hükümlü, sağlık nedenleriyle bulunduğu kurumda kalmasının uygun olmadığı, kurum hekiminin önerisi ve en üst amirinin isteği üzerine alınacak sağlık kurulu raporuyla belirlendiği takdirde, başka kurumlara nakledilebilir.

Kişisel temizliğe veya çevre temizliğine dikkat etmeyenlere ve idarece alınan sağlık önlemlerine uymayanlara CGİK.'nun 39. maddesi uyarınca kınama disiplin cezası verilir. Odalarda, eklentilerinde ve diğer alanlarda ilaç ve gıda maddesi stoku yapanlara ise CGİK. 42. maddesi uyarınca haberleşme veya kitle iletişim araçlarından yoksun bırakma veya kısıtlama disiplin cezası uygulanır. Aynı Kanunun 43. maddesi (e)

bendi gereğince de hükümlülerin kurum hekimince muayene ve tedavi edilmelerini engelleyenlere ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma cezası uygulanır. CGİK.'nun 44. maddesinin 2. fıkrasının (h) bendi uyarınca da hükümlülerin kurum hekimince muayene ve tedavi edilmelerini şiddet kullanarak engel olmaya çalışanlara veya buna kalkışanlara bir günden on güne kadar hücreye koyma cezası verilir.

Genel olarak baktığımızda, hükümlüler çoğu kez toplumun yoksul kesiminden gelmektedir ve sağlık sorunları vardır. Hükümlüler cezaevine bakım görmemiş hastalıklarla, bağımlılıklarla ve aynı zamanda da ruhsal sorunlarla girerler. Bu durumda olan hükümlülerin ve ruh sağlığı cezaevinde olmaktan ciddi ölçüde olumsuz bir şekilde etkilenecek birçok başka hükümlüye özel bir destek sağlanması gerekir.¹⁸⁴

2005-2006 yıllarında ceza infaz kurumlarında tutuklu ve hükümlülere sağlık konularıyla ilgili verilen eğitimler vardır. TAPD ile işbirliği içinde Ankara 1 ve 2 Nolu L Tipi Kapalı, Ankara Genç ve Çocuk Kapalı, Ankara Kadın Kapalı, Sincan Açık ve Ankara Açık Ceza İnfaz Kurumlarında, Uluslararası Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı ile işbirliği içinde, İstanbul Kapalı ve Paşakapısı Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarında HIV/AIDS Programı çerçevesinde eğitici eğitimi alan kurum personeli aracılığı ile hükümlü tutuklulara eğitim verilmektedir. Ayrıca, AIDS ile Mücadele Derneği ise, İzmir Kapalı ve Foça Tarım Açık Ceza İnfaz Kurumlarında HIV/AIDS programı ile ilgili hükümlü ve tutuklulara ve personele bilgilendirme konferansları vermektedir.¹⁸⁵

Cezaevi fiziki koşullarının iyi, yeterli düzeyde olması sosyalleştirme programlarının tutuklu ve hükümlülere uygulanabilmesi ve bu programlardan verim alınabilmesi için önem arz etmektedir. Cezaevinin aşırı kalabalık olması, yatacak yer sorununun olması, hükümlü ve tutukluların sağlıksız koşullarda kalması ve dolayısıyla hijyen problemlerinin getirdiği hastalıklar ile sağlıklı ve güçlü kalınabilmesi için cezaevlerinde verilmesi gereken belli besin değerlerine sahip gıdaların verilememesi hükümlülere uygulanacak sosyalleştirme programlarının uygulanmasını güçleştirdiği gibi, şayet bu programların bu cezaevi koşulları altında hükümlülere uygulandığı takdirde alınacak verimin ne kadar düşük olduğu açıktır.

¹⁸⁴ Coyner, Andrew; "Cezaevi Yönetimine İnsan Haklarını Göz Önüne Alan Bir Yaklaşım", International Centre for Prison Studies, London, 2002, s. 31.

¹⁸⁵ Arslan, Orhan; Kişisel Görüşme, Adalet Bakanlığı Gazi Ek Binası, Ankara, 20.12.2006

b) Dış Dünya ile İletişim

Bir insanın hükümlülüğü genellikle aile ilişkilerini bozar ve toplumla olan bağlarını koparır. Hükümlünün ailesi ve arkadaşlarıyla iletişimlerini sağlamak psikolojik durumlarının bozulmaması açısından çok önemlidir. Bir yakınıyla görüşen, telefonlaşan veya bir yakınından mektup alan hükümlünün mutluluğu hemen fark edilebilir. Bu nedenle, tutuklu ve hükümlülerin ceza infaz kurumunda buldukları süre içinde aileleri, arkadaşları ve toplum ile bağlarını sürdürmeleri tutukluluğun, ama özellikle hükümlülüğün zararlı etkilerini azaltarak, hükümlülerin salıverilmelerinden sonra topluma dönmelerini kolaylaştıracaktır.¹⁸⁶

aa) Haberleşme

Dış dünya ile iletişim bakımından CGİK.'nin 66. maddesi hükümlülerin telefon kullanabilmelerini çeşitli yönden bir düzene bağlamak zorunluluğu nedeniyle kaleme alınmıştır. Maddede hem hükümlünün iyileştirilmesi hem de kötüniyetli eylemleri önlemek bakımından bazı esaslar saptanmıştır: *“1) Kapalı ceza infaz kurumlarındaki hükümlüler, tüzükte belirlenen esas ve usullere göre idarenin kontrolündeki ücretli telefonlar ile görüşme yapabilirler. Telefon görüşmesi idarece dinlenir ve kayıt altına alınır. Bu hak, tehlikeli halde bulunan ve örgüt mensubu hükümlüler bakımından kısıtlanabilir.*

2) Açık ceza infaz kurumları ile çocuk eğitimevlerinde hükümlüler, ücretli telefonlarla serbestçe görüşme yapabilirler.

3) Açık ve kapalı ceza infaz kurumlarındaki hükümlüler altsoy, üstsoy, eş ve kardeşlerinin ölüm, ağır hastalık veya doğal afet hallerinde, kuruma ait telefon ve faks cihazından derhal yararlandırılırlar. Görüşmeler, tutanak ile belgelenir ve tutanaklar özel bir dosyada saklanır...”.

Maddenin son fıkrası açık ve kapalı kurumlarda, çocuk eğitimevlerinde araç telefonu, telsiz telefon veya cep telefonu ve benzeri iletişim araçlarının bulundurulmasını ve kullanılmasını yasaklamaktadır. Ayrıca, telefon ile görüşme hakkı Tüzüğün 88. maddesinde ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir. Tüzüğün 89. maddesi ise, genel ve kısmi aramalar sırasında, yemek dağıtım saatlerinde ve kurum asayiş ile

¹⁸⁶ İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, s.78 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 228)

güvenliğini bozucu her türlü bireysel ve toplu olaylar sırasında telefon görüşmesinin yaptırılmayacağını düzenlemektedir.

MAHIS Kural 39 ve Avrupa Cezaevi Kurallarının 45. Kuralı ışığı altında düzenlenen CGİK.'nun 67. maddesiyle kural olarak, hükümlüler, merkezi yayın sistemi varsa bu sisteme bağlı olarak radyo ve televizyon yayınlarını izleyebileceklerdir. Merkezi yayın sistemi bulunmayan kurumlarda, yararlı olmayan yayınların izlenmesini ve dinlenmesini engelleyecek önlemler alınmak suretiyle bağımsız anten kullanılarak televizyon ve radyo izlenmesine ve dinlenmesine izin verilir. Örneğin, yalnızca TRT yayınlarını izleyebilecek şekilde cihazlar kullanılacak veya antende teknik değişiklik yapılabilecektir. Bu cihazlar, bedeli kendisi tarafından ödenmek koşuluyla hükümlü adına kurumca satın alınır. Her ne biçimde olursa olsun dışardan gelenler tarafından getirilen radyo, televizyon ve bilgisayarlar kuruma alınmaz. Ayrıca, kapalı ve açık ceza infaz kurumları ile çocuk eğitimevlerinde ancak, eğitim ve iyileştirme programları çerçevesinde kurum yönetimince belirlenen yerlerde görsel ve işitsel eğitim araç ve gereçlerinin kullanımına izin verilebilir. Eğitim ve iyileştirme programları gerekli kıldığı takdirde denetim altında internetten yararlanılabilir. Hükümlü, odasında bilgisayar bulunduramaz. Ancak, Adalet Bakanlığının uygun görmesi halinde eğitim ve kültürel amaçlı olarak bilgisayarın ceza infaz kurumuna alınmasına izin verilebilir.

Kanunun 68.maddesi hükümlünün mektup, faks ve telgrafları alma ve gönderme hakkını düzenlemiştir. Maddeye göre, *“1) Hükümlü, bu maddede belirlenen kısıtlamalar dışında, kendisine gönderilen mektup, faks ve telgrafları alma ve ücretleri kendisince karşılanmak koşuluyla, gönderme hakkına sahiptir.*

2) Hükümlü tarafından gönderilen ve kendisine gelen mektup, faks ve telgraflar; mektup okuma komisyonu bulunan kurumlarda bu komisyon, olmayanlarda kurumun en üst amirince denetlenir.

3) Kurumun asayiş ve güvenliğini tehlikeye düşüren, görevlileri hedef gösteren, terör ve çıkar amaçlı suç örgütü veya diğer suç örgütleri mensuplarının haberleşmelerine neden olan, kişi veya kuruluşları paniğe yöneltecek yalan ve yanlış bilgileri, tehdit ve hakareti içeren mektup, faks ve telgraflar hükümlüye verilmez. Hükümlü tarafından yazılmış ise gönderilmez.

4) Hükümlü tarafından resmi makamlara veya savunması için avukatına gönderilen mektup, faks ve telgraflar denetime tabi değildir.”.

Tüzüğün 124. maddesi uyarınca da, “(1) Başka kurumlara nakledilmiş hükümlülerin mektupları, açılmaksızın en kısa sürede, nakledildikleri kuruma gönderilir. Mektuplar, bu halde hükümlünün nakledildiği kurum tarafından açılır ve incelenir.

(2) Salıverilen hükümlülere gönderilen mektuplar, posta idaresine geri verilir.”.

Kanunun 39. maddesinde mektuplarda tehdit, hakaret ve sövme gibi çirkin ifadeler kullanan hükümlülerin ve idareden habersiz mektup gönderen hükümlülerin kınama disiplin cezası alacağını düzenlemiştir. Eğer hükümlü, protesto amacıyla idarece verilen yemeği topluca almama eylemine katılırsa, kurum işyurdu yönetim kurulunca uygun görülen işte çalışmazsa, herhangi bir şeyi protesto amacıyla veya idareye karşı toplu olarak sessiz direnişte bulunursa, odalarda, eklentilerinde ve diğer alanlarda ilaç ve gıda maddesi stoku yaparsa veya gereksiz olarak marş söyler veya slogan atarsa haberleşme veya iletişim araçlarından yoksun bırakma veya kısıtlama cezası alır. Haberleşme veya iletişim araçlarından yoksun bırakma veya kısıtlama cezası, hükümlünün bir aydan üç aya kadar mektup, faks ve telgraf almak ve yollamaktan, televizyon izlemekten, radyo dinlemekten, telefon etmekten ve diğer iletişim araçlarından yararlanmaktan tamamen veya kısmen yoksun bırakılmasıdır. Hükümlüye gelen mektup, faks ve telgraflar, disiplin cezasının infazından sonra kendisine verilir. Aynı türden olsa bile sonraki disiplin cezasının infazına bu işlem yapılmadan başlanamaz. Ancak anne, baba, eş, çocuk ve kardeşlerin ölüm veya ağır hastalıkları ile doğal afet hallerinde yapılması gereken haberleşmeler ve avukat ile ilişkilerde bu madde hükmü uygulanmaz. Hükümlü cep telefonu, telsiz ve sair elektronik haberleşme aracını kuruma sokar, bulundurur ve kullanırsa “on bir günden yirmi güne kadar” hücre cezası alır.

CGİK.’nun 115. maddesi uyarınca, tehlikeli halde bulunan, delil karartma tehlikesi olan, soruşturmanın amacını veya tutukevinin güvenliğini tehlikeye düşüren veya suçun tekrarına olanak verecek davranışlarda bulunan tutuklulara soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde hakim veya mahkemesince

tutukluların yazılı haberleşmeleri ile telefonla görüşmeleri, dışarıyla ilişkisi, ziyaretçi kabulü kısıtlanabilir.

bb) Ziyaret

Hükümlünün ziyaretçi kabulüne ilişkin esaslar CGİK.'nun 83. maddesinde ve ayrıntılarıyla Tüzükte gösterilmiştir. Tüzüğün 126. maddesinde hükümlüleri ziyaret, 127. maddesinde yabancı hükümlüleri ziyaret, 128. maddesinde heyetlerin kurumları ziyaretleri düzenlenmiştir. Yine Tüzüğün 129. maddesinde ziyaret ve görüşlerde uyulacak esasları ve 130. maddesinde de ziyaret yerini göstermiştir.

Hükümlü, belgelendirilmesi şartıyla eşi, üçüncü dereceye kadar kan ve kayın hısımları ile vasisi veya kayyımı tarafından haftada bir kez ve ayrıca kuruma kabullerinde, zorunlu haller dışında bir daha değiştirilmemek üzere, ad ve adreslerini bildirdiği en fazla üç kişi tarafından, yarım saatten az ve bir saatten fazla olmamak üzere çalışma saatleri içinde ziyaret edilebilir. Ayrıca, bu kişilerin dışındaki kimselerin ziyaretine Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yazılı olarak izin verilebileceği ile görüşler, koşul ve süreleri Adalet Bakanlığınca hazırlanan yönetmelikle kapalı ve açık olmak üzere iki biçimde yaptırılacağı CGİK.'nun 83. maddesi ile düzenlenmiştir.

Cumhuriyet Başsavcısına böyle bir yetkinin verilmesinin gerekliliği hükümlülerin iyileştirilmesi, topluma kazandırılması, moral güçlerinin kuvvetlendirilmesi yönünden yararlı sonuçlar verebileceği görüşüne dayanmaktadır; ayrıca, bu yetkinin yazılı olarak kullanılabilir olması da görevlilerin denetimleri olanağını vermektedir.

Kanunun 84. maddesinde ceza infaz kurumlarındaki yabancı uyruklu hükümlülerin, vatandaşı oldukları devletin diplomatik temsilciliği veya konsoloslugu ile ilişki kurmaları, bu yoldaki istemlerin mevzuatta belirlenen esas ve usullere uygun olarak yerine getirilmesi konuları düzenlenmiştir. Konsolosluk ilişkilerine dair Viyana Sözleşmesi gereğince ziyaretin hükümlü tarafından da kabul edilmesi gerekir.

Ülkemizde diplomatik temsilciliği veya konsoloslugu olmayan devletlerin vatandaşı olan hükümlüler ile mülteci veya vatansız olan hükümlülerin haklarını koruyan devletin diplomatik temsilciliği veya bu gibi kimseleri koruma görevini üstlenmiş ulusal veya uluslararası kuruluşlarla görüştürülmelerinde aynı hükümler

uygulanacaktır. Türk vatandaşı hükümlülerin ziyaretlerine ilişkin 83. maddede düzenlenen esas ve usuller 84. madde için de geçerli sayılmıştır.

Kanunun 85. maddesi heyetlerin ceza infaz kurumlarını ziyaretlerini düzenlemiştir. Maddeye göre: “(1) Resmi kurum ve kuruluşlar, heyet halinde veya bireysel olarak ceza infaz kurumlarını ziyaret edebilmek ve hükümlülerle görüşebilmek için Adalet Bakanlığından izin almak zorundadırlar. Bilimsel araştırma yapanlarla görsel ve yazılı basın mensupları hakkında da bu hüküm uygulanır.

(2) Hükümlü, denetim amacıyla Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle yetkisi kabul edilen kurum ve kuruluşların temsilcileri tarafından gerekçesi belirtilmek suretiyle ve Adalet Bakanlığının izniyle ziyaret edilebilir.

(3) Bu ziyaret ve görüşmelerde güvenliği tehlikeye düşürmeyecek tedbirler kurum yönetiminin alınır. Ziyaret ve görüşmeler yasal zorunluluk olmadıkça kurum görevlilerinin gözetiminde yapılır.

(4) Güvenlik bakımından bir araya getirilemeyecek hükümlülerle toplu görüşme yapılamaz. Önceden izin verilmiş olsa bile doğal afet, yangın ve ayaklanma gibi olağanüstü durumlarda ziyaret ve görüşmeler ertelenebilir.”.

Kanunun 86. maddesi ise ziyaret ve görüşlerde uyulacak esasları belirlemiştir. Kapalı ve açık ceza infaz kurumlarını ziyaret veya görüşe gelen resmi heyet ve özel kişilerin kurum güvenliğini tehlikeye sokacak davranışlarda bulunamayacağını, kurum güvenliği için alınan ve uygulanan yasal ve idari tedbirlerin değiştirilmesini istemeyecekleri hükme bağlanmıştır. Bu madde ayrıca, kurumun düzen ve güvenliğini, hükümlülerin sağlığını bozabilecek nitelikteki eşya ve maddeler ile her türlü iletişim araçları ve taşıma izin belgesi olsa da silahların kuruma sokulamayacağını; ziyaret ve görüşlerde hükümlülere para, kıymetli evrak ve eşya verilemeyeceğini; kurum görevlileri ve dış güvenlik görevlileri dahil olmak üzere, sıfat ve görevi ne olursa olsun, ceza infaz kurumlarına girenlerin duyarlı kapıdan geçmek zorunda olduklarını ve bu kişilerin üstleri metal detektörle aranacağını; eşyaları x-ray cihazından veya benzeri güvenlik sistemlerinden geçirileceğini, ayrıca şüphe halinde elle aranacağını, bu cihazların bulunmadığı yerlerde arama ve kontrolün elle yapılacağını da belirtmiştir. Ancak milletvekilleri, mülki amirler, hakim, Cumhuriyet savcıları ve bu sınıftan sayılanlar, avukatlar, noterler, ceza infaz kurumları ve tutukevleri kontrolörleri, izleme kurulu başkan ve üyeleri, uluslararası sözleşmelerle yetkileri tanınmış kişi ve kuruluşların temsilcileri, ceza infaz kurumu ve tutukevi koruma birlik komutanı ile

kurum müdürünün üstleri ağır cezayı gerektiren suçüstü halleri dışında elle aranamaz. Duyarlı kapı cihazının ikazının sürmesi halinde bu kişiler ancak, elle aramayı kabul ettikleri takdirde kuruma girebilirler. Ziyaret yerleri de ziyaret öncesi ve bitiminde aranır. Ceza infaz kurumlarına giren avukatlarca savunmaya ilişkin olduğu yazılı olarak beyan edilen belge ve dosyalar incelemeye tabi tutulmaz. Konusu suç teşkil etmemekle birlikte ceza infaz kurumlarına sokulması yasak olan her türlü eşya, çıkışta sahibine verilmek üzere idare tarafından muhafaza altına alınır. Hükümlüler, odalarından çıkış ve dönüşlerinde ayrı yerlerde ve farklı memurlarca üst ve eşya aramasına tabi tutulurlar. Ziyaret ve görüşlerde kurallara uymayan heyet ve kişilerin ziyaret ve görüşmeleri sürdürmelerine derhal son verilir. Suç oluşturan davranışlar, ilgili idari ve adli makamlara bildirilir. Görüşme hakkına sahip özel kişilerin kurum güvenliğinin korunması amacıyla alınan tedbirlere aykırı davranışları ve istekleri nedeniyle görüşme hakları, kurumun en üst amirince bir aydan bir yıla kadar kısıtlanabilir. Bu maddenin 7. bendinde “aramalarda insan onuruna saygı”nın esas olduğu da vurgulanmıştır.

Kanunun 43. maddesine göre, hükümlünün sayım yapılmasına karşı çıkması, aramaya karşı çıkması, sevke, nakle veya bunlarla ilgili olarak alınacak tedbirlere karşı çıkması, kurumda korku, kaygı veya panik yaratabilecek biçimde söz söylemesi veya davranışta bulunması, hükümlülerin haberleşmelerini, ziyaretçileriyle görüşmelerini, iyileştirme ve eğitim programları çerçevesinde eğitim ve spor, meslek kazandırma ve işyurdu çalışmaları ile diğer sosyal ve kültürel faaliyetlere katılmalarını, kurum hekimince muayene ve tedavi edilmelerini, avukat tayin etmelerini, mahkemelere veya Cumhuriyet Başsavcılıklarına gitmelerini, kurum görevlileri ile görüşmelerini, salıverilenlerin kurum dışına çıkmalarını her ne suretle olursa olsun engellemesi, hükümlü ve tutukluları bu fiillere teşvik etmesi, bu yolda talimat vermesi, mevzuatın hükümlü ve tutuklulara tanıdığı sair her türlü görüşme ve temas olanaklarını engellemesi, kumar ve benzeri oyunlar oynaması veya oynatması hallerinde ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma cezası alır. Ancak, resmi ve yetkili merciler ile avukatlar ve yasal temsilcilerle görüşmelerde bu madde hükmü uygulanmaz. Ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma cezası, hükümlünün bir aydan üç aya kadar ziyaretçi görüşüne çıkarılmamasıdır.

CGİK.’na göre, soruşturma ve kovuşturma evrelerinde tutuklular, kurumun bu husustaki genel düzenine uymak suretiyle ziyaretçi kabul edebilirler. Ancak, tehlikeli halde bulunan, delil karartma tehlikesi olan, soruşturmanın amacını veya tutukevinin

güvenliğini tehlikeye düşüren veya suçun tekrarına olanak verecek davranışlarda bulunan tutuklunun bu hakkı kısıtlanabilir.

Ziyaretçi kabulü ve yakınlarıyla haberleşme imkanı, tutuklu ve hükümlünün ceza infaz kurumunda bulunduğu süre zarfında onlara moral ve kurumun olumsuz koşulları ile başedebilme gücü vermekle birlikte salıverilmelerinden sonra topluma kolayca uyum sağlayabilmelerine de yardımcı olur. Bu nedenle de tutuklu ve hükümlülerin yakınlarıyla iletişimi çok önemlidir. Ayrıca, avukatlarıyla iletişim halinde olmaları da onlara büyük bir güç kazandırmaktadır. Tutuklu ve hükümlünün ziyarete gelmek istemeyen, onları dışlayan yakınları olabilir veya hiç çevresinde bir yakını olmayabilir ve/veya yakınlarının uzakta olması, ekonomik koşullarının zayıflığı ve benzeri nedenlerle tutuklu ve hükümlünün ziyaretçisi olmayabilir. İşte bu noktada avukata sadece savunma görevinin ötesinde bir sorumluluk da düşmektedir. Tutuklu ve hükümlü avukatını bir yakını gibi görmeye başlamaktadır. Hem avukatının kendisine inandığı ve savunduğu için güç kazanmaktadır, moral bulmaktadır hem de ziyaretçisi olmayan ve az olan tutuklu ve hükümlüler için bir ziyaretçi olmaktadır.

Tez için hükümlü yakınları ile yapılan görüşmelerde ziyaretçilerin, ziyaret sürelerinin kısıtlı olmasından şikayet ettikleri görülmüştür. Hükümlülerin genelde evlerinden çok uzaktaki infaz kurumlarında bulunması, ekonomik koşullarının da iyi olmaması nedeniyle çok uzun aralıklarla görüşmeye gidebildiklerini, 1 saatlik görüş süresinin bu gibi nedenlerle yetmediğini ifade etmektedirler. Ayrıca, görüşe gelmenin güç olduğu durumlarda telefon görüşmeleri hem hükümlü hem de hükümlü yakınları için büyük önem taşır. Ancak haftada bir kez ve bir telefon numarası ile bağlantı kurarak ve sadece 10 dakika görüşmenin yaptırılması da ve üstelik telefonun ücretli olması da hükümlünün yeniden sosyalleştirilmesi amacı ile bu tür düzenlemelerin getirildiğine ilişkin mantıkla pek bağdaşmamaktadır.

cc) İzin

Cezaevlerinden dışarı çıkabilme imkanını sağlayan izin, genel olarak ya insancıl nedenlerle ya da sosyal bakımdan uyumu sağlamak veya mesleki bir yetişkinlik elde etmek amaçlarıyla öngörülmektedir. Bir hükümlünün dış dünya ile ilişkisini güçlendirmenin en doğal yolu, izindir. Eğer hükümlü düzenli olarak evine gidebilirse, hapsedilmenin neden olduğu hükümlüler ve eşleri arasındaki cinsel ve duygusal sorunlar gibi sorunların bazılarını en azından hafifletebilecektir. Bu nedenle, mümkün

olan durumlarda evci izinleri önceden saptanmış aralıklarla ve belirli hükümlü gruplarına verilmelidir.¹⁸⁷

CGİK.'nin 92. maddesinde kapalı ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlülerin hangi hallerde kurum dışına çıkarılabilecekleri düzenlenmiştir. Bu haller hastaneye, Cumhuriyet Başsavcılığına veya duruşmaya sevk, eğitim, öğretim, işyurdu, cezanın ertelenmesi, salıverilme, nakil, deprem, sel gibi doğal afet ve yangın halleridir. Hükümlülerin kapalı ceza infaz kurumları dışına çıkarılabilmeleri için yetkili makamlarca verilmiş yazılı emir aranmaktadır. Maddede öngörülen yazılı emir, konusuna göre mahkemeler veya Cumhuriyet Başsavcılıkları ile Adalet Bakanlığı veya kurumun en üst amiri tarafından verilecektir. Kanunun 93. maddesinde yüksek güvenli ceza infaz kurumlarında bulunanlar dışında kalan hükümlülere mazeret, özel ve iş arama izinleri verilebileceği kabul edilmiştir. Böylece izinde geçen süreleri hükümlülükte geçmiş sayılacaktır.

CGİK.'nin 94. maddesi mazeret iznini düzenlemiştir. Maddeye göre, hükümlülük süresinin beşte birini iyi halle geçirmiş olanlara hükümlünün isteği ile ana, baba, eş, kardeş veya çocuğunun ölümü nedeniyle ceza infaz kurumu en üst amirinin önerisi ve Cumhuriyet Başsavcılığının onayı ile veya hükümlünün bu sayılan yakınlarından birisinin yaşamsal tehlike oluşturacak önemli ve ağır hastalık hallerinin veya deprem, su baskını, yangın gibi felaketler nedeniyle zarara uğradıklarının belgelendirilmesi koşuluyla kurumun en üst amirinin görüşü, Cumhuriyet Başsavcılığının önerisi ve Adalet Bakanlığının onayı ile yol dışında on güne kadar mazeret izni verilebilir. Ayrıca, tehlikeli hükümlüler dışındaki hükümlülerin, infaz kurumunun bulunduğu yerde olmak ve dış güvenlik görevlisinin refakatinde bulunmak şartıyla, hükümlünün talebi ve Cumhuriyet Başsavcısının onayı ile ana, baba, eş, kardeş ve çocuğunun cenazesine katılmasına izin verilebilir.

CGİK.'nin 95. maddesinde, hükümlülerin yeniden topluma kazandırılması bakımından aileleriyle bağlarının sürdürülmesi veya güçlendirilmesi ve dış dünyayla uyumlarının sağlanması amacıyla, açık ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler ile kapalı ceza infaz kurumunda olup da açık ceza infaz kurumlarına ayrılmaya hak kazananlara özel izin verilmesi öngörülmüştür. Bu izin, kurumun en üst amirinin önerisi ve Cumhuriyet Başsavcılığının onayı ile yılda en çok üç kez olmak üzere her defasında yol hariç üç güne kadar verilebilir.

¹⁸⁷ Pradel Jean; a.g.e.; s.127 ve Standartları İşler Kılmak- Cezaevlerinde Doğru Uygulamalar Üzerine Uluslararası El Kitabı; s.155

CGİK.'nun 96. maddesinde ise, ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlülere iş aramaları için izin verilmesine ilişkin esaslar düzenlenmiştir. Hükümlülük sürelerinin en az altı ayını kesintisiz geçirmiş ve koşullu salıverilmelerine bir ay kalmış hükümlülere kurumun en üst amirinin önerisi ve Cumhuriyet başsavcılığının onayı ile çalışma günleri içinde sekiz saate kadar izin verilebilecektir. Maddede hükümlülerin olağan yaşantılarına döndüklerinde uyum sorunuyla karşılaşmamaları ve iş bulma olanaklarının sağlanması amaçlanmıştır.

İzinden dönmeyen veya iki günden fazla bir süre geçtikten sonra dönen hükümlüler hakkında Türk Ceza Kanununun 292 ve devamı maddelerinde yazılı hükümlerin uygulanması öngörülmüştür. CGİK.'nun 96. maddenin 2. fıkrasına göre, kendisine mazeret, özel veya iş arama izni verilen hükümlünün, izin süresini iki gün veya daha az bir süre geçirmesi halinde hakkında disiplin işlemi yapılacağı gibi, firar edenlere de bir daha mazeret izni, özel izin veya iş arama izni verilmeyecektir. CGİK.'nun 44. maddesi uyarınca izin süresini özürsüz olarak en fazla iki gün geçiren hükümlüler “bir günden on güne kadar”; firar eden hükümlüler ise “on bir günden yirmi güne kadar” hücre cezası alırlar.

Kanunun hücreye koyma disiplin cezasını düzenleyen 44. maddenin 4. ve 5. fıkralarında hücrenin, yaşamsal gereksinimleri karşılayacak biçimde düzenleneceği ve hücreye konulan hükümlünün, resmi ve yetkili merciler ve avukat ile görüşmesine engel olunamayacağı belirtilmiştir.

B. Çocuklar

TCK.'nun 6. maddesinin ilk fıkrasının (b) bendinde, çocuk deyiminden, henüz onsekiz yaşını doldurmamış kişinin anlaşılacağı vurgulanmıştır. TCK.'nun 31. maddesinde yaş küçüklüğü şöyle düzenlenmiştir: “(1) Fiili işlediği sırada oniki yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakkında, ceza kovuşturması yapılamaz; ancak, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir.

(2) Fiili işlediği sırada oniki yaşını doldurmuş olup da onbeş yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması halinde ceza sorumluluğu yoktur. Ancak bu kişiler hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur. İşlediği fiili algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı halinde, bu kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan oniki yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde yedi

yıldan dokuz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların üçte ikisi indirilir ve bu halde her fiil için verilecek hapis cezası altı yıldan fazla olamaz.

(3) Fiili işlediği sırada onbeş yaşını doldurmuş olup da onsekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde ondört yıldan yirmi yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan oniki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların yarısı indirilir ve bu halde her fiil için verilecek hapis cezası sekiz yıldan fazla olamaz.”.

TCK.’da yaş sınırı 12’ye çıkarıldığını görüyoruz. 765 Sayılı TCK’da yaş sınırı 11 idi. Ancak, Almanya ve Avustralya’da olduğu gibi Dünya Psikiyatri Birliği de yaş sınırını 14 olarak kabul etmiştir. TCK.’da ceza sorumluluğu olmayan çocuklara, çocuklara özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Beijing Kurallarına¹⁸⁸ göre de ceza sorumluluğu olmayan çocukların ıslah edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle de güvenlik tedbirleri uygulanır.

Tutuklu ve hükümlü çocukların, yetişkinlerden ayrı ve farklı kurumlarda özel bir yeniden sosyalleştirmeye tabi tutulmaları gerekir. Çocukların yeniden sosyalleştirilmesinde başarı sağlanması için, bazı temel noktalarda uzlaşmanın sağlanması gerekir. Bunlar, çocuğun ihtiyaçlarına yönelik ve çocuğun katılımını da sağlayan bireyselleştirme programları; programa yön verecek ve düzenleyecek usulün ve mekanizmanın oluşturulması anlamında rejimi oluşturma; yeniden sosyalleştirmenin salıverilme sonrası bakım hizmetlerini içermesidir.¹⁸⁹

CGİK. madde 23’de çocuk ve genç hükümlüler ile ilgili gözlem ve sınıflandırmanın, gerekli görülen yer veya bölgelerdeki ayrı gözlem ve sınıflandırma merkezlerinde veya bunların bulunmaması halinde kadın, çocuk ve kadın ve erkek gençlik kapalı ceza infaz kurumlarının bu hizmete ayrılan bölümlerinde yerine getirileceği belirtilmiştir.

Tutuklu ve hükümlü çocukların yetişkinlerden ayrı ve farklı kurumlarda barındırılması ve özel bir yeniden sosyalleştirme programına tabi tutulması gerekmektedir. Türkiye’de tutuklu ve hükümlü çocukların tutulduğu kurumlar doğrudan

¹⁸⁸ Birleşmiş Milletler Çocuk Adaleti Sisteminin Uygulanmasına İlişkin Asgari Standart Kurallar

¹⁸⁹ Finckenaer James O- McArdele Thomas P, “Institutional Treatment Possibilities For Young Offenders” International Review of Criminal Policy. No.39-40, Special Double Volume on Juvenile Justice in International Perspective, United Nations, New York 1990, s.119-124 (naklen; Yokuş Sevük, Handan; “Suçlu Çocuk Hakkında Verilen Özgürlükten Yoksun Bırakma Cezasının Yerine Getirildiği Kurumlarda Reform”; Ceza Hukuku Reformu, Umut Vakfı Yayınları, 2000, s.418)

doğruya Adalet Bakanlığına bağlı olup, çalışma ve fonksiyonu bakan adına Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğüne organize edilir.

CGİK.'nin 63. maddesinin 3. fıkrasında ve Tüzükte çocukların yetişkinlerle, Kanunda sayılan haller dışında bir araya gelmelerine ve bağlantı kurmalarına izin verilmeyeceği belirtilmiştir. Türk Hukuk mevzuatında tutuklu olan çocukların yetişkinlerden ayrı tutulmasının gerekliliği belirtilmesine ve çocuklara özgü tutukevinden söz edilmesine rağmen, gözetim merkezleri ve çocuklara özgü tutukevleri mevcut değildir. Bugün 29 Ocak 1997'de açılmış bulunan Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevi ilk çocuk tutukevi olarak ve 1998 yılında açılan Elmadağ Çocuk Ceza ve Tutukevi hizmet vermektedir.¹⁹⁰ Uygulamada çocuklar, bulunduğu il veya ilçenin cezaevine, yetişkin tutuklu ve hükümlülerle biraraya konmaktadır; yada eğer varsa o cezaevindeki ayrı bir bölüme yerleştirilmektedir. Bu durumun bir an önce giderilmesi ve hatta tutuklu çocukların hükümlü çocuklardan da ayrı bir yere yerleştirilmesi gerekmektedir. Ancak, özellikle son bir senedir çocukların, ceza infaz kurumlarının ayrı bir bölümüne konulmasına dikkat edilmektedir.

CGİK.'nin 11. maddesi çocuk kapalı ceza infaz kurumlarını düzenlemiştir. Maddeye göre çocuk kapalı ceza infaz kurumları, *“(1) Çocuk tutukluların ya da çocuk eğitimevlerinden disiplin veya diğer nedenlerle kapalı ceza infaz kurumlarına nakillerine karar verilen çocukların barındırıldıkları ve firara karşı engelleri olan iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, eğitim ve öğretime dayalı kurumlardır.*

(2) Oniki-onsekiz yaş grubu çocuklar, cinsiyetleri ve fiziki gelişim durumları göz önüne alınarak bu kurumların ayrı ayrı bölümlerinde barındırılırlar.

(3) Bu hükümlüler, kendilerine özgü kurumun bulunmadığı hallerde kapalı ceza infaz kurumlarının çocuklara ayrılan bölümlerine yerleştirilirler. Kurumlarda ayrı bölümlerin bulunmaması halinde, kız çocukları kadın kapalı ceza infaz kurumlarının bir bölümünde veya diğer kapalı ceza infaz kurumlarının kendilerine ayrılan bölümlerinde barındırılırlar.

(4) Bu kurumlarda çocuklara eğitim ve öğretim verilmesi ilkesine tam olarak uyulur.”

Ülkemizde H Tipi Ceza İnfaz Kurumu bünyesinde bulunan İstanbul Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, M Tipi bünyesinde bulunan Bergama Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve E Tipi bünyesinde bulunan Diyarbakır Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumu vardır. Ülkemizde müstakil olarak Elmadağ Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumu

¹⁹⁰ Yokuş Sevük, Handan; a.g.m.; s. 415

ve İncesu Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumu bulunmaktadır. Bu ceza infaz kurumlarında mahkemelerce tutuklanmış olup yargılamaları halen devam etmekte olan çocuklar barındırılmaktadır. Hükümü kesinleşen çocuklar, çocuk eğitimevlerine nakledilmektedir.¹⁹¹

CGİK.'nun 15. maddesinde de çocuk eğitimevleri düzenlenmiştir. Maddeye göre çocuk eğitimevleri, haklarında verilen cezaların, çocuk hükümlülerin eğitilmeleri, meslek edinmeleri ve yeniden toplumla bütünleştirilmeleri amacına hizmet eden tesislerdir. Çocuk eğitimevlerinde firara karşı engel bulundurulamaz; kurum güvenliği iç güvenlik görevlilerinin gözetim ve sorumluluğunda sağlanır. Maddenin 2. fıkrasına göre, “ Kurum içinde veya dışında herhangi bir eğitim ve öğretim programına devam eden ve onsekiz yaşını dolduran çocukların, eğitim ve öğretimlerini tamamlayabilmeleri bakımından yirmibir yaşını bitirinceye kadar bu tesislerde kalmalarına izin verilebilir.”

Ülkemizde üç adet çocuk eğitimevi bulunmaktadır. Ankara Çocuk Eğitimevi, Elazığ Çocuk Eğitimevi ve İzmir Çocuk Eğitimevidir. Bu kurumlarda suç işlediği zaman oniki-onsekiz yaşları arasında bulunan ve cezasını çekmeye başladığında onsekiz yaşını doldurmayan hükümlü çocuklar barındırılmaktadır. Ancak, CGİK.'nun 15. maddesinin 2. fıkrasında da belirtildiği üzere onsekiz yaşını doldurmuş olup da, buldukları kurumda herhangi bir eğitim programına devam eden çocukların, cezaevi idaresinin uygun görmesi halinde, devam ettikleri eğitim programını tamamlayabilmeleri açısından yirmibir yaşına kadar kurumda kalmasına izin verilmektedir.¹⁹²

Bu eğitimevlerinden sadece İzmir'de kız çocuklarına ilişkin bölüm vardır. Onun dışında çocuk cezaevlerinde kız çocuklarına ilişkin bölüm yoktur. Kız çocuklar kadın cezaevlerinde yada cezaevlerinin kadınlara ayrılan bölümlerinde kalıyorlar. Dolayısıyla kız çocukları için daha kötü koşullar sözkonusu.¹⁹³

CGİK.'na göre, çocuk hükümlülerin çalıştırılması yalnızca meslek eğitimevine yönelik olur. Öğretim kurumlarına veya örgün eğitime devam eden çocuk hükümlüler, öğretim yılı içinde atölye ve işyerlerinde çalıştırılmazlar. Bunların çalıştırılmalarında 05.06.1986 tarihli ve 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanununun, bu Kanuna aykırı olmayan hükümleri uygulanır. Yine CGİK.'nun 30. maddesinin 3. fıkrası uyarınca,

¹⁹¹ Çocuk Eğitimevleri; www.cte.adalet.gov.tr/ist/c_ist/cocuk_isl_ozellik.asp - 4k, s.z.t.:10.03.2006

¹⁹² “Çocuk Eğitimevleri”; www.cte.adalet.gov.tr/ist/c_ist/cocuk_isl_ozellik.asp - 4k

¹⁹³ Gürler, Fatma Ufuk; “Kadın ve Çocuk Cezaevleri”; Cezaevleri Sempozyumu, 29-30 Haziran 2002, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2002, s.59

“Çocuk eğitimevlerinde bulunan hükümlülerin, kurum dışında çalıştırılmaları sırasında kurum görevlilerinin gözetimi ve muhafazası aranmaz.”. CGİK.’nun 31. maddesi de çocuk hükümlülerin kendi yaşam alanları veya eğitsel amaçları dışında çalıştırmayacaklarını düzenlemiştir. CGİK.’nun 76. maddesi de açık ceza infaz kurumları ile çocuk eğitimevlerinde bulunan hükümlülerin örgün ve yaygın öğretimden yararlanmalarının sağlanacağını düzenlemiştir.

Çocuk cezaevleri ve eğitimevlerinde okuma yazma kursları, meslek edindirme kursları vardır. Eğitimevlerinde ayrıca Çıraklık Kanunu gereği meslek edindirme kurslarına devam etmeleri mümkündür. Bu, İzmir ve Elazığ’da uygulanmaktadır. Çocuklar belirli işyerlerinde eğitimini aldıkları meslekle ilgili staj yapma olanaklarına sahiptirler. Ayrıca, eğitimevlerinde de çocuklara öğrenimlerine dışarıda devam etme imkanı sağlanmaktadır.

Yetişkinlerde olduğu gibi çocuk hükümlü ve tutukluların da telefon ile haberleşme hakkı, radyo, televizyon yayınları ile internet olanaklarından yararlanma hakkı vardır. CGİK.’nun 66. maddesinin 2. fıkrasına göre, açık ceza infaz kurumları ile çocuk eğitimevlerinde hükümlüler, ücretli telefonlarla serbestçe görüşme yapabilirler. Bununla beraber 4. fıkrada da çocuk eğitimevlerinde araç telefonu, telsiz telefon veya cep telefonu ve benzeri iletişim araçlarının bulundurulup kullanılmayacağı belirtilmiştir. CGİK.’nun 67. maddesine göre de çocuk eğitimevlerinde ancak, eğitim ve iyileştirme programları çerçevesinde kurum yönetimince belirlenen yerlerde görsel ve işitsel eğitim araç ve gereçlerinin kullanımına izin verilebilir. Eğitim ve iyileştirme programları gerekli kıldığı takdirde denetim altında internette yararlanılabilir. Hükümlü, odasında bilgisayar bulunduramaz. Ancak, Adalet Bakanlığının uygun görmesi halinde eğitim ve kültürel amaçlı olarak bilgisayarın ceza infaz kurumuna alınmasına izin verilebilir. Ceza infaz kurumunda kalan çocuğun dış dünya ile ilişkisi, kurumun çocuk üzerindeki psikolojik baskısını ve çocuğun kendini toplumdan dışlanma duygusunu azaltmak, çocuğun yeniden sosyalleştirilmesinde başarıya ulaşmak için gereklidir. Ayrıca, çocuğun kurum dışında gerçekleştireceği sosyal etkinlikler, çocuğun dış dünya ile ilişkisini sağlamanın yanında çocuğun toplumla bütünleşmesinde bir araçtır. Kurum dışındaki etkinliklere çocuk eğitimevlerinde bulunan hükümlüler katılabilmektedir. Ancak, halen kurumlarda çocuğun boş zamanlarını değerlendirmesi için düzenlenen sosyal ve kültürel etkinlikler yeterli düzeyde değildir. Kurumlara daha çok spor karşılaşmaları düzenlenmektedir. Bununla birlikte yapılan çalışmalar da vardır.

Örneğin, Adalet Bakanlığı ve Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı Ankara Şubesinin işbirliği ile Elmadağ Çocuk Tutukevinde Şubat 2000 tarihinden itibaren altı aylık dönemler halinde; çocuklara yönelik eğitsel, sosyal, sportif ve sanatsal etkinlikler düzenlenmektedir. Bugüne kadar gerçekleşen etkinlikler arasında sportif çalışmalar (futbol, voleybol ve beden eğitimi dersleri), video ile eğitim (Ana Britannica 'nın eğitim serisi, ilk yardım kasetleri, Kurtuluş Savaşı ile ilgili filmler vs.), akademik destek kursları (Temel matematik, İngilizce), resim eğitimi (Resim yarışması, kursa katılan gençlere sertifika verilmesi), yaratıcılık çalışmaları (Hamur, seramik, boncuk çalışmaları, origami) yer almaktadır.¹⁹⁴ 2003 yılında Ankara Çocuk Eğitimevinde yaz dönemi içinde çocuklara yönelik olarak kurum dışına geziler düzenlenmiştir. Bu tip faaliyetler içinde Hayvanat Bahçesi, Kızılcahamam, Kurtboğazi Barajı ve Çubuk I ve II Barajlarına geziler düzenlenmiştir. Ayrıca, yaz dönemi boyunca devam eden "Yer ve Duvar Karosu Döşemeciliği Ustalık Kursu" tamamlanmıştır. Kurs kapsamında uygulama alanı olarak belirlenen Seyranbağları Huzurevi'ndeki yer ve duvar karolarının yenilenmesi tamamlanmıştır.¹⁹⁵ Yine Ankara Çocuk Eğitimevinde; üniversiteye 1, örgün eğitime 15, Açık İlköğretime 26, Açıköğretim Lisesine 16 öğrenci devam ederken, seramik kursuna 6, mesleki eğitim kursuna 36, I. kademe okuma-yazma kursuna 2, II. kademe okuma-yazma kursuna 4, bilgisayar kursuna 16 ve tiyatro kursuna 8 çocuk gitmektedir. Ayrıca çocuklara meslek edindirme amacıyla Ankara Çocuk Eğitimevinde 2005 kasım ayından beri düzenli olarak aşçılık kursları verilmektedir.¹⁹⁶

Çocuk Koruma Kanununun 21. maddesine göre, onbeş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemez. Çocuk Koruma Kanununun 20. maddesi de adli kontrolü düzenlemiştir. Buna göre, suça sürüklenen çocuklar hakkında soruşturma veya kovuşturma evrelerinde adli kontrol tedbiri olarak CMK.'nın 109. maddesinde sayılanlar ile belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak, belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek, belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamak tedbirlerinden bir ya da birkaçına karar verilebilir. Ancak bu tedbirlerden

¹⁹⁴ "Elmadağ Çocuk Tutukevi Eğitsel, Sosyal, Sportif ve Sanatsal Etkinlikler Projesi Kapsamında Gerçekleşen Etkinlikler"; Çocuk Olmak İstiyorum, www.fotografya.gen.tr/issue-8/elmadag.html, s.z.t.: 12.01.2006

¹⁹⁵ "Ankara Çocuk İslahevinde Eğitim Sosyo-Kültürel Faaliyetler"; www.cte.adalet.gov.tr/seslenis/arsiv/2003/10/acocuk.htm - 13k, s.z.t.: 05.03.2006

¹⁹⁶ "Cezaevinde İnsan Hakları Günü Kutlandı"; www.cte.adalet.gov.tr/seslenis/arsiv/2004/01/insanhaklari.htm - 18k, s.z.t.:05.03.2006

sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağıının anlaşılması veya tedbirlere uyulmaması durumunda tutuklama kararı verilebilir.

CGİK.'nun 50. maddesi gereği, hiçbir halde zincir ve demire vurmak tedbir olarak uygulanmaz. Kelepçe ve bedensel hareketleri kısıtlayıcı araçlar ise yetkili makamın önüne getirildiğinde çıkarılmak kaydıyla, sevk ve nakil sırasında kaçmayı önlemek için, hekimin talimat ve gözetiminde olmak üzere tıbbi nedenlerle, diğer kontrol usullerinin yetersizliği halinde hükümlünün kendisine veya başkalarına zarar vermesine veya eşyayı tahrip etmesine engel olmak için kurum en üst amirinin emriyle kullanılabilir. Ancak, çocuk hükümlüler için sevk ve nakil sırasında da kelepçe ve benzer kısıtlayıcı araçlar kullanılmaz.

Yeniden sosyalleştirme programı salıverme sonrası koruma ve yardım çalışmalarını da kapsamaktadır. Salıverme sonrası çocuğa sağlanacak koruma ve yardım temelli hizmetler, çocuğun toplumla yeniden bütünleşmesindeki başarıyı kolaylaştırmak için maddi ve manevi yardım şeklinde olmalıdır. CGİK.'da çocuk olsun yetişkin olsun eğitim programlarının salıverilme sonrasına hazırlayacak programlar olduğunu belirtilmiştir. Ayrıca, CGİK. ve Tüzüğüün düzenlemelerine göre, salıverilme sonrası yaşamın düzenlenebilmesi amacıyla ilgili resmi, özel, gönüllü kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılır; çocuk veya yetişkin hükümlü salıverilme sonrasında, her zaman ilgili kurum ve kuruluşlardan yardım talep edebilir. Ancak, Türkiye'de bugün salıverme sonrası koruma ve yardım çalışmalarını yürütecek resmi kurumlar yoktur; gönüllü kuruluşlar yardım çalışmalarını yürütmektedir. Örneğin, Çocuk Sevenler Derneği, salıvermeden sonra evlerine dönemeyen çocuklar için evler satın alarak bu çocuklarla ilgilenmektedir.¹⁹⁷ Ancak, Denetimli Serbestlik Şube Müdürlükleri ve Koruma Kurullarının kurulması ve çalışmalarına başlaması sonucunda bu Kurullar da salıverilme sonrası hükümlülere ayni, nakdi yardım yapma ve işe yerleştirme konularında daha çok yeni kuruldukları için yeterli düzeyde olmasa da yardımcı olmaya başlamışlardır.

Şimdi de çocuk ceza infaz kurumlarının sorunlarına kısaca değinelim. Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukeviden İnsan Hakları Derneğine birçok defa tahliye olan çocukların gizlice telefon etmeleri, mektup veya aileleri yoluyla şiddet, taciz ve tecavüze ilişkin iddialar gelmiştir. İnsan Hakları Derneğinden görevli kişiler bu

¹⁹⁷ Yokuş Sevük, Handan; a.g.m.; s. 419

iddiaların asılsız olmadıklarını da görmüşlerdir.¹⁹⁸ Yine Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevinde görüşülen her çocuğun şikayeti yeterli sağlık hizmeti alamadıklarına, kurumun içinin boyasız, bakımsız, su borularının patlak olmasına, yemeğin besin değerlerinin az ve yetersiz olmasına, birden fazla çocuğun yan yana yatmasına ve sürekli dayak yemelerine ilişkindir. Aynı zamanda çocuklar, gardiyanların tacizi ve işkencesinden de şikayet etmektedirler. Bu yaşananlar değişik tarihlerde gazetelere de yansımıştır.¹⁹⁹ Özellikle bu yaşananlar 2005 yılına kadar çok yoğundu. Başka bir sorun da Bayrampaşa Kapalı Ceza İnfaz Kurumunun çocuklar bölümünde yaşanmıştır. Soğuk, açlık, karavananın içerisinden solucan, böcek, izmarit ve benzeri maddelerin çıkması, sürekli dayak yemeleri, yeterli yatak, battaniye ve benzeri şeylerin bulunmaması gibi katlanılamayacak nedenlerle çocuklar isyan etmiştir. Bu isyandan sonra elebaşı kabul edilen 18 çocuk Kırklareli Kapalı Ceza İnfaz Kurumuna sürülmüştür.²⁰⁰

Ceza İnfaz Kurumlarında hizmet veren Psiko-Sosyal Yardım Servis Uzmanlarının çocukların ruh ve beden sağlığına ilişkin koruyucu, geliştirici programları araştırarak uygulaması, psikolojik destek ve müdahalede bulunarak çalışmalarını yürütmesi gerekir. Bu çalışmalara esas olmak üzere 2006 yılı içerisinde çocuklara yönelik olarak ceza infaz kurumlarında yeterli düzeyde olmasa da Psiko-Sosyal Yardım Servisi çalışmaları yürütülmeye başlanmıştır.²⁰¹

Bu çalışmada, kabul edilen kuruma gelen çocuk tutuklu ve hükümlü ile kurum uzmanının ilk üç gün içerisinde öngörüşmeyi yapması ve bu görüşme neticesinde “Hükümlü Tutuklu Ön Görüşme Tanıma Takip Formu”nun doldurulmasıdır. Tanıma bölümü, Psiko-Sosyal Yardım Servisi Uzmanları tarafından hükümlü ve tutuklularla yapılan ilk görüşmede elde edilen bilgiler ile ilk görüşme sırasında elde edilemeyen ancak daha sonraki yapılan görüşmelerde edinilen ve formda işlenmesi uygun görülen bilgilerin işlendiği bölümdür. Takip bölümü ise, hükümlü ve tutuklu ile yapılan diğer görüşmeler ile bu kişilere yönelik yapılan her türlü psiko-sosyal destek ve müdahalenin işlendiği bölümdür.²⁰²

Dönem içerisinde kurum psikologu ve sosyal çalışmacısı hükümlü ve tutuklularla bireysel görüşme yapmaları gerekir. Bu görüşmelerde; dilekçe ile Psiko-

¹⁹⁸ Efe, Ümit; “Kadın ve Çocuk Cezaevleri”; Cezaevleri Sempozyumu, 29-30 Haziran 2002, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2002, s. 67

¹⁹⁹ Efe, Ümit; a.g.m.; s.67,68

²⁰⁰ Yaşar, Hatice; “Çocuktan Al Haberi”, Radikal Gazetesi, 27.10.2004, www.radikal.com.tr/haver.php?haberno=132480, s.z.t.: 08.09.2005

²⁰¹ “Çocuk Ceza İnfaz Kurumu Standartlar Sistemi”; <http://www.cte.adalet.gov.tr>, s.z.t.:06.01.2007

²⁰² “Çocuk Ceza İnfaz Kurumu Standartlar Sistemi”; <http://www.cte.adalet.gov.tr>, s.z.t.:06.01.2007

Sosyal Yardım Servisine başvuruda bulunan hükümlü ve tutuklular, kurum uzmanlarının gerekli gördüğü hükümlü ve tutuklular, kurum idaresi ve kurum personelinin yönlendirdiği hükümlü ve tutukluların tamamı ile bireysel görüşmelerin yapılması sağlanmalıdır. Kriz durumu, hükümlü ve tutuklunun kendisine, diğer hükümlü ve tutuklulara veya kurum personeline zarar verici davranışlarda bulunması gibi acil önlem gerektiren durumları ve bu durumlarda kurum uzmanları tarafından yapılan önlemler ile görüşmeleri belirtir. Kriz durumlarında hükümlü veya tutuklu ile yapılan görüşmelerde dilekçe şartı aranmaz; ancak kriz durumlarında yapılan görüşmelerde hazırlanan “Kriz Durumları Müdahale Formunun” doldurularak imzalanması gereklidir. Kriz durumlarında kurum idaresi tarafından, kurum uzmanlarının hükümlü ve tutuklulara yönlendirmesinde özen gösterilmesi gerekmektedir.²⁰³

Dönem içerisinde aileye yönelik yapılması gereken çalışmalar da vardır. Bunlar, kurum uzmanlarının gerekli gördüğü durumlarda, kurum idaresinin bilgilendirilmesi kaydıyla, ailenin telefonla aranması, açık ve kapalı ziyaret günlerinde aile ile ziyaret yerinde görüşmeler yapılması, hükümlü ve tutuklu ile yapılan görüşmelerde muhtaç durumda olduğu tespit edilen hükümlü ve tutuklu ailelerinin (gıda,yakacak,eğitim, vb.) sivil toplum örgütleri ve Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı gibi kurum ve kuruluşlara yönlendirmelerinin yapılması vb. çalışmaların kurum uzmanları tarafından gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Kapalı ceza infaz kurumlarında aileye yönelik olarak bir dönem içerisinde uzman başına en az 12, eğitimevlerinde ise uzman başına en az 6 çalışmanın yapılması gerekmektedir.²⁰⁴

Psikolojik Müdahale Programlarının uygulanmaya başlaması ile birlikte, dönem içerisinde kapalı ceza infaz kurumlarında uzman başına en az 16, eğitimevlerinde ise uzman başına en az 8 grup çalışmasının yapılması beklenmektedir. Dönem içerisinde en az üç sosyal ve kültürel etkinliğin planlanarak yapılması istenmektedir. Bu etkinlikler Eğitim Servisi ile işbirliği içerisinde yürütüleceği gibi psiko-sosyal yardım servisi tarafından da ayrıca düzenlenebilir.²⁰⁵

Bu çalışmalar da kurum personelinin sorumluluğu büyüktür. Bu nedenle de bu uzmanlar için de çalışmalar düzenlenmelidir. Kurum personeline yönelik olarak yapılan çalışmalar kurum uzmanları tarafından ortak düzenlenebilir ve dönüşümlü olarak

²⁰³ “Çocuk Ceza İnfaz Kurumu Standartlar Sistemi”; <http://www.cte.adalet.gov.tr>, s.z.t.:06.01.2007

²⁰⁴ “Çocuk Ceza İnfaz Kurumu Standartlar Sistemi”; <http://www.cte.adalet.gov.tr>, s.z.t.:06.01.2007

²⁰⁵ “Çocuk Ceza İnfaz Kurumu Standartlar Sistemi”; <http://www.cte.adalet.gov.tr>, s.z.t.:06.01.2007

uygulanabilir. Dönem içerisinde kurumda bulunan uzman sayısı dikkate alınarak her iki uzman varsa ayda en az bir kez, sadece bir uzman varsa dönem içerisinde bir kez bir etkinliğin planlanarak uygulanması gerekmektedir. Personele yönelik olarak, konferans, seminer, bilgilendirme toplantıları vb. çalışmalar yapılmalıdır.²⁰⁶

Salıverilme öncesinde hükümlülerin topluma uyum sürecini hızlandıracak ve bu konuda onlara yardımcı olacak tüm çalışmaların yapılması gerekmektedir. Kurumda çalışan uzmanların salıverilme öncesinde hükümlülere iş ve meslek danışmanlığı konusunda yardımcı olması, hükümlülerin bilgilendirilmesi, ilgili kurumlara yönlendirmelerin yapılması ve buna benzer çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir. Mesleki eğitime yönlendirilen ve işe yerleştirilen çocuklara yönelik yapılan çalışmalar konusunda ise, eğitimevlerinde yaş ve öğrenim durumları nedeniyle örgün eğitime devam edemeyecek hükümlü çocukların bireysel ilgi, ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda mesleki eğitime yönlendirilmeleri gerekmektedir. Mesleki eğitime devam eden ve bu kapsamda işe yerleştirilen hükümlülerin uzmanlar tarafından psiko-sosyal değerlendirmelerinin (işe uyum süreci, davranışları, kişiler arası ilişkileri vb.) yapılarak, buna ilişkin raporların hazırlanması ve mesleki eğitime yönlendirilen çocuklara yönelik yapılan tüm çalışmaların çizelgede belirtilmesi gerekmektedir.²⁰⁷

Çocuk tutukevleri ve eğitimevlerinde yapılması gereken bu sosyalleştirme programları yeni uygulanmaya başlandığı için şu aşamada yeterli, istenilen düzeyde değildir. Ayrıca, bu programların sağlıklı uygulanmasını engelleyen bir çok etmen de vardır. Örneğin, halen çocuk tutukevi, eğitimevi ve bütün ceza infaz kurumlarında görevli kişilere insan hakları eğitimi yeterli verilmemektedir. Çocuk infaz kurumlarında da çocuk eğitimi, pedagoji ve benzeri bilimler konusunda yeterli bilgiye sahip olmayan personeller tarafından verilmektedir. Çocukların sosyal çevre ve aile bireyleriyle iletişimini kopartmadan kuruma kabulü ve kurumda tutulması gerek. Hatta, çocuklar ailelerine en yakın kurumlarda bulundurulmalıdır. Unutulmamalıdır ki, kurumlarda çocukların yetişkinlerle aynı kurallara tabi olması, hatta aynı yeniden sosyalleştirme programına tabi olması halinde; çocuğa yönelik yeniden sosyalleştirme programı düzenlenip, vereceği eğitimde uzman ve donanımlı personeller tarafından bu program sağlıklı bir şekilde uygulanmadıkça cezasını çekip tahliye edilen çocuklar çok kısa bir süre sonra ceza infaz kurumlarına tekrar dönecektir.

²⁰⁶ “Çocuk Ceza İnfaz Kurumu Standartlar Sistemi”; <http://www.cte.adalet.gov.tr>, s.z.t.:06.01.2007

²⁰⁷ “Çocuk Ceza İnfaz Kurumu Standartlar Sistemi”; <http://www.cte.adalet.gov.tr>, s.z.t.:06.01.2007

C. Gençler

Çağdaş ceza infaz sistemlerinde kadın ve erkek genç hükümlüler, yetişkinlerden ayrı barındırılmakta ve yaşlarına uygun özel iyileştirme yöntemlerine tabi tutulmaktadır. Bunun nedeni ise bu suçlu grubunun diğer yaşlı hükümlülerle biraraya konulduklarında çeşitli ciddi sakıncaların ortaya çıktığının gözlemlenmesidir.

Halen yürürlükte bulunan "Müşahede ve Sınıflandırma Merkezine Dair Yönetmelik" hükümlerine göre, onsekiz-yirmi yaş grubunda bulunan hükümlüler diğerlerinden ayrılmaktadır. Bu grupta bulunanların sayısı az olan yerlerde müstakil kurumlar kurulamayacağından, bu kişiler, yetişkinlere özgü cezaevlerinin gençler için ayrılan bölümlerinde barındırılmaktadırlar.

CGİK.'nin 12. maddesi bu gereksinimi karşılamak için düzenlenmiştir. Maddeye göre, gençlik kapalı ceza infaz kurumları, cezanın infazına başladığı tarihte onsekiz yaşını bitirmiş olup da yirmibir yaşını doldurmamış genç hükümlülerin cezalarını çektikleri, eğitim ve öğretim esasına dayalı, firara karşı engelleri olan, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan kurumlardır. Bu hükümlüler için ayrı bir kurum kurulmadığı takdirde, diğer kapalı ceza infaz kurumlarının gençlere ayrılan bölümlerinde barındırılırlar. Maddenin 3. fıkrası uyarınca CGİK.'nin 9. madde²⁰⁸ kapsamındaki gençlerin cezaları, gençlik kapalı ceza infaz kurumlarının güvenli bölümlerinde yerine getirilir. Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik

²⁰⁸ CGİK. madde 9: (1) Yüksek güvenli kapalı ceza infaz kurumları, iç ve dış güvenlik görevlilerine sahip, firara karşı teknik, mekanik, elektronik ve fiziki engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları sürekli kapalı tutulan, ancak mevzuatın belirttiği hallerde aynı oda dışındaki hükümlüler arasında ve dış çevre ile temasların geçerli olduğu sıkı güvenlik rejimine tabi hükümlülerin bir veya üç kişilik odalarda barındırıldıkları tesislerdir. Bu kurumlarda bireysel veya grup halinde iyileştirme yöntemleri uygulanır.

(2) Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum olanlar ile süresine bakılmaksızın, suç işlemek amacıyla örgüt kurmak, yönetmek veya bu örgütün faaliyeti çerçevesinde, Türk Ceza Kanununda yer alan;

a) İnsanlığa karşı suçlardan (madde 77, 78),

b) Kasten öldürme suçlarından (madde 81, 82),

c) Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçundan (madde 188),

d) Devletin güvenliğine karşı suçlardan (madde 302, 303, 304, 307, 308),

e) Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlardan (madde 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315),

Mahkum olanların cezaları, bu kurumlarda infaz edilir.

(3) Eylem ve tutumları nedeniyle tehlikeli halde bulunan ve özel gözetim ve denetim altında bulundurulmaları gerekli olduğu saptananlar ile buldukları kurumlarda düzen ve disiplini bozanlar veya iyileştirme tedbir, araç ve usullerine ısrarla karşı koyanlar bu kurumlara gönderilirler.

(4) Birinci fıkrada tanımlanan kurumların ihtiyacı karşılamak bakımından yetersiz olması halinde, diğer kapalı ceza infaz kurumlarının yüksek güvenli bölümleri kullanılır.

(5) Toplam cezasının üçte birini bu kurumlarda geçirerek iyi hal gösteren hükümlülerin, tutum ve kişiliklerine uygun diğer ceza infaz kurumlarına gönderilmelerine karar verilebilir.

Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğü'nün 14. maddesinin 3. fıkrasında ise CGİK.'nin 9. ve Tüzüğü'nün 11. maddeleri kapsamındaki gençlerin cezaları, gençlik kapalı kurumların güvenli bölümlerinde yerine getirileceği, ancak bu hükümlüler için kendilerine özgü kurumun bulunmadığı hallerde ise yüksek güvenli kapalı kurumların kendilerine ayrılan bölümlerine yerleştirileceği belirtilmiştir.

CGİK.'nin 14. maddesi ve Tüzüğü'nün 16. maddesi gereği de açık ceza infaz kurumlarının ihtiyaca göre "gençlik açık ceza infaz kurumları" şeklinde de kurulacağını hükme bağlamıştır. CGİK.'nin 111. maddesinin 3. fıkrası uyarınca da gençlik tutukevleri müstakil olarak kurulabilir. Genç tutuklular, tutukevlerinde veya maddi olanak bulunmadığı hallerde kapalı ceza infaz kurumlarının tutuklulara ayrılan bölümlerinde ve suç türleri de gözetilerek ayrı yerlerde barındırılır.

CGİK.'nin 29. maddenin 3. ve 4. fıkraları ile Tüzüğü'nün 96. maddesinin 3. ve 4. fıkraları gereği genç hükümlüler, ancak meslek eğitimine yönelik olarak çalıştırılabilirler. Öğretim kurumlarına veya örgün eğitime devam eden genç hükümlüler, öğretim yılı içinde atölye ve işyerlerinde çalıştırılmazlar. Ayrıca, genç hükümlülerin çalıştırılmalarında 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanununun, CGİK.'na aykırı olmayan hükümleri uygulanır.

Gençlik ceza infaz kurumlarında ya da ceza infaz kurumlarının gençlere ayrılmış bölümlerinde genç suçlulara verilecek eğitimin önemi büyüktür. Genç hükümlülere verilecek eğitim, yaşama hazırlamayı ifade eder. Burada eğitimciler büyük sorumluluk düşmektedir.

D. Kadınlar

Ülkemizde Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğüne bağlı kadın cezaevi ve tutukevi az sayıda bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevidir. Fakat, buradaki kadın bölümünde hükümlü kadınlar da vardır. Yine İstanbul'da Paşakapısı Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu vardır. Bunun dışında Çanakkale- Lapseki Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve 2006 yılında inşa edilen Sincan Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu bulunmaktadır. Kadın Açık Ceza İnfaz Kurumları, Denizli Kadın Açık Ceza İnfaz Kurumu ve Sivas Açık Kadın Ceza İnfaz Kurumudur. Kanun gereği bu kurumlarda iç güvenlik görevlileri kadınlardan oluşur. Ancak kadın ceza infaz kurumları yeterli olmadığından yine kanun gereği kadın hükümlülerin hapis cezaları diğer kurumların, erkek hükümlülerin kaldığı bölümlerle bağlantısı olmayan bölümlerinde infaz edilir.

Paşakapısı Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunun kadın tutukluların statüsüne, fiziksel ve ruhsal yapılarına ve topluma kazandırılma amaçlarına uygun olarak, tarihsel ve kültürel özelliğine önem verilerek restore edilmiş ve kadın kapalı ceza infaz kurumu haline getirilmiştir. Kurum tüm İstanbul Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarında bulunan kadın tutukluların barındırıldığı çağdaş ve modern bir kadın tutukevi haline getirilmiştir. Bu kurum, 2004 yılı Mayıs ayından beri kadın tutuklu ve hükümlülerin kaldığı bir kurum. Koşullarına kadar içerisini görme imkanı bulduğum için Paşakapısı Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumundaki şartların oldukça iyi olduğunu söyleyebilirim. Ancak, Türkiye'deki diğer ceza infaz kurumları için bunları söylemek şimdilik zor.

CGİK.'nin 16. maddesi “hapis cezasının infazının hastalık nedeni ile ertelenmesi”ni düzenlemiştir. Maddenin 4. fıkrası, hapis cezasının infazının, gebe olan veya doğurduğu tarihten itibaren altı ay geçmemiş bulunan kadınlar hakkında geri bırakılacağını; çocuk ölmüş veya anasından başka birine verilmiş olursa, doğumdan itibaren iki ay geçince cezasının infaz olunacağını düzenlemiştir. Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük 114. maddesine göre de, CGİK.'nin 16. maddesinin 4. fıkrasının uygulanmadığı hallerde, gebe olan kadın hükümlülerin bulunduğu kurumlarda, doğum öncesi ve doğum sonrası her türlü bakım ve tedavi için özel bir yer ayrılacağını, doğumun kurum dışında bir sağlık kuruluşunda gerçekleşmesi için gerekli tedbirler alınacağını belirtmiştir. Eğer doğum, kurumda gerçekleşmişse çocuğun kurumda doğduğu, doğum belgesine işlenmez.

Değinilmesi gereken önemli bir konu da anne olan kadın hükümlülerin çocuklarının barındırılması durumudur. CGİK.'nin 65.maddesi bu hususu düzenlemiştir. Maddeye göre, “(1) Anaları hükümlü olup da dışarıda korumasına bırakılacak kimsesi bulunmayan sıfır-altı yaş grubundaki çocuklar, analarının yanında kalabilirler. Bu çocuklar gündüzleri ceza infaz kurumu bünyesindeki veya Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu veya diğer kurum ve kuruluşlara ait kreş ve gündüz bakımevlerinde barındırılırlar.

(2) Analarının yanında kalan çocuklara, yaş ve durumlarına ve ihtiyaçlarına göre yiyecek ve içecek verilir.

(3) Üç yaşını doldurmuş çocuklar, hakim kararıyla çocuk yuvalarına veya yetiştirme yurtlarına yerleştirilebilirler. Bu çocukların belirlenecek bir program ve usule göre zaman zaman analarıyla temasları sağlanır.”.

Tüzüğün 70. maddesi de bu konuyu düzenlemiş olup; maddenin 4. fıkrasında, altı yaşını doldurmuş çocukların menfaati de göz önünde tutularak kurum dışında barındırılacakları yerlerin ilgili mevzuat hükümlerine göre belirleneceği belirtilmiştir. Öyle ki, altı yaşını dolduran okul çağına gelmiş hükümlü kadınların çocuklarının cezaevi dışında ilgilenecek ebeveyni, yakınları yoksa ya da anne bunu tercih etmiyorsa yine Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı kurumlara yerleştirilmesi sözkonusu. Bu çocuklar, ya annenin tutukluluğu ve hükümlülüğü devam ettiği sürece bu kurumlarda kalıyorlar ya da anne talep ederse onsekiz yaşına kadar sürekli bu kurumların bakımına terkedilebiliyorlar.

Kadınlar için yukarıda belirtilenler dışında özel bir uygulama yok. Türkiye’de genel olarak ceza infaz kurumlarının koşulları neyse, bu kurumlarda uygulanan mevzuat ve kurallar neyse kadınlar da aynı hükümlere tabi.

Genel olarak eksikliklere bakıldığında, kadınlara ait ceza infaz kurumları dışındaki kurumlarda kadınlara ayrılan bölümde kadınlara ait bir revir yok. Bu nedenle kadınlar revirlerde yatmaları gerektiğinde yatamıyorlar. Kadınların jinekologa düzenli ve periyodik olarak ulaşma hakkına sahip olmalarına rağmen, sağlık ekibi olması gereken ceza infaz kurumlarında pratisyen hekim bile zorlukla bulundurulurken ve tutuklu ile hükümlüler sağlık memuruna teslim edilmişken, bu hakkın uygulanması bu koşullarda çok zordur. Tedavi hizmetlerinin bir kısmı kurum dışında da yürütülebilir ancak tedavinin büyük bir kısmı da bürokrasinin çarkları arasında gecikmektedir.²⁰⁹

Kadın psikolojisi üzerinde uzmanlaşmış psikolog, psikiyatr ile kadın hükümlülerin düzenli ve periyodik iletişimi sağlanmalıdır çünkü, kadınlar cezaevine girince aile bağlarını çoğunlukla yitirmektedir. Uzun veya kısa vadede eşleri tarafından terk edilirler. Çocuklarını görme imkanları azalır; kadınlar, ailelerini ve evlerini kaybetme duygusunu erkek hükümlülere göre daha ağır bir şekilde yaşamaktadır, bu nedenle de cezaevinde gerçekten yalnızlaşırlar. Bir diğer neden de suçu işleme faktörüdür. Kadınların genellikle işlediği suçların nedeni namus faktörü veya aile içi şiddettir. Böyle bir şiddet ortamının sonucu işlediği suçtan dolayı aldığı ceza ile birlikte başka bir şiddet ortamı olan cezaevlerine gönderiliyorlar ve aileleri de kadınları terk edince gerçek psikolojik sorunlar ortaya çıkıyor.²¹⁰ Yine kadınlarda görülen başka bir sorun da bazı kadın hükümlülerin birbirlerine anne, evlat, kardeş gibi davranmalarıdır.

²⁰⁹ Efe, Ümit; a.g.m.; s. 66

²¹⁰ Efe, Ümit; a.g.m.; s. 66 ve İşleğen, Yeşim; “Kadın ve Çocuk Cezaevleri”; Cezaevleri Sempozyumu, 29-30 Haziran 2002, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2002, s.71,72

Bu durum, kadına ilişkin toplumsal ve kültürel değerler ile beklentilerin cezaevindeki ilişkilere yansımalarıdır. Andersen bunu, “kadınları temelde aile içi roller doğrultusunda tanımlayan anlayış, inanç ve değerlerin cezaevi altkültürüne yansımaları olarak ifade etmektedir. Bu alt kültürün bir parçası da, bazı kadın hükümlüler arasında görülen lezbiyen ilişkiler olup; bunlarda göze çarpan özellik, fiziksel seksten öte, sevginin ön planda olmasıdır. Erkek cezaevlerinde görülen homoseksüel ilişkilerde, bu sık rastlanılan bir durum değildir.”²¹¹

E. Tehlikeli Suçlular

“Tehlikeli suçlu” kavramı, ceza hukuku ve infaz hukuku uygulamasında geniş kapsamlı bir kavramdır. Tehlikelilik yapısının tartışmalı olması nedeniyle, bu kavram çoğu kez çeşitli ülkelerde ve dönemlerde farklı tanımlanmış ve tanımlanmaktadır. 19. yüzyılın tehlikeli suçlu kavramı, gençleri, yeri belli olmayan akıl hastalarını ve mala yönelik itiyadi suç işleyenleri kapsarken; 20. yüzyılın sonunda bununla, Batı ülkelerinde herşeyden önce şiddet ve cinsel suç failleri, diğer ülkelerde siyasi muhalifler veya ekonomik ve çevre suç failleri düşünülmektedir.²¹²

“Tehlikeli suçlu” kavramı, hakim ve infaz personeline göre, içeriği farklı anlamlar taşıyan bir kavramdır. Bir suçlunun tehlikeli olup olmadığı, işlediği suçlara, kişisel profiline, yaşam biçimi ve ortamına bakmak suretiyle değerlendirilmektedir. Bu nedenle, hakimin gözünde tehlikeli suçlu, suç eğiliminde kararlılık gösteren ve kamu güvenliği için de potansiyel bir tehdit unsuru olan kişi iken; cezaevi personeline göre, tutum ve davranışları ile cezaevi kurallarına ve cezaevinin amaçlarına uygun davranmayan suçludur. Cezaevleri yönünden verilecek “tehlikelilik” tanımı, hükümlülerin işledikleri suçun ağırlığı veya cezaevindeki davranışları, firar veya firara teşebbüs etmeleri veya ortaya koydukları şiddet gösterileri nedeniyle cezaevinde bulunanlar ve/veya kamu güvenliği açısından esaslı risk oluşturmaları nedeniyle maksimum bir kurumda muhafaza edilmeleri zorunlu olanları kapsar.²¹³ Tehlikeli suçlular bakımından belirtilen özellikler, terör suçlarında özellikle söz konusudur.²¹⁴

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin R (82) 17 Sayılı Tavsiye Kararında “İşlediği suçlunun nitelik ve icra şekli göz önüne alındığında, toplum için ciddi bir tehlike oluşturan ve cezaevinin güvenlik ve nizamını ihlal edebileceği inancının teessüsü için

²¹¹ Günşen İçli, Tülin-Öğün, Aslıhan; a.g.e.; s.50 vd. (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 185)

²¹² Demirbaş, Timur; a.g.e.; s.212

²¹³ Yücel, Mustafa T; a.g.m.; s. 222

²¹⁴ Dönmezer, Sulhi; “Teröristlerin Rehabilitasyonu”; İÜHF, S.1-4, 1985, s.10 (naklen; Demirbaş, Timur; a.g.e.; s. 213)

delil var olan, hükümlü tehlikeli sayılır." denilmektedir. Raporda tehlikeli halin, işlenen suçun ciddiyetine, kurum ve toplum içindeki davranışın niteliğine, kaçakçılığa veya bu hususta teşebbüste bulunulmasına veya açığa vurulan şiddete cezaevi toplumu veya genel toplum için arzettiği temel risklere bağlı olabileceği de belirtilmiştir.²¹⁵

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğü'nün 76. maddesi, suçun nitelik ve işleniş şekline göre, toplum için ciddi bir tehlike oluşturan veya kurumun güvenlik ve düzenini ihlal edebileceği konusunda delil veya ciddi emareler olan hükümlülerin tehlikeli hükümlü sayılacağını belirtmiştir. Kısaca tehlikeli suçlu kavramından bahsettikten sonra şimdi de yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarından bahsedelim.

Yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumları, kapalı ceza infaz kurumlarının bir türüdür. CGİK.'nin 9. maddesinin ilk fıkrası bu tür ceza infaz kurumunu tanımlamıştır. Esasen bu madde, yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumu tanımını Kanununun 8. maddesinde yer alan kapalı ceza infaz kurumunun tanımı gibi yapmıştır ancak, yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumlarında odalarda bir veya üç hükümlü bulunmaktadır. CGİK.'nin 9. maddesinin ilk fıkrası şöyledir: "*Yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumları, iç ve dış güvenlik görevlilerine sahip, firara karşı teknik, mekanik, elektronik ve fiziki engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları sürekli kapalı tutulan, ancak mevzuatın belirttiği hallerde aynı oda dışındaki hükümlüler arasında ve dış çevre ile temasların geçerli olduğu sıkı güvenlik rejimine tabi hükümlülerin bir veya üç kişilik odalarda barındırıldıkları tesislerdir. Bu kurumlarda bireysel veya grup halinde iyileştirme yöntemleri uygulanır.*".

CGİK.'nin 9. maddesinin 2. fıkrasının bentlerinde bu kurumlara hangi tür kategorideki hükümlülerin gönderilecekleri gösterilmiş bulunmaktadır. Buna göre, "*Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum olanlar ile süresine bakılmaksızın, suç işlemek amacıyla örgüt kurmak, yönetmek veya bu örgütün faaliyeti çerçevesinde, Türk Ceza Kanununda yer alan; a) İnsanlığa karşı suçlardan (madde 77, 78), b) Kasten öldürme suçlarından (madde 81, 82), c) Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçundan (madde 188), d) Devletin güvenliğine karşı suçlardan (madde 302, 303, 304, 307, 308),*

²¹⁵ Ceza ve Tedbirlerin İnfazı Hakkında Kanun; www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/128.doc, s.z.t.: 05.01.2006

e) Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlardan (madde 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315), mahkum olanların cezaları, bu kurumlarda infaz edilir.”.

Bu maddenin 3. fıkrasında eylem ve tutumları nedeniyle tehlikeli durumda bulunanların ve özel gözetim ile denetim altında bulundurulmaları gerekli olanların, buldukları kurumlarda düzeni ve disiplini bozanların yada iyileştirme tedbir, araç ve yöntemlerine ısrarla karşı koyanların da bu kurumlara gönderileceği belirtilmiştir. Ayrıca 4. fıkra hükmüne göre de, yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumlarının ihtiyacı karşılama bakımından yetersiz olması halinde, bu hükümlüler için, diğer kapalı ceza infaz kurumlarının yüksek güvenlikli bölümleri kullanılacaktır.

Adalet Bakanlığı yetkilileri, yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarının temelinde, Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesinin 19-23 Ağustos 1996 tarihinde Türkiye’deki cezaevlerine yaptığı ziyaretin ardından düzenlediği 19 Mart 1997 tarihli raporunda yaptığı uyarı ve öneriler olduğunu belirtmektedir. Bu raporda “*tutuklu ve hükümlülerin gruplara ayrılmasına imkan sağlanması, mahkumların yatacakları bireysel oda ve koşulların makul bir genişlikte olması, ışıklandırma, ısınma, sağlık, hijyen, beslenme, ibadet ve yıkanma gibi gereksinmelerini karşılayabilecek tesislere sahip olması, oda veya koğuş pencerelerinin temiz hava girişini sağlayacak şekilde, normal büyüklükte ve mahkumların güneş ışığında okumasını ve solumasını sağlayacak nitelikte olması, her mahkuma içme suyu sağlanması, kurumda bir revir olması, mahkum çocukları için bir kreş bulunması, karanlık hücreler yapılmaması, mahkumların ziyaretçi kabul edebilmesi ve haberleşebilmesi, açık havaya çıkabilmesi, eğitim ve çalışma alanlarının yaratılması, bedensel spor yapılabilmesi, dilekçe ve şikayet hakkının kullanılmasını sağlayacak nitelikte ve fiziki yapıda olması”* gerektiği belirtilmektedir.²¹⁶

Terör ve çıkar amaçlı suç örgütü mensubu tutuklu ve hükümlü sayısının son yıllarda oldukça artması ve kalabalık koğuş sisteminin güvenlik, sağlık ve insan haklarına uygunluk açısından ciddi sorunlar yaratması, ayrıca Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi Tavsiye Kararlarında da belirtildiği üzere gerekli standartların tam olarak uygulanması bakımından cezaevleri sorununun çözümü gerekçesiyle Adalet Bakanlığı bir arayış içine girmiştir. Yapılan araştırmalar sonucu, kapalı cezaevlerindeki sorunların

²¹⁶ Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 19 to 23 August 1996 and Response of the Turkish Government; www.cpt.coe.int/documents/tur/2001-01-inf-eng.htm#Report, s.z.t.:15.04.2005

çözümü için tutuklu ve hükümlülerin her türlü ihtiyacını karşılayabilecek yüksek güvenli "F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumu" projesi geliştirilmiştir.²¹⁷ Türkiye'de önce F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumları ardından da D ve L Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumları inşa edilmiştir.

Oda sistemine dayanan bu yüksek güvenli kapalı ceza infaz kurumları koğuş sisteminin sakıncalarını ortadan kaldırmak için mi vardır yoksa bu tür ceza infaz kurumları tecridi mi beraberinde getirmektedir? Gerçekten bu infaz kurumlarında tehlikeli hükümlülerin yeniden sosyalleştirilmesi sağlanabilmekte midir?

Esasen yüksek güvenli ceza infaz kurumlarının temelinde ve oda sistemine dayalı F Tipi Ceza İnfaz Kurumlarının temelinde Terörle Mücadele Kanununun 16. maddesi yatmaktadır. Terörle Mücadele Kanunu ve Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu kapsamına giren tutuklu ve hükümlüler "tehlikeli suçlu" kabul edilmektedir. Bu tutuklu ve hükümlülerin, devlet için tehlikeli, suç işleme eğilimleri yüksek, kamu güvenliğini bozmaya yönelik potansiyel tehdit unsuru, tutum ve davranışlarıyla cezaevi kural ve amaçlarına karşı çıkan kişiler olduğu ön kabulü ile "tehlikeli suçlu" kategorisi içinde değerlendirilerek "yüksek güvenli" cezaevlerinde hapsedilmeleri hedeflenmektedir. F tipi cezaevlerinin yasal dayanağını oluşturan Terörle Mücadele Yasasınının 16. maddesi şöyle idi: *"Bu Kanun kapsamına giren suçlardan mahkum olanların cezaları, tek kişilik veya üç kişilik oda sistemine göre inşa edilen özel infaz kurumlarında infaz edilir. Bu kurumlarda açık görüş yaptırılmaz. Hükümlülerin birbirleriyle irtibatına ve diğer hükümlülerle haberleşmesine engel olunur. Bu kurumlarda cezasının en az üçte birini iyi halle geçiren hükümlülerden ... diğer kapalı infaz kurumuna nakledilebilirler. Bu kanun kapsamına giren suçlardan tutuklananlar da birinci fıkrada gösterilen şekilde inşa edilmiş tutukevlerinde muhafaza edilirler. İkinci fıkra hükümleri tutuklular hakkında da uygulanır."* 2001 yılında yapılan değişiklik ile 16. madde şöyle düzenlenmiştir: *"Bu Kanun kapsamına giren suçlardan mahkum olanların cezaları, tek kişilik veya üç kişilik oda sistemine göre inşa edilen özel infaz kurumlarında infaz edilir."*

Bu kurumlarda hükümlüler, işledikleri suçlara, kurumdaki davranışlarına, ilgi ve yeteneklerine göre gruplandırılarak, güvenlik bakımından tehlike yaratmadığı ölçüde,

²¹⁷ F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumları;www.cte.adalet.gov.tr/ist/c_ist/f.asp - 19k, s.z.t.: 28.03.2006

kendileri için hazırlanmış iyileştirme ve eğitim programları çerçevesinde eğitim ve spor, meslek kazandırma ve işyurdu çalışmaları ile diğer sosyal ve kültürel faaliyetlere katılırlar. Programların süresi ve katılacak hükümlülerin sayısı, her programın özelliği, güvenlik koşulları ve kurumun olanakları dikkate alınarak belirlenir. İyileştirme ve eğitim programlarının amaca aykırı sonuçlar verdiği tespit edilen hükümlüler yönünden bu uygulamaya son verilebilir veya gerekli değişiklikler yapılabilir. Haklarında kınama dışında disiplin cezası uygulanan hükümlülere bu ceza kaldırılıncaya kadar açık görüş yaptırılmaz.

Bu kurumlarda cezalarının en az üçte birini iyi halle geçiren veya 25.3.1988 tarihli ve 3419 sayılı Bazı Suç Failleri Hakkında Uygulanacak Hükümlere Dair Kanun ve değişikliklerinden yararlanan hükümlüler, diğer infaz kurumlarına nakledilebilirler.

Bu kanun kapsamına giren suçlardan tutuklananlar da birinci fıkrada gösterilen şekilde inşa edilmiş tutukevlerinde muhafaza edilirler. İkinci fıkra hükümleri tutuklular hakkında da uygulanır.”. TMK’nun 16. maddesi bu şekilde değişse bile infaz anlayışı halen değişmemiştir.

Türk Tabipler Birliğinin F Tipi Cezaevlerine ilişkin Raporunda belirttiği üzere, bu tip cezaevlerinde insan unsuru gözardı edilerek, konu sadece güvenlik sorunu olarak algılanmakta ve cezaevi binasından başlayarak tam bir izolasyon hedeflenmektedir. İzolasyonunun insanı kimliksizleştirmek, ağır psişik ve fiziki bozukluklar yaratmak gibi sonuçlarının olduğu bilimsel verilerle ortaya konulmuştur. Fiziksel, sosyal ve psikolojik insani gereksinimleri yok sayan izolasyon yaklaşımı ile hükümlü, güven hissi, dayanışma, paylaşım gibi haklardan yoksun bırakılmaktadır. Oda sisteminde amaç, bireye yalnız kalabilme olanağı sağlamaktır; yoksa bireyi hücreye koyup tecrit etmek değil.²¹⁸

Bilindiği gibi tecrit, iç ve dış dünyayla ilişkisinin koparılması, yalnızlığa itilme, iletişimin yok olması gibi sonuçta da kişinin psikolojik ve de fiziki benliği üzerinde olumsuz etkiler yaratan bir ortam, yalıtılma ortamı oluşturmaz.²¹⁹ Yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarında da oluşturulan ve halen devam eden insanların yalnızlaştırılmasıdır; çünkü amaç, insanların düşüncelerini, duygularını paylaşmalarını engellemek, ceza infaz kurumundaki personellerin ve idarenin yanlış uygulamalarına

²¹⁸ F Tipi Cezaevlerine İlişkin Türk Tabipleri Birliği Raporu; www.ttb.org.tr/eweb/rapor/f_tipi.html-218k, s.z.t.:05.10.2005

²¹⁹ Özkan, Noyan; “Cezaevleri ve Tecrit”; Cezaevleri Sempozyumu, 29-30 Haziran 2002, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2002, s.140

boyun eğdirilmeye çalışılmaktadır. Tehlikeli suçluların diğer adi suçlulardan daha fazla sosyalleştirilmeye ihtiyacı olması bu tür ceza infaz kurumlarındaki tecrit uygulamaları ile mümkün değildir. Tecridin bir insan hakkı ihlali olduğu kesindir.

Tehlikeli hükümlüler hakkında CGİK.'da yer alan düzenlemeler ise şu şekildedir: CGİK.'nun 74. maddesinin 3. fıkrasında tehlikeli halde oldukları saptanan hükümlülerin, bireyselleştirilmeleri için yapılacak çalışmalarda on kişiyi aşacak biçimde gruplandırılmayacağı belirtilmiştir. CGİK.'nun 25. maddesinde ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının infazı rejimine ait esaslar gösterilmiştir. Maddeye göre hükümlü tek kişilik odada barındırılır, hükümlüye günde bir saat açık havaya çıkma ve spor yapma hakkı tanınır; risk ve güvenlik gerekleri ile iyileştirme ve eğitim çalışmalarında gösterdiği gayret ve iyi hale göre hükümlünün, açık havaya çıkma ve spor yapma süresi uzatılabileceği gibi kendisi ile aynı üniteye kalan hükümlülerle temasta bulunmasına sınırlı olarak izin verilebilir. Ayrıca hükümlü, yaşadığı yerin olanak verdiği ve idare kurulunun uygun göreceği bir sanat veya meslek etkinliğini yürütebilir. Hükümlü, kurum idare kurulunun uygun gördüğü hallerde ve onbeş günde bir kez olmak üzere ve eşine, altsoy ve üstsoyuna, kardeşleri ve vasisine, süresi on dakikayı geçmemek üzere telefon edebilir. Yine hükümlüyü eşi, altsoy ve üstsoyu, kardeşleri ve vasisi, belirlenen gün, saat ve koşullar içerisinde onbeş günlük aralıklarla ve günde bir saati geçmemek üzere ziyaret edebilirler. Hükümlü hiçbir suretle ceza infaz kurumu dışında çalıştırılmaz ve kendisine izin verilmez. Hükümlü, kurum iç yönetmeliğinde belirtilenlerin dışında herhangi bir spor ve iyileştirme faaliyetine katılamaz. Hükümlünün cezasının infazına, hiçbir surette ara verilemez. Hükümlü hakkında uygulanacak tüm sağlık tedbirleri, tıbbi tetkik ve zorunluluklar hariç ceza infaz kurumlarında, mümkün olmadığı takdirde tam teşekküllü Devlet ya da üniversite hastanelerinin tek kişilik ve yüksek güvenli mahkum koşullarında uygulanır.

CGİK.'na göre, tehlikeli halde bulunan hükümlü bir veya üç kişilik odalarda barındırılır²²⁰; tehlikeli hükümlüler için telefon ile görüşme hakkı, radyo ve televizyon yayını ile internet olanaklarından yararlanma hakkı kısıtlanabilir.²²¹

F Tipi Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumundan tahliye olan iki kişi ile tez yazma sürecinde görüşülüp edinilen bilgilere göre, her ne kadar koşulların çok kalabalık olması bir sakınca gibi görülse de oda sistemine dayalı infaz kurumlarında

²²⁰ CGİK. madde 63/f.1.

²²¹ CGİK. madde 66/f.1. ve CGİK. madde 67/f.4

hükümlüler çok daha zor şartlar altındalar. Öncelikli olarak bir güvenlik endişeleri var. Koşu sisteminde tutuklu ve hükümlüler bir dayanışma içindeler ve yine F Tipi Ceza İnfaz Kurumundan tahliye olanlardan edinilen bilgilere göre hem mektuplaşma, ziyaret, telefonlaşma haklarını kullanma imkanı hem de atölyeleri kullanma, spor salonlarından yararlanma imkanları çok daha kısıtlı ve bunlardan yararlanma idarenin keyfiliğine kalmış durumda. Eski hükümlülerin verdiği örneklerden çıkan sonuçta bu kişilere uygulanan sosyalleştirme programlarına cevap verilmesi, iyi halli olmaları koşulu halinde ve/veya infaz personellerinin talebi halinde şahsi ihtiyaçlarını yerine getirmeleri gibi şartların gerçekleşmesi halinde ortak yaşam alanlarını kullanma hakkını ve/veya dış dünya ile iletişimi diğer yollarla sağlama hakkını elde edebiliyorlar. Koşularda bu tür bir idarenin keyfi uygulaması olduğu takdirde tutuklu ve hükümlüler dayanışma içinde seslerini duyurabiliyorlar. Bir başka oda sistemine karşı çıkmalarının nedeni koşu kalan tutuklu ve hükümlünün yakınları ziyarete gelmeyip, para göndermeyeceğince veya herhangi bir ihtiyacı dışarıdan karşılanmayınca koşudaki diğer tutuklu ve hükümlüler bu kişiye destek olabiliyorlar. Yine sosyalleşmenin koşularda daha iyi olduğu söylenmektedir. F Tipi Ceza İnfaz Kurumunda kalan hükümlü diğer hükümlüler ile görüşmeyip, içine kapanınca belli bir zaman sonra psikolojisi bozulup hiç dışarı çıkmak istemiyor ve hem fiziksel hem de psikolojik ciddi hastalıklar baş gösteriyor, ancak koşu kaldıkları zaman hükümlü psikolojik sorunları olsa bile diğer hükümlülerin yardımı, desteği ile sportif etkinliklere katılması sağlanıyor veya başka hükümlülerle konuşup dertleşebiliyor ve böylece hükümlü olumsuz duygulardan yavaş yavaş uzaklaşabiliyor.²²²

Koşu sisteminin sakıncaları yok değil. Aşırı kalabalıklık, yeterli ve etkili denetimin yapılamaması, bilinen diğer bir gerçek “koşu ağalığı” sistemi ve tutuklu ile hükümlülerin de bu kişiye itaat etme zorunluluğu, toplu eylemler ve direnmeler, cezaevine silah ve uyuşturucunun sokulması gibi büyük sakıncalar vardır. Ancak, bunun çözümü tecrit olamaz. Yüksek güvenliikli ceza infaz kurumlarında mevzuatta yer alan birer- üçer kişilik planlanmış, donanımlı odalar ve tutuklu ile hükümlülerin birlikte yararlanıp iletişim içinde olacakları havalandırma, kütüphane, spor salonu gibi ortak alanların olması ve bu alanların sosyalleştirmeye hizmet edecek şekilde kullandırılması gerekir. Ancak, şu anda uygulamada görünen bu infaz kurumlarının amaca hizmet etmemesidir. Başka bir ifade ile, tutuklu ve hükümlülerin gerçekten yalnız başlarına

²²² Kartal F Tipi Cezaevinden tahliye olan iki eski hükümlü ile Şubat 2006 tarihinde yapılan görüşme. Görüşme notları yazardadır.

geceleeri yatıp, kendi başlarına araştırma, okuma, kendini geliştirme imkanlarının olması, bu tür ortamların yaratılması başka bir şey, tutuklu ve hükümlüyü yalnızlaştırmaya itmek başka bir şey.

O takdirde, bu yüksek güvenliklı ceza infaz kurumlarında barındırılan tehlikeli suçlular için sosyalleştirme nasıl olmalıdır? Tehlikeli suçluları bir merkezde toplamak, hükümlülerin yeniden sosyalleştirilmesi açısından zararlı olabileceğinden bu kişilerin küçük gruplar halinde sıkı güvenlik şartlarında tutulması ve bireysel ya da yine küçük gruplar halinde iyileştirme programlarının uygulanması gerekir. Bununla ilgili olarak, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince (82) 17 Sayılı Tavsiye Kararında bazı ilkelere yer verilmiştir. Bunlar arasında : “1- İnsan onuru ve insan hakları ile bağdaştığı ölçüde gerekli görülen ek güvenlik tedbirlerine başvurulması;

2-Genel cezaevi kurallarının mümkün olduğu sürece, tehlikeli suçlulara da uygulanması;

3-Hükümlülerin tehlikelilik statüsünün periyodik olarak gözden geçirilmesi” yer almaktadır.²²³

V. GENEL DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Cezaevleri her dönemde ve Türkiye’de olduğu gibi diğer ülkelerde de bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır; çünkü cezaevleri, adalet sisteminin bir sonucudur. Ceza kanunlarında ve diğer kanunlarda pek çok suç vardır. Ceza yargılaması bu suçlar karşısında toplumun ve devletin tutumunu belirlemek için yargılama yapar. Sonunda bir ceza verir ve eğer verdiği ceza, ceza sistemi içerisinde ağırlıklı olarak hürriyeti bağlayıcı cezalara dayanıyorsa bu süreç cezaevleriyle son bulur. Bu nedenle öncelikli olarak cezaevlerindeki sorunları eleştirmeye kalktığımızda yada çözüm önerileri getirdiğimizde olaya bir bütün olarak bakmalıyız. Başka bir ifadeyle, cezalar sistemi nasıldır, yargılama sistemi nasıldır; bunları irdelemek gerekir ve düzenlemelerimizi bu bakış açısıyla yapmamız gerekir.

Bugünkü sistem ve Türk ceza infaz sistemi, tutuklu ve hükümlünün sosyalleştirilmesine dayanır. Tutuklu ve hükümlünün sosyalleştirilmesi, öncelikle bu

²²³ F Tipi Cezaevleri Raporu; İzmir Barosu İnsan Hakları Hukuku ve Hukuk Araştırmaları Merkezi, Kasım 2000, www.members.foruncity.com/isyan/F/f_izbaro_6.htm, s.z.t.:22.11.2004

kişilerin tıbbi ve sosyal yönden incelenmesidir. Cezaevine giren tutuklu ve hükümlünün akli melekeleri nasıl, eğitim seviyesi nedir, sosyal statüsü nedir, hangi mesleğe mensuptur; önce bunlar inceleniyor. Ardından tutuklu ve hükümlülerin gruplaştırılması yapılıyor. Bütün bunların saptanmasında amaç, tutuklu ve hükümlü için uygun infaz ve iyileştirme rejiminin belirlenmesidir.

Genelde suç işleyen kişilere uygulanan yaptırım, bu insanların özgürlük alanını, hareket etme özgürlüğünü sınırlayıp, bir mekana kapatmadır. Uygulama bu yönde olduğundan dolayı ceza infaz kurumları bir okul gibi, hastane gibi hizmet kurumu olmak durumundadır. O insanlara orada en özgür koşullarda, en insani koşullarda hizmet verilmelidir. Haberleşme özgürlüğü, bilim özgürlüğü, iletişim özgürlüğü, yazma, çizme, ifade etme özgürlüğü, din özgürlüğü, vs. olmalıdır. Bu koşullar mevzuatta yerini bulmasına karşın uygulamada yok sayılmamalıdır, bu uygulamalar doğru ve sağlıklı bir şekilde uygulanmalıdır. Aksi uygulama halinde, cezaevine girip çıkanların ve cezaevine dönenlerin sayısı girmeyenlerden daha çok olduğu görülecektir. Hükümlülerin incelenip gruplandırılmasındaki amaç suçun tekrar işlenmesine engel olunması ise, bunun yolu doğru sosyalleştirme programlarının uygulanmasından geçer.

Ceza infaz kurumlarında tutuklu ve hükümlülere öğretim sağlanmalı, çalışma ortamı sağlanmalı ve cezaevi dışıyla ilişkileri sağlanmalıdır. Patronaj sistemi yani, hükümlülere cezaevinden çıktıktan sonra bir meslek ve iş bulması imkanları sağlanmaya çalışılacak ki bunun sonucunda hükümlü sosyalleşebilsin.

Tutuklu ve hükümlülerin kültürel yönden geliştirilmesi sosyalleştirmede önemli role sahiptir. Bunun için de tutuklu ve hükümlülerin mektuplarının denetlenmemesi; kitaplarının, gazetelerinin, dergilerinin denetimden geçirilmemesi gerekir. Dış dünya ile iletişim tutuklu ve hükümlünün psikolojik yönden düzelmesi için gereklidir. Bu nedenle açık görüşü belli şartlara ve zamanlara yaymamak gerekir. Amaç hizmet vermek, hükümlüyü sosyalleştirmek ise, o takdirde ceza infaz kurumu içinde özellikle de telefonla görüşme, ziyaret gibi dış ilişkilerini sağlayan imkanlarda kısıtlama yapmamak gerekir.

Yeniden sosyalleştirme bakımından çalışmanın önemi de büyüktür. Çalışma, yeniden sosyalleştirmenin belirleyici koşuludur ve zamanın geçmesine yardım eder. Ancak büyük hassasiyetle dikkat edilmesi gereken, bu çalışmanın hükümlünün emeğinin sömürülmesi olmamasıdır. Tutuklu ve hükümlülerin eğitilmesi, çalıştırılması, sanat edinmelerinin sağlanması sosyalleştirme açısından kuşkusuz önemlidir. 647 Sayılı

İnfaz Kanunu tutuklu ve hükümlü haklarını ihlal edici bir çizgide değildi. Şu an yürürlükte olan 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ve Tüzük ise tutuklu ve hükümlü haklarına saygılı, onları iyileştirici bir yapıda. Ancak, uygulamaya baktığımızda bu kanunların cezaevi yöneticileri ve uygulayıcıları tarafından zaman zaman unutulduğu görülmektedir.

Sosyalleştirme açısından bir sorun da “tutuklu ve hükümlülere karşı anlayış” da yatmaktadır. Cezaevine giren tutuklu ve hükümlülere karşı anlayış değiştirilmelidir. Cezaevine giren kişi, hapsedilmenin getirdiği kısıtlamalar dışında tüm haklara sahiptir; insan olmaktan kaynaklı hiçbir niteliğini yitirmez. Cezaevine girenlerin kötü davranışları hak ettiği anlayışı hem ceza infaz kurumu ve personeli tarafından hem de dışarıdaki diğer insanlar tarafından değişmelidir. Yürürlükteki ceza infaz kanununda öngörülen sosyalleştirme programlarında bu anlayış terk edilmiş gibi görünüyorsa da maalesef uygulamada bu anlayış devam etmektedir. Cezaevindeki insanların dışarıdaki insanlardan umut bekleyen birer hasta olarak görülmesi ve yardım edilmesi gerekir.

TCK., CMK. ve CGİK.’nin uygulanmasında ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Daha önce Türk ceza infaz hukuku sisteminde olmayan kurum ve yöntemlerin uygulamaya yansıtılabilmesi için önce altyapının oluşturulması gerekirdi. Ayrıca kanunların değişmesi yetmez, bunları uygulayacak insanların yaklaşım biçimlerini de değiştirmeleri gerekiyor. İnfaz personelinin (kurum müdürü, ikinci müdür, idare memuru, infaz koruma memuru, öğretmen, psikolog, doktor, sosyal uzman vs.) hükümlü ve infaz konusunda uzmanlığı yok. Bu alanlarda aldığı bir eğitim de yok. Oysa bir çok Avrupa ülkesinde infaz personelinin önemi konusundaki bilinç büyümektedir. Sorumluluklarından dolayı ağır bir role sahiptirler. İyi eğitilmiş, kalitesi yüksek personele ihtiyaç vardır.

Ceza infaz kurumu binasının mimari yapısının da sosyalleştirmede önemli olduğunu söylenmişti. Bizde uygulanan koğuş sistemi ile infazdan beklenenin sağlanması; hükümlünün yeniden sosyalleştirilmesi mümkün değil. Hiç kimse sağlıklı, sıkışık, havasız, pis koğuşlarda kalmak istemez. Hükümlü kalabalık koğuşlara konularak başka bir cezaya daha katlanmak zorunda bırakılmamalıdır. Bu koğuşların sakıncaları çoktur, daha önce ayrıntılarıyla sorunlara değinildi ama kısaca tekrarlırsak; bu koğuşlarda çoğu kez bireysel zevklerinizin, düşüncelerinizin önemi yoktur; istediğiniz gazeteleri okuyamazsınız, koğuş ağası kendi düşüncelerini, ideolojilerini empoze eder. Koğuş ağasının veya cezaevindeki liderin isteklerine uymak

zorundasınızdır. Bu kişilere haraç vermeniz gerekir; koğuş ağasının koyduğu kurallara göre yaşarsınız. Aksi halde en hafif yaptırım olarak dışlanma ile veya en ağır yaptırım olarak şişlenerek öldürülme ile karşılaşsınız. Oda sistemi kanunlarımıza göre tehlikeli hükümlüler için sözkonusu. Ancak oralarda da tecrit uygulaması devam etmekte, hükümlülerin dış dünyayla iletişimde sıkı kısıtlamalara gidilmektedir. Doğru uygulanmayan sosyalleştirme adı altındaki programlarda ve özellikle yüksek güvenli cezaevlerinde insanın yalnızlaştırılmaya çalışılmasıyla depresyon kendini, ruhsal ve duygusal bozukluk, saldırganlık, intihara teşebbüs biçiminde göstermektedir. Oysa olması gereken, oda sisteminin 8-9 kişinin bir araya gelebileceği, birbirini kontrol edebileceği, ortak kullanım alanlarının serbestçe kullanılacağı bir ortam olmasıdır. Dolayısıyla alt yapıyı hazırlamadan kanunları hazırlarsak, bugün yaşadığı gibi, uygulamada birçok sorunla karşı karşıya kalırız. Şu an mevcut kanunların uygulanması kilitlenmiş durumdadır. Bunun için de bu aşamada yapılmak istenen kanunları hazırladık şimdi cezaevi mimarisıyla, kurumlarla ve personeliyle alt yapıyı oluşturalım eğilimidir. Ancak mevcut kanunların uygulanmasını sağlamak için alt yapı çalışmaları devam ederken bu sırada birçok tutuklu ve hükümlü için hak ihlali söz konusu olmaktadır. Oysa, hakkın korunması devletin yükümlülüğündedir. Şu an için devlet sorumluluğunu yerine getirememiştir ve hak ihlallerine neden olmaktadır. Kanunlarımızı hazırlamadan gerekli personelin yetiştirilmesi, kurumların hazırlanması gerekliydi.

İnfaz Hakimliği Kanunu 2001 yılında yürürlüğe girdi. Cezaevindeki sorunlarla ilgili müstakil hakimlikler oluşturuldu. İnfaz hakimliklerinin üstün bir duyarlılıkla çalışması ve çalıştırılması gerekir. Bu kuruma başvuranların sayısı ilk zamanlara göre biraz daha çoğunlukta ama yine de yeterli değil. Cezaevinde hükümlülere uygulanan işlem ve faaliyetleri hukuka aykırı uygulamalarda tutuklu ve hükümlüler ve onların yakınları şikayet etmeliler ve öncelikle bu konuda ciddi bir şekilde bilgilendirilmeliler. Ancak görüşülen hükümlülerin şikayetlerinden biri de bu konudur. Çünkü, infaz hakimliğine şikayette buldukları takdirde bir çok haklarının kısıtlanacağı ile ilgili ciddi tehditlerin sözkonusu olduğu söylenmektedir ve böylece bu şikayet hakları ceza infaz kurumu personelleri tarafından tehditlerle engellenmektedir. Bu noktada da izleme kurullarına iş düşmektedir. 14.06.2001 tarihinde kabul edilen Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu ile ceza infaz kurumları ve tutukevlerinin yönetim, işleyiş ve uygulamalarını yerinde görmek, incelemek, bilgi almak ve tespitlerini rapor haline getirerek yetkili ve ilgili mercilere sunmak suretiyle izlenmesi

amaçlanmıştır. Kurul, Devlet Memurları Kanununda öngörülen genel şartlara ek olarak otuzbeş yaşını dolduran, tıp, eczacılık, hukuk, kamu yönetimi, sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmetler, eğitim bilimleri ve benzeri alanlarda en az dört yıllık yüksek öğretim kurumlarından veya bunlara denkliği kabul edilen yurt dışındaki yüksek öğretim kurumlarından mezun olmak ve mesleği ile ilgili olarak kamu kurum ve kuruluşlarında ya da özel sektörde en az on yıl çalışmış bulunan, kişisel nitelikleri ile çevresinde dürüst, güvenilir ve ahlaklı olarak tanınmış olan, herhangi bir siyasi partinin merkez, il veya ilçe teşkilatlarında görevli bulunmayan kişilerden oluşur. Ancak izleme kurulları insan hakları kuruluşlarından oluşan, insan hakları savunucularından oluşan bir kuruluş olmalıdır ki kurulun bağımsızlığı sağlanabilsin. Ayrıca da uzman kuruluşlardan oluşan denetleme kuruluşlarının olması gerekir.

Yeniden sosyalleştirmenin sağlanabilmesi için çözümlerden biri de hapis cezası dışında başka yaptırımların uygulanmasıdır. Nedeni ise, Türk ceza sisteminde hürriyeti bağlayıcı suçlar ağırlıktadır ve uygulamalardan da görüldüğü üzere hapis cezasıyla bir insanı eğitme başarısı ve hürriyeti elinden alınmış bir insanın sosyalleştirilmesindeki başarı oldukça düşüktür. Bu nedenle de alternatif ceza yaptırımlarının ve emniyet tedbirlerinin uzun süreli hapis cezaları yerine (en azından belli suçlar için) düzenlenmesi gerekir.

TCK.'nun 50. maddesinde²²⁴ kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar getirilmiştir. TCK.'nun 50. maddesinin kısaca bir değerlendirecek; 1. fıkrasının (b) bendinde “Kamunun uğradığı zarar” ibaresi, belli bir anlamdan yoksundur, belirsizdir, çünkü bütün suçlar kamunun zararınadır, bütün suçların mağduru kamudur. Böyle olunca, kamunun uğradığı zarardan, kamu idaresinin uğradığı zarar anlaşılmalıdır. Gerçekten, suç, kamuya karşı değil, ancak bir kamu idaresine karşı işlendiğinde, tazmini gereken bir zarar söz konusu olabilir. Bu fıkranın (d) bendinde, failin, almış olduğu hürriyeti bağlayıcı cezaya seçenek olarak, mahkum olduğu cezanın yarısından bir katına kadar süreyle belirli yerlere gitmesinin veya belirli etkinlikleri yapmasının yasaklanabileceğini öngörmüştür. Gidilmesi yasaklanan yer veya yapılması yasaklanan faaliyet, herhalde her yer veya her faaliyet değildir; sadece, fail için, işlediği suçla ilgili

²²⁴ TCK. m. 50: (1) Kısa süreli hapis cezası, suçlunun kişiliğine, sosyal ve ekonomik durumuna, yargılama sürecinde duyduğu pişmanlığa ve suçun işlenmesindeki özelliklere göre;

- a) Adli para cezasına,
 - b) Mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle, tamamen giderilmesine,
 - c) En az iki yıl süreyle, bir meslek veya sanat edinmeyi sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkanı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmeye,
 - d) Mahkum olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanmaya,
 - e) Sağladığı hak ve yetkiler kötüye kullanılmak suretiyle veya gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranılarak suç işlenmiş olması durumunda; mahkum olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, ilgili ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınmasına, belli bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanmaya,
 - f) Mahkum olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle ve gönüllü olmak koşuluyla kamuya yararlı bir işte çalıştırılmaya çevrilebilir.
- (2) Suç tanımında hapis cezası ile adli para cezasının seçenek olarak öngörüldüğü hallerde, hapis cezasına hükmedilmişse; bu ceza artık adli para cezasına çevrilmez.
- (3) Daha önce hapis cezasına mahkum edilmemiş olmak koşuluyla, mahkum olunan otuz gün ve daha az süreli hapis cezası ile fiili işlediği tarihte onsekiz yaşını doldurmamış veya altmışbeş yaşını bitirmiş bulunanların mahkum edildiği bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, birinci fıkrada yazılı seçenek yaptırımlardan birine çevrilir.
- (4) Taksirli suçlardan dolayı hükümlenen hapis cezası uzun süreli de olsa; bu ceza, diğer koşulların varlığı halinde, birinci fıkranın (a) bendine göre adli para cezasına çevrilebilir. Ancak, bu hüküm, bilinçli taksir halinde uygulanmaz.
- (5) Uygulamada asıl mahkumiyet, bu madde hükümlerine göre çevrilen adli para cezası veya tedbirdir.
- (6) Hüküm kesinleştikten sonra Cumhuriyet savcılığınca yapılan tebligata rağmen otuz gün içinde seçenek yaptırımın gereklerinin yerine getirilmesine başlanmaması veya başlanıp da devam edilmemesi halinde, hükmü veren mahkeme kısa süreli hapis cezasının tamamen veya kısmen infazına karar verir ve bu karar derhal infaz edilir. Bu durumda, beşinci fıkra hükmü uygulanmaz.
- (7) Hükmedilen seçenek tedbirin hükümlünün elinde olmayan nedenlerle yerine getirilememesi durumunda, hükmü veren mahkemece tedbir değiştirilir.”

yer veya faaliyetidir. Gerçekten, bu hükme göre, uyuşturucu madde kullanmaktan bir yıl hapis cezasına mahkum olan bir kimse, pişmanlık duyması halinde, bu cezaya seçenek olarak, iki yıl boyunca, yaşadığı şehirde bulunan, örneğin alkollü restaurant, bar, vs. yerlere tek başına veya arkadaşları ile birlikte gitmekten men edilebilir.

Görüldüğü kadarıyla çelişik bir durum da söz konusudur. Şöyle ki; TCK.'nun 50. maddesinin 1. fıkrasının (f) bendinde öngörülen "gönüllü olmak koşuluyla" hükmü, kuralın bir istisnası değildir, çünkü fail, bu madde hükmünde belirtilen yoksunluğa gönüllü katlanmak istemediğinde; hakkında, ihlalin karşılığı hürriyeti bağlayıcı ceza verilecek ve uygulanacaktır. Öyleyse ortada, kısa süreli hapis cezasına seçenek olarak getirilen yaptırımların cebriliğini gideren bir durum bulunmamaktadır gibi gözüküyor.

TCK.'nun 53. maddesinde güvenlik tedbirlerinden belirli bir haktan yoksun bırakmayı, 54 ile 55. maddesi de eşya ve kazanç müsaderesini düzenlemiştir. Buna göre, suçtan elde edinilen kazanca ve suç işlemede kullanılan eşyalara el konulacaktır.

CGİK.'nun 110. maddesinde de "özel infaz usulleri" başlığı altında belli düzenlemelerle karşılaşılıyor. Buna göre, hükmü veren mahkeme veya hükümlü başka bir yerde bulunuyorsa o yerde bulunan aynı derecedeki mahkeme, altı ay veya daha az süreli hapis cezasının; her hafta cuma günleri saat 19.00'da girmek ve pazar günleri aynı saatte çıkmak suretiyle hafta sonları veya her gün saat 19.00'da girmek ve ertesi gün saat 07.00'de çıkmak suretiyle geceleri ceza infaz kurumlarında çektirilmesine karar verebilir.

Maddenin 2. fıkrasında kadın veya altmışbeş yaşını bitirmiş hükümlülerin hükümlü oldukları altı ay veya daha az süreli hapis cezasının konutunda çektirilmesine karar verilebileceği düzenlenmiştir. 3. fıkrada ise yetmişbeş yaşını bitirmiş olup da üç yıl ve daha az süreli hapis cezasına hükümlü olanların, bu cezalarının ceza infaz kurumlarında çektirilmesi sağlık durumları itibarıyla elverişli olmadığı, tam teşekküllü Devlet veya üniversite hastanelerince verilecek raporla tespit edilenler hakkında cezanın konutlarında çektirilmesine hükmü veren mahkemece veya hükümlü başka bir yerde bulunuyorsa o yerde bulunan aynı derecedeki mahkemece karar verilebileceği ancak, hükümlülüğe konu suç nedeniyle herhangi bir zarar doğmuşsa, bu zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi şartı da ayrıca aranacağı belirtilmiştir. Cezanın özel infaz usulüne göre çektirilmesine karar verilenler hakkında koşullu salıverilme hükümleri uygulanmaz ve bu infaz usulünün gereklerine

geçerli bir mazeret olmaksızın uyulmaması halinde, cezanın baştan itibaren infaz kurumunda çektirilmesine karar verilir.²²⁵

Görüldüğü üzere seçenekli yaptırımlar kısa süreli hapis cezaları için düzenlenmiştir. Oysa seçenekli yaptırımlar uzun süreli hapis cezalarının yerine de uygulanması sosyalleştirme açısından bir çözüm olabilir. Ancak hükümlüleri denetleyecek kuruluşlar oluşturulamadığı için kanunda yerini alan kısa süreli hapis cezaları için düzenlenen bu tür alternatif yaptırımlar hayata geçirilemiyor.

Ayrıca tutuklular için de alternatif bir yaptırım getirilmiştir. CMK. 109 gereği üst sınırı üç yıl ve daha az hapis cezasını gerektiren suçlarda şüpheli hakkında tutuklama sebepleri oluşmuşsa, bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutularak adli kontrol altına alınabilir. Adli kontrol, sosyal hizmet uzmanları tarafından yerine getirilecek bir görevdir. Yani, adli kontrol üç seneye kadar hapsi gerektiren suçlarda geniş bir yelpazesi bulunan "yükümlülükler" içeren bütün suçlarda da "yurt dışına çıkma yasağı" ve "güvence" yükümlülüğü kabul etmiş olan modern bir denetim sistemidir. Denetimli serbestlikte şüpheliye konan yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediği, uzman sosyal görevliler tarafından denetlenecektir. Denetimli serbestlik suçlunun iyileştirilmesi, sosyal ortamdan kopmaması için bir fırsattır. Burada denetim ve yardımı birlikte ele almak gerekir. Suçlulara denetimle birlikte danışmanlık ve psiko-sosyal yardımlar götürülmezse denetimli serbestlikten beklenen amaç gerçekleşmeyebilir.

Denetimli serbestliğin özelliği ayrıca, salıverilme sonrası hükümlülere yapılan yardımlardır. Bu yardımlardan ilki, şartlı salıverilen hükümlülere rehberlik ve danışmanlık yapmak için hakim tarafından bir rehberin görevlendirilmesidir. Hükümlüye rehberlik yapan uzman, belli sürelerle hükümlünün davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişme hakkında hakime rapor düzenler. Bu rehberlik çalışması, şartlı salıverilen ve topluma tekrar geri dönecek hükümlülerin toplumsal hayat şartlarına uyum sağlamalarına yönelik profesyonel bir yardımdır ve gereklidir.

Salıverilen hükümlülere yönelik yapılan yardımlardan birisi de, "Koruma Kurulları" aracılığı ile yapılan yardımlardır. Koruma kurullarınca yapılacak yardımlar daha kapsamlı ve maddi içerikli yardımlardır. Bu yardımlardan, suçtan zarar görenler (suç mağdurları) ile salıverilen hükümlüler ve eğitime devam edemeyen çocuk ve genç

²²⁵ CGİK. madde 110 f. 5 ve 6

hükümlüler faydalanabilecektir. Bu Kurul, Ağır Ceza Merkezlerinde Cumhuriyet Başsavcılarının başkanlığında il veya ilçenin üst düzey yöneticileri ve sivil toplum örgütlerinin katılımıyla oluşturulmuştur. Bu kurul Türkiye’de ilk olması bakımından önemlidir.

Cezasını çekmekte olan hükümlüye ceza infaz kurumunda mesleği varsa mesleğini geliştirecek çalışmaların içinde görev verilmezse, mesleği olmayan hükümlülere meslek eğitimi verilmezse ve hükümlülere tahliye olduktan sonra topluma uyum sağlaması için gereken başta psikolojik destek olmak üzere maddi ve ayni yardım ile iş olanağı sağlanamazsa ceza adaletinden beklenen amaç sağlanamamış olmakla beraber, bu hükümlülerin tekrar suç işleyip ceza infaz kurumlarına dönmeleri de büyük olasılıktır. Bu nedenle Koruma Kurullarının görevi önemlidir. Denetimli Serbestlik ve Koruma Kurulları kurulmuş, eğitimini tamamlayan personeller de göreve başlamışlardır ve tahliye sonrası yukarıda ayrıntılarıyla anlattığım nakdi ve ayni yardımlar yapılmaya başlanmıştır. Ancak hem daha çok yeni kurulmuş olması nedeniyle hem de bu Kurulun, fonu, parasal kaynağı olmayan bir Kurul olması nedeniyle sıkıntılar yaşanmakta; başvuruda bulunan her hükümlüye şu aşamada yetişilememektedir.

Yeniden sosyalleştirmenin temel sorunlarından biri de süresinin belirsizliğidir. Hükümlünün iyileşene kadar cezaevinde kalması gerekir, ama bu süre hükümlülük süresini aşabilir. Değişimin nasıl ölçüleceği ise ayrı bir sorundur. Hükümlüler değiştiği, iyileştiği noktasında farklı davranışlar göstererek görevlileri yanıltabilir. Bir de hükümlüler genellikle koşullu salıverilmeden yararlanabilmek için bu tür yeniden sosyalleştirme programlarına katılmaktadır. Bu nedenle birçok yeniden sosyalleştirme faaliyetine katılan hükümlünün gerçekten iyileşmeyi mi yoksa koşullu salıverilmeden yararlanmak suretiyle cezaevinden bir an önce çıkmayı mı amaçladığı üzerinde durulmalı ve gerçekten iyileşip iyileşmediği saptanmalıdır. Önceden de belirtildiği gibi her suçlunun özellikleri farklı olduğu için her suçlu için ayrı bir bireyselleştirilmiş sosyalleştirme programına ihtiyaç duyulmaktadır. Her suçlu için ihtiyaç duyulan ayrı bir sosyalleştirme programı ise çok masraf gerektirmektedir. Bu noktada da özelleştirme başka bir çözüm olabilir.

ABD’de cezaevleri özel firmalar tarafından işletilmektedir. İngiltere’de ise şu an dört cezaevi özel sektöre işletilmektedir. Ayrıca Avustralya’da bazı cezaevlerinin işletilmesi özel şirketlere devredilmiştir. Yine Kanada, Yeni Zelanda, Güney Afrika’da özel hapisaneler açılmıştır. Birçok devlet ise yarı-özel hapisane sistemine geçiş

sürecindedir. Fransa, Danimarka, İtalya, Macaristan, Japonya, Şili, Peru, bu devletlerden bazılarıdır.

Cezaevlerinin özelleştirilmesi politikası benimsenmesi durumunda sağlanabilecek birçok yarar söz konusudur. İlk olarak, özelleştirme ile cezaevlerinde her geçen gün artış gösteren yeni yatak ihtiyacının hızlı bir şekilde karşılanmasına olanak sağlanacaktır. Özel sektör, kamu sektörüne kıyasla daha çabuk olarak cezaevi inşa edebilmektedir. Örneğin, ABD’de Wackenhut isimli güvenlik firması, sözleşmeyi imzaladığı tarihten itibaren 90 gün içinde 150 yataklı bir açık cezaevini tamamlamıştır. İkinci yarar olarak, cezaevlerini işletmek için devletin yaptığı kamu harcamaları azalacaktır. Özelleştirme yoluna giden ülkelerde bu yola gidilmesinin temel sebebi düşük maliyet beklentisidir. Üçüncü olarak da kalite artar. Etkin olmayan, verimsiz uygulamaları zaman içinde ortadan kaldırır.

Genel olarak bakıldığında özelleştirme ile ceza kanunlarımızda yer alan düzenlemelerin alt yapı eksikliğinden dolayı yaşama geçirilememesi ve bağlantılı olarak tutuklu ve hükümlülerin yeniden sosyalleştirilmesi programlarının uygulanamaması sorunlarını çözebiliriz.

Diğer taraftan ise cezaevlerinin özelleştirilmesi ile bazı sorunlar karşımıza çıkabilir. Örneğin özelleştirme ile cezaevlerindeki kişilerin emeğinin sömürülmesi çok kolay olabilir. Ayrıca, özel şirketlerin maliyetleri düşürmede daha güçlü çıkarları olduğundan, cezaevindeki insanlara kötü davranmaları ve onları kötü yaşam koşullarına mahkum etmeleri de söz konusu olabilir. Özel sektör, personel, mesleki eğitim, sağlık, eğitim ve iyileştirme programları ve hatta yiyecek ile ilgili harcamaları azaltmaya da girişebilir.

Özelleştirmenin Türkiye’de daha denenmeden tamamen reddedilmesi doğru bir yaklaşım değildir. Ancak karşılaşılabilecek sorunları da önceden tespit ederek önüne geçmeye çalışılabilir. Örneğin, cezaevlerinin özelleştirilmesi, farklı şekillerde olabilir. İlk olarak, cezaevlerinin yapımı ve işletmesinin özel sektöre devri söz konusu olabilir. İkinci olarak, tutuklu ve hükümlülerin barındırılması, iaşelerinin sağlanması, eğitim, sağlık, kültürel ve sosyal ihtiyaçlarının giderilmesi gibi hizmetlerin devlet memurları tarafından değil, özel şirketler tarafından yerine getirilmesi mümkündür. Üçüncü olarak, cezaevlerindeki iş gücü kar amaçlı özel şirketlerce kullanılabilir. Ayrıca, cezaevlerinde kamu işletmeciliğine son vermenin tek alternatifi, cezaevlerinin kar amaçlı özel şirketlere tamamen devri de değildir. Bunun değişik alternatifleri de mevcuttur.

Örneğin, kar amaçlı olmayan özel kurumlara, gönüllü kuruluşlara devir de söz konusu olabilir.

Bilindiği üzere Türkiye’de cezaevlerinin idaresi Adalet Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Tutuklu ve hükümlülerin barındırılması, yaşlarının sağlanması, sağlık, kültürel ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Başsavcılıkları ve Ceza İnfaz Kurumları aracılığı ile yerine getirilmektedir. Türkiye’de mevcut bütün cezaevlerinin özel firmalara bir anda devri gibi bir zorunluluk söz konusu değildir. Başlangıç olarak özel firmaların da bu sektöre belli oranda katılımları sağlanarak, kamu sektörü ve özel sektör arasında bir kombinasyon oluşturulabilir. Devletin temel işlevi ise denetim olacaktır. Cezaevlerinin işletilmesinin sözleşmede öngörülen standartlarla uyum içinde olup olmadığı kamu makamlarınca denetlenecektir. Ayrıca bütün cezaevlerini özelleştirmek gibi bir zorunluluk da yoktur. Başlangıç olarak kadın ve çocuk tutukevlerini, çocuk eğitimevlerini özelleştirebiliriz. Yukarıda belirtilen cezaevlerinin özelleştirilmesi ile karşılaşılabilecek sorunların önüne geçmek için ve belki de öncelikli olarak deneme aşamasında cezaevlerinin kar amaçlı olmayan özel kurumlara, gönüllü kuruluşlara devri daha doğru olur. Bu nedenle de bu konunun Türkiye’nin gündemine girmesi ve ciddi araştırmalara konu olması gerekmektedir.

Yeniden sosyalleştirme programlarının bireylere uygun olarak hazırlanmasının masraflı oluşu, cezaevi fiziki koşullarının kötü durumda olması ve bu koşullar altında tutuklu ve hükümlülerin asgari insani ihtiyaçlarının bile karşılanamayacak duruma gelişi, bu cezaevi koşulları altında cezasını çeken tutuklu ve hükümlülere uygulanacak sosyalleştirme programlarından doğal olarak verimli bir sonuç alınamaması ve Koruma Kurullarının bir fonu olmaması nedeniyle yapılması gereken maddi yardımlar nedeniyle getirdiğimiz özelleştirme çözümü ve bu özelleştirmenin farklı şekillerde olabileceğini yukarıda açıkladık. Fakat denetim mekanizması Devlet olacaktır. En baştan beri ısrarla değindiğimiz sorun yine karşımıza çıkmakta. Tutuklu ve hükümlüye karşı anlayış ve bilinç sorunu. Dışarıdaki insanlarda tutuklu ve hükümlüye karşı bir önyargının olması, bu kişilerin yok sayılması, dışlanması; cezasını çekip salıverilen hükümlülerin sosyalleştirilmesi, topluma uyum sağlamasına büyük engeldir. Bu bilincin, Devlet görevlileri tarafından da değiştirilmesi gerekmektedir. Bu önyargıya sahip olan, sosyalleştirme bilincine sahip olmayan kafa yapısındaki Devlet görevlilerinin özelleştirme de denetim görevini üstlenmeleri özelleştirmenin amacına hizmet etmeyecektir. Oysa, Devlet tarafından tutuklu ve hükümlünün iyileştirilmesinin,

topluma kolay uyum sağlayabilmesinin tüm topluma fayda sağlayacağı, bu kişilerin iyileştirilmesinin toplum barışı ve kamu düzeni için vazgeçilmez olduğu bilincinin oluşması gereklidir.

SONUÇ

Yukarıda tutuklu ve hükümlülerin yeniden sosyalleştirilmesinde mevcut durum ve karşılaşılan sorunlar ortaya konulmaya çalışıldı. Ancak şu bir gerçektir ki, bugün cezaevlerimizde çağdaş infaz hukukunun temeli olan hükümlünün sosyalleştirilip topluma kazandırılması sağlanamamaktadır. Bu durum, ceza infaz kurumlarının hem mimari açıdan yetersizliğinin hem de uzman personelinin olmamasının sonucudur.

Yukarıda “Genel Değerlendirme ve Öneriler” başlığı altında da değinildiği gibi, tutuklu ve hükümlü hakları ceza kanunlarında belirlenmiştir. Ancak yeterli değildir. Özellikle tutuklu ve hükümlülerin dış dünya ile iletişimi – tehlike unsuru yaratmamak şartıyla- zaman, sayı sınırlamasına gidilmemelidir.

Tezde koğuş sisteminin ve oda sisteminin özelliklerine ve sorunlarına da değinildi. Koğuşların kalabalık olması ayrı bir sorun yaratırken tehlikeli hükümlülerin bulunduğu yüksek güvenli kapalı cezaevlerindeki odalar da ayrı birer sorun yaratmaktadır. Aslında 8-9 kişinin biraraya gelebileceği, birbirini kontrol edip ortak kullanım alanlarını serbestçe kullanabileceği ortamlar yaratılmalıdır.

Yeniden sosyalleştirmenin uygulanmasındaki sorunlara neden olan hükümlü ve infaz konusunda uzman personelin olmamasıdır. Ayrıca, her bir suçlunun farklı kişiliklere, farklı sosyo- kültürel özelliklere sahip olmasından dolayı her bir suçlu için ayrı bir sosyalleştirme programına ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak çok masraflı olduğundan bu programlar, bireylere uydurulmamış programlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tutuklu ve hükümlünün sosyalleştirilmesi infaz sonrasına da bağlıdır. İnfaz kurumundan tahliye edilen hükümlülerden yardıma muhtaç olanlar varsa yardım edilmeli, iş imkanları sağlanmalıdır. Ancak, bu infaz sonrası yardım sadece özel derneklere bırakılmamalıdır. Hükümet de yardımda bulunmalıdır.

Hükümlülere uygulanacak sosyalleştirme programlarının masraflı olduğuna değinilmişti. Ayrıca cezaevlerindeki yetersizliklerden kaynaklanan pek çok sorun da çok masraflı olduğu gerekçesine dayanmaktadır. Bunun için tezde özelleştirmenin olması halinde yararlı olabilecek sonuçlara ve karşılaşılabilecek olumsuzluklara değinildi. Ancak en azından bu konunun üzerinde ciddi bir biçimde durulup, denemeye başlanmalıdır. Bu deneme aşamasında da öncelikli olarak cezaevlerinin veya bir kısım cezaevlerinin kar amaçlı olmayan özel kurumlara, gönüllü kuruluşlara devri gerçekleştirilebilir.

Şu an yeni TCK., CMK. ve CGİK. karşımıza Türk infaz sisteminde olmayan ancak yeni kurulmaya/oluşturulmaya başlayan kurum ve yöntemleri getirdi. Bu nedenle ceza sisteminde yargılama aşaması olsun, infaz aşaması olsun kilitlenmiş durumdadır. Hem CMK.'da yer alan hükümlerin, yargılama aşamasında nasıl işleyeceğini hem de CGİK. ile getirilen kurumların ve yöntemlerin (örneğin denetimli serbestlik, gözlem ve sınıflandırma merkezleri, bireyselleştirilmiş sosyalleştirme programlarının) nasıl işleyeceğini uzmanların yetiştirilmesi ve kurumların oluşturulması gibi alt yapı çalışmalarının bitip uygulamaya yansımaya başlamasıyla göreceğiz.

KAYNAKLAR

- **Bardak, Cengiz; Cezaların İnfazı ve İnfaz Müesseseleri;** Yetkin Yayınları, Ankara, 1996
- **Beccaria, Cesare; Suçlar ve Cezalar Yahut Beşeriyetin Mecellesi;** çev. Muhiddin Göklü, 3. Baskı, İnkılap&Aka Kitabevi, İstanbul, 1964
- **Bekaroğlu, Mehmet; “Cezaevleri ve Tecrit”;** Cezaevleri Sempozyumu, 29-30 Haziran 2002, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2002
- **Coyner, Andrew; “Cezaevi Yönetimine İnsan Haklarını Göz Önüne Alan Bir Yaklaşım”;** International Centre for Prison Studies, London, 2002
- **Demirbaş, Timur; İnfaz Hukuku;** 1.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, Temmuz 2003
- **Demirbaş, Timur; “Cezaevleri Gerçeği”;** Seyfullah Edis’e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir, 2000
- **Demirbaş, Timur; “Cezaevlerimiz ve Sorunları”;** İstanbul Barosu Dergisi, S.10-12, C.73, Ufuk Matbaası, İstanbul, 1999
- **Demirbaş, Timur; “Cezaevlerinde Yeniden Sosyalleştirme (Tretman) Sorunları”;** İnfaz Hukukunun Sorunları-24/25.11.2000 Sempozyum, Öz Özen Matbaacılık, Ankara, 2001
- **Demirci, Arzu- Üçpınar, Hülya; “F Tipi Cezaevlerinin Ceza İnfaz Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”;** İzmir Barosu İnsan Hakları Hukuku ve Hukuk Araştırmaları Yayını, 1. Baskı, İzmir, Ocak 2001
- **Dönmezer, Sulhi – Erman, Sahir; Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku;** C.II, 11. Baskı, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 1997
- **Dursun, Hasan; “Cezaların İnfazının Kriminolojik Bir Çerçeve İncelenmesi”;** Yargı Reformu 2000 Sempozyumu, İzmir Barosu Yayını, İzmir, 2000
- **Düinkel, Frieder – Snacken, Sonja; “Karşılaştırmalı Avrupa Ceza İnfaz Sistemi: Sorunlar, Uygulama ve Perspektifler”;** çev. Nezih Pala, İnfaz Hukukunun Sorunları-24/25.11.2000 Sempozyum, Öz Özen Matbaacılık, Ankara, 2001
- **Efe, Ümit; “Kadın ve Çocuk Cezaevleri”;** Cezaevleri Sempozyumu, 29-30 Haziran 2002, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2002

- **Foucault Michel; Hapishanelerin Doğuşu;** çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, Kasım 2000
- **Gökçen, Ahmet; “Hürriyeti Bağlayıcı Cezanın Amacı ve İnfazı Sistemleri”;** Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi- Milenyum Armağanı, S.1-2, C.8, 2000
- **Günşen İçli, Tülin; Kriminoloji;** Bizim Büro Basımevi, Ankara, 1994
- **Günther, Klaus; “Ceza İnfaz Hukukunun İnsan İmgesi”;** İnfaz Hukukunun Sorunları-24/25.11.2000 Sempozyum, Öz Özen Matbaacılık, Ankara, 2001
- **Gürler, Fatma Ufuk; “Kadın ve Çocuk Cezaevleri”;** Cezaevleri Sempozyumu, 29-30 Haziran 2002, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2002
- **İşleğen, Yeşim; “Kadın ve Çocuk Cezaevleri”;** Cezaevleri Sempozyumu, 29-30 Haziran 2002, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2002
- **Jahic, Galma; “Ceza Adaleti Sistemini Kullanarak Suçu Önlerken Adaleti Sağlamak”;** Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi, S.5, Günışığı Yayıncılık, İstanbul, Nisan 2005
- **Kunter, Nurullah; Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku;** İÜHF Yayınları, No: 562, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1978
- **Kury, Helmut; “Almanya’da Ceza İnfaz Pratiği ve Sorunları”;** çev. Nezhik Pala, İnfaz Hukukunun Sorunları-24/25.11.2000 Sempozyum, Öz Özen Matbaacılık, Ankara, 2001
- **Önder, Ayhan; Ceza Hukuku Dersleri,** Filiz Kitabevi, İstanbul, 1992
- **Özkan, Noyan; “Cezaevleri ve Tecrit”;** Cezaevleri Sempozyumu, 29-30 Haziran 2002, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2002
- **Özmen, Remzi; Notlu-Gerekçeli-Karşılaştırmalı 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu;** Seçkin Yayıncılık, Ankara, Aralık 2004
- **Pradel, Jean; Çağdaş Sistemlerde Karşılaştırmalı Ceza Usulü;** çev. Sulhi Dönmezer, Beta Yayınevi, İstanbul, 2000
- **Reynaud, Alain; Hapishanelerde İnsan Hakları;** çev. İhsan Kuntbay, TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Yayın No: 240, Ankara, 1992
- **Sağlam, M. Yılmaz; “İnfaz ve İnfaz Hukuku Kavramları Üzerine Bir İnceleme”;** Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.4, Afşaroğlu Matbaası, Ankara,1995

- **Sarıhan, Şenal; “Türk İnfaz Sisteminin Sorunları”;** Ankara Barosu İnsan Hakları Yayınları, İnsan Hakları Dizisi 5, Ankara, 2000
- **Sarıhan, Şenal; “Türkiye’deki Cezaevleri Sorunu ve Tarihsel Gelişimi”;** Cezaevleri Sempozyumu, 29-30 Haziran 2002, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2002
- **Soyaslan, Doğan; “Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfaz Rejimleri”;** İnfaz Hukukunun Sorunları-24/25.11.2000 Sempozyum, Öz Özen Matbaacılık, Ankara, 2001
- **Tamer, Selçuk; “Hükümlüleri İyileştirme (Tretman) Çalışmaları”;** Adalet Dergisi, S.4-5-6, Eylül-Ekim 1986
- **Teoman, Mete; “Cumhuriyetin 60.Yılında Türk İnfaz Hukukuna Genel Bir Bakış”;** Adalet Dergisi, S.8, Temmuz-Ağustos 1983
- **Türkçe Sözlük;** 6. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, S.403, Bilgi Basımevi, Ankara, 1974
- **Standartları İşler Kılmak-Cezaevlerinde Doğru Uygulamalar Üzerine Uluslararası El Kitabı; Uluslararası Ceza Reformu,** çev. Orhan Kemal Cengiz, bg Yayınları, 2001
- **Ünal, Şeref; “Cezaların İnfazı Sürecinde Tutuklu ve Hükümlülerin Dış Dünya İle Olan İlişkileri”;** İnfaz Hukukunun Sorunları-24./25.11.2000 Sempozyum, Öz Özen Matbaacılık, Ankara, 2001
- **Yılmaz, Ejder; Hukuk Sözlüğü;** 5. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996
- **Yokuş Sevük, Handan; “Suçlu Çocuk Hakkında Verilen Özgürlükten Yoksun Bırakma Cezasının Yerine Getirildiği Kurumlarda Reform”;** Ceza Hukuku Reformu, Umut Vakfı Yayınları, 2000
- **Yücel, Mustafa T.; “Ceza İnfaz Kurumlarında Tehlikeli Suçluların Tretman”;** İnfaz Hukukunun Sorunları-24/25.11.2000 Sempozyum, Öz Özen Matbaacılık, Ankara, 2001

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- **Adalet Bakanlığının Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 26/07/2005 tarih ve 09/13-33 Sayılı Genelgesi;**
www.cte.adalet.gov.tr/mevzuat/Genelgeler/gen3.asp-40k
- **“Ankara Çocuk İslahevinde Eğitim Sosyo-Kültürel Faaliyetler”;**
www.cte.adalet.gov.tr/seslenis/arsiv/2003/10/acocuk.htm - 13k

- **Avcı, Mustafa;** “**1997 Türk Ceza Kanunu Tasarısında Yer Alan Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar**”; www.dicle.edu.tr/dictur/suryayim/khuka/avci6.htm
- **Barthelemy, Melissa;** “**ABD Suçlu Yaratıp Kar Ediyor**”; Cumhuriyet Dergi, The Humanist’ten çev. Abbas Karakaya, 10.08.2003, www.arama.yore.com.tr:8081/cudergi/cudergi2003
- **Bıçak, Vahit;** “**Ceza Adaleti Yönetiminde Kalite ve Etkinlik**”; www.geocities.com/vbicak/kaliteson.htm-39k
- **Bıçak, Vahit;** “**Cezaevleri de Özelleştirilmeli**”; www.geocities.com/vbicak/cezaevi.htm - 26k
- **Ceza İnfaz Kurumları Personel Kadro Durumu;** www.cte.adalet.gov.tr
- **Ceza ve Tedbirlerin İnfazı Hakkında Kanun;** www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/128.doc
- **Ceza ve Tedbirlerin İnfazı Hakkında Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu;** www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss710m.htm
- “**Ceza ve Tevkifevine Ait Tavsiyeler**”; www.teftis.adalet.gov.tr/cte.doc
- “**Cezaevinde İnsan Hakları Günü Kutlandı**”; www.cte.adalet.gov.tr/seslenis/arsiv/2004/01/insanhaklari.htm - 18k
- “**Çocuk Ceza İnfaz Kurumu Standartlar Sistemi**”; <http://www.cte.adalet.gov.tr>
- **Çocuk Eğitimevleri;** www.cte.adalet.gov.tr/ist/c_ist/cocuk_isl_ozellik.asp - 4k
- “**Elmadağ Çocuk Tutukevi Eğitsel, Sosyal, Sportif ve Sanatsal Etkinlikler Projesi Kapsamında Gerçekleşen Etkinlikler**”; Çocuk Olmak İstiyorum, www.fotografya.gen.tr/issue-8/elmadag.html
- **Erdoğan, Vahap;** “**26 Haziran Hakkında Konuşma**”; 23 Haziran 2001, www.tihak.org.tr/verdog01.html
- “**Etkinlikler**”; www.cte.adalet.gov.tr/seslenis/arsiv/2004/02/faaliyetler.htm-31k
- “**Etkinlikler**”; <http://www.cte-seslenis.adalet.gov.tr,s.z.t.:25.12.2006>
- **İHK’ nin Gözlemleri: ABD, UN Doc. CCPR/C/79/Add.50, 7 Nisan 1995, §20; Adil Yargılanma Hakkı;** www.amnesty-turkiye.org/v0701200602.si
- “**İnfaz Sisteminde Denetimli Serbestlik**”; www.milliyet.com.tr/2005/11/11/son/indexiy tam.html
- “**İngiltere’de Cezaevleri Doldu Taştı**”; www.trt.net.tr/wwwtrt/hdevam.aspx?hid=146848&k=2

- **“F Tipi Cezaevleri Raporu”**; İzmir Barosu İnsan Hakları Hukuku ve Hukuk Araştırmaları Merkezi, Kasım 2000,
www.members.forunecity.com/isyan/F/f_izbaro_6.htm;
- **F Tipi Cezaevlerine İlişkin Türk Tabipleri Birliği Raporu**;
www.ttb.org.tr/eweb/rapor/f_tipi.html - 218k
- **Keskin, Adnan; “Hükümlü 3 YTL ile Doyacak”**;
www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=177685 2006-02-04
- **Özdek, Yasemin; “Ceza Reformunun Görünmeyen Yüzü Hapishanelerde Zorla Çalıştırma”** 18.03.2005, www.toplumsal hukuk.net/index.php?option=com_content&task=view&id=172&Itemid=1 - 38k
- **Özdek, Yasemin; “Küreselleşme Sürecinde Ceza Politikalarındaki Dönüşümler”**; 16.10.2004,
www.toplumsal hukuk.net/index.php?option=com_content&task=view&id=20&Itemid=0
- **Report to the Turkish Government on the Visit to Turkey Carried Out by The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (Cpt) From 19 To 23 August 1996 and Response of The Turkish government**; www.cpt.coe.int/documents/tur/2001-01-inf-eng.htm#Report
- **Şubelerimiz**; www.cte-dsm.adalet.gov.tr/tr/index_tr.asp
- **Yaşar, Hatice; “Çocuktan Al Haberi”**; Radikal Gazetesi, 27.10.2004,
www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=132480

DİĞER KAYNAKLAR

- **Arslan, Orhan**; Kişisel Görüşme, Adalet Bakanlığı Gazi Ek Binası, Ankara, 20.12.2006